LAISVĖ

RUGSĖJIS
1978

Juozas Brazaitis
LIETUVOS ŽYDŲ LIKIMAS IR LAIKINOJI LIETUVOS VYRIAUSYBĖ

Jurgis Gliauda
PALIKIMAS JAM

Stasys Lozoraitis
LIETUVIŲ TAUTA — MŪSŲ PASAULIO CENTRAS

Antanas Musteikis
NAUJASIS SOVIETINIS VAIKAS

Leonardas Valiukas
NIEKAD NEPULKIM Į NEVILTĮ

Vytautas Vardys
MASKVOS KARAS PRIEŠ LKB KRONIKĄ

Nr. 73 (110)

LIETUVIŲ FRONTO BIČIULIŲ TARYBA

P. Algis Raulinaitis, Tarybos prezidiumo pirmininkas
1501 Riverside Drive
Burbank CA 91506, USA

Edmundas Arbas, Tarybos prezidiumo sekretorius
306 — 22nd Street
Santa Monica, CA 90402, USA

Juozas Ardys, JAV ir Kanados LFB centro valdybos pirm.
Bloomington, Illinois

Vytautas Aušrotas, Weston, Ont., Kanada

Dr. Zigmas Brinkis, Tarybos prezidiumo narys, Los Angeles, Calif.

Dr. Kęstutis J. Čeginskas, Europos LFB pirmininkas,
Muenchen, Vokietija

Kun. Viktoras Dabušis, Paterson, New Jersey

Dr. Kęstutis K. Girnius, Chicago, Illinois

Juozas Kojelis, "Į Laisvę" red., Santa Monica, Calif.

Linas Kojelis, Princeton, New Jersey

Antanas Sabalis, Woodhaven, New York

Dr. Rozalija Šomkaitė, So. Orange, New Jersey

●

Rankraščiai, nuotraukos ir knygos siunčiamos redaktoriaus adresu: 747 — 23rd Street, Santa Monica, CA 90402

Užsakymus ir prenumeratos mokestį siųsti administracijos adresu: Aleksas Kulnys, 7034 Hartcrest Drive, Rancho Palos Verdes, CA 90724.

Metinė prenumerata: Australijoje, Jungtinėse Valstybėse ir Kanadoje — $7.00, kitur — $5.00.

Straipsniai, autoriaus pasirašyti pavarde, slapyvardžiu ar inicialais, nebūtinai reiškia ir redakcijos nuomonę.

Spaudžia TĖVŲ PRANCIŠKONŲ spaustuvė, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207

KU biblioteka

Į LAISVĘ

Nr. 73 (110)
1978 — RUGSĖJIS

POLITIKOS ŽURNALAS

TURINYS

Skaitytojų žodis 2
Vytautas Vardys: Maskvos karas prieš LKB Kroniką 4
Juozas Brazaitis: Lietuvos žydų likimas ir Laikinoji Lietuvos vyriausybė 16
Leonardas Valiukas: Niekad nepulkim į neviltį 27
Antanas Musteikis: Naujasis sovietinis vaikas 33
Jurgis Gliauda: Palikimas jam 42
Stasys Lozoraitis: Lietuvių tauta — mūsų pasaulio centras 44
Nelietuvio mokslininko patirtis Lietuvoje 48
Penktasis PLB seimas 50
Fab. Žirgulis: Veiksniai tariasi 52
J. Pašilis: Nuostolingas tautininkų susiardymas 54
Bičiuliai kūryboje, veikloje ir gyvenime 60
"Į Laisvę" vedamieji 70

"Į LAISVĘ" — lietuvių politikos žurnalas.
Leidžia Lietuvių Fronto Bičiuliai.

"Į LAISVĘ" (TOWARD FREEDOM): Lithuanian magazine of politics, published three times a year by the **Friends of the Lithuanian Front.**

Juozas Kojelis, Redaktorius/Editor
747 — 23rd Street
Santa Monica, CA 90402

Aleksas Kulnys, Administratorius/Circulation Manager
7034 Hartcrest Drive
Rancho Palos Verde, CA 90247

Ženklys nesutaria su Štromu?

Nors plačiai kalbama, kad Ženklys ir Štromas esąs vienas ir tas pats asmuo, tačiau iš "Į Laisvę" praėjusiame numeryje atspausdintos Štromo paskaitos Europoje santraukos matyti, kad jie bent vienu principiniu klausimu skiriasi. Dr. A. Štromas atrodo labiau esąs aktyvistinio nusistatymo žmogus, kurį žavi tautos "žvaigždinės valandos", "formuojančios tautos dvasinį kapitalą". T. Ženklys, kiek iš paskelbtų citatų matyti, atrodo turėtų būti labiau konservacinio prisitaikymo šalininkas. Net išeivijai jis siūlo laisvinimo darbą suvesti į paruošimą tautai "naujų dvasinės ir socialinės politinės egzistencijos pagrindų". Anot jo, "savo jėgomis mes nuo tarybinio totalitarizmo neišsivaduosime" ir "nepadės mums ir Vakarai". Jis pataria išeivijai laukti, kol Maskva "nustos būti komunistine ir tarybine. Tik tada išauš ir mūsų laisvės rytas". Išeivijos aktyvas, netgi pati jaunoji karta, susibūrus Lietuvių Jaunimo Sąjungoje, labiau būtų linkusi solidarizuoti su Štromu.

Zigmas Brinkis, M.D.
Los Angeles, CA.

Pavyzdys kitiems

Žurnalistė Aleksandra Vaisiūnienė "Į Laisvę" 72(109) numeryje nupiešė vertingą Venecuelos lietuvių paveikslą, įdomiai surišdama praeities veiklą su ateities užsimojimais. Man atrodo, kad Venecuelos LB Krašto valdybos paruoštas ateities veiklos planas galėtų būti pavyzdys visiems. Iš jo trykšte trykšta bendruomeniška dvasia. Venecuelos bendruomenininkai yra įžvelgę pogrindinius veiklos taškus, kuriais remiasi bendruomenės gyvata. Jie taip gi yra realūs, nesiimdami uždavinių, kuriems vykdyti neturi reikiamų pajėgų.

Ip. Balčiūnas
Chicago, Ill.

Tegu išlieka istorijai

Skaitydamas "Į Laisvę" nr. 72 dr. Dargio "gėdingą kalbą", 69 pusl. sustojau prie jo žodžių: "... politiniams avantiuristams nekaišioti nosių į mūsų Reorganizuotos Bendruomenės reikalus! ... Mes patys su barzdukiniais frontininkų 'partorgais' susitvarkysime!" Jis sako esąs "krikščioniško tikėjimo veikėjas", bet ar jis tiki į Dievą? Jei jis dabar nori okupuoti Lietuvių Bendruomenę, ar kartais kada nėra talkinęs Lietuvos okupantui?

Kad ne tik Dargio kalba, bet ir "Į Laisvę" komplektai išliktų istorijai, aš juos persiunčiu Minnesotos universiteto Imigracijos archyvui.

K. Činčius
Toronto, Canada

Ar negalima išlyginti nuomonių?

"Į Laisvę (72/109 nr.) viename iš vedamųjų teigia, kad "Helsinkyje nupintame krepšyje Belgrado konferencijos vaisius surinko Brežnevas". Taip pat skaičiau "Chicago Tribune" dienraštyje Juozo Prunskio straipsnį, kuriame teigiama, kad lietuvių dauguma Helsinkio konferenciją vertina teigiamai. Esu taip pat skaitęs Vliko ir LB oficialius pareiškimus, kuriuose pasakyta, kad Helsinkio nutarimai Lietuvos laisvės byla greičiau atneša žalos, negu naudos. Ar nebūtų galima nuomones išlyginti, ypač svetimiesiems pristatant lietuvių daugumos nusistatymą tokiu principiniu klausimu, kaip kad tiesioginiai mus paliečių Helsinkio konferencijos susitarimai?

A. G.
Chicago, Ill.

Redakcijos pastaba

Mes manome, kad kun. dr. J. Prunskis reiškė ne "lietuvių daugumos", bet Amerikos Lietuvių Tarybos nusistatymą, kuris visada derinasi su Valstybės departamento linija.

Venecuelos lietuviams patiko "Į Laisvę" nr. 72

Galime neprarasti vilties

Prieš porą dienų mane pasiekė naujasis "Į Laisvę" numeris. Jau iš viršelyje paskelbtų autorių galima matyti, kad čia sukauptos stiprios jėgos. Yra grupė veikėjų, kurie savo gyvenimą skiria lietuvių tautos gerovei, nesirūpindami nei turtu, nei asmeniško gyvenimo patogumais. Tai kertiniai mūsų apgriauto tautos namo kampai, nepajudinami ir nesugriaunami. Veiklos sėkmingumui labai reikšmingas jų greitas susiorientavimas visuose mūsų tautos likiminiuose klausimuose.

Galime neprarasti vilties, kol turime tokių tautos patriarchų, kaip šiame numeryje Stasio Barzduko aprašytas a. a. Juozas Bačiūnas. Jiems tautos rūpesčių nenustelbia nei tikslų nepritemdo partiniai, religiniai ar sroviniai įsitikinimai. Kelyje į tikslą jų neįstengs sustabdyti jokios destruktyvios jėgos.

Mes, Venecuelos lietuviai, kurie skaitome ir mylime savo spaudą, linkime "Į Laisvę" žurnalui ir toliau vykdyti laisvo lietuvio misiją. O brolius - seses lietuvius kviečiu dar daugiau konkrečiai dirbti, o ne ginčytis. Ilgą iešmą bedrožiant, šuo kąsnį gali nunešti.

Aleksandra Vaisiūnienė
Caracas, Venecuela

Žurnalas vertingas

Spaudos platintojos ir aplamai žymios kultūrininkės Aleksandros Vaisiūnienės dėka, žurnalas "Į Laisvę" ir vėl pateko į mano rankas. Gavus žurnalą, pagalvojau, kad pradėsiu skaityti nuo įdomesnių straipsnių. Bet jau iš turinio supratau, kad visi straipsniai vienodai įdomūs ir tikrų patriotų parašyti. Neapsirikau. Ir išvaizda, ir turiniu žurnalas vertingas. Tokios spaudos leidėjai, skaitytojai ir platintojai visi kartu tiesia kelius į laisvę.

Elena Gutauskienė
Caracas, Venecuela

Pritaria Nemickui

Pats žodis "Į Laisvę" jau daug ką pasako. Šio numerio autorių straipsniai įdomūs, aktualūs, politinių organizacijų Lietuvos laisvinimui numatytos gairės priimtinos. Gaila, kad tarp laisvųjų pasaulio lietuvių organizacijų per daug šaudymosi . . . netikrais šoviniais. Teisingai dr. Bronius Nemickas straipsnyje "Kelias į Lietuvos nepriklausomybę" sako, kad "bereikalingai eikvojamos jėgos, finansai ir prarandamas visuomenės pasitikėjimas".

Juozas Mankeliūnas
Caracas, Venecuela

Red. pastaba: *J. Mankeliūnas yra VLB Kultūros Fondo pirmininkas.*

Džiaugiuosi lietuvių spauda

Esu jaunosios kartos lietuvaitė. Aukštąjį mokslą (psichologiją) baigiau Venecueloje ir Argentinoje. Nors gimiau ir augau Venecueloje, nematydama ir nepažindama Lietuvos, kalbu laisvai lietuviškai savo tėvelių dėka. Lietuvos tragediją pažįstu gerai. Kur galiu, rūpinuosi jos reikalais ir ginu jos bylą. "Į Laisvę" žurnalą perskaičiau nuo pradžios iki galo, ir labai jį vertinu. Nesu politikė, bet džiaugiuosi lietuvių spauda, diena iš dienos kovojančia dėl mūsų tautos laisvės.

Redaktoriui linkiu, kad žurnalas augtų ir klestėtų.

Rita Deveikytė - Senior
Caracas, Venecuela

Žurnalas objektyvus

Lietuviškoje išeivijoje nėra lengva rasti objektyvų žurnalą. Iš visų, kiek man yra tekę skaityti, "Į Laisvę" tur būt yra vienas iš tų retųjų.

Povilas Dambrava
Caracas, Venecuela

Ačiū Venecuelos lietuviams

Ačiū Venecuelos lietuviams, kurie naują "Į Laisvę" numerį sutiko ne tik savo

Nukelta į 43 psl.

MASKVOS KARAS PRIEŠ LKB KRONIKĄ

VYTAUTAS VARDYS

1972 metų pabaigoje pasidarė aišku, kad 1970-jų dekados pradžios tautinis ir kultūrinis bruzdėjimas, 1972 m. gegužės vidury pasiekęs Kauno "sukilimo" proporciją, Katalikų Bažnyčiai išėjo į tiesioginę naudą. Sovietai paprastai vengia totalinės konfrontacijos. Iššaukta atgimusių Lietuvos tautiškumo jėgų, Maskva padarė nuolaidų religijai, kad laimėtų laiko susidorojimui su tautiškumu. Taip bent šiuo laiku susikeitė lietuvybės ir katalikybės istoriniai vaidmenys. Jei 19 a. pabaigoje, gindama Kražių bažnyčią, Lietuvos liaudis sustiprino tautinį judėjimą, tautinės Kauno demonstracijos palengvino spaudimą į Bažnyčią. Sovietinė valdžia nuolaidų padarė ne jaunimo reikalavimams "laisvės Lietuvai", kuriuos Romas Kalanta ir jo draugai buvo išgarsinę Kaune, bet daug mažiau girdimam šūkiui "laisvės religijai".

Šios nuolaidos buvo laikinos ir ne visos išliko ilgesnį laiką. Valdžia, nors nebetampė kunigų į teismus už katekizmo mokymą kaip anksčiau (dabar buvo naudojamos administracinės pabaudos), įgaliotinį religijos reikalams seną saugumietį Justą Rugienį pakeitė jaunu ir labiau diplomatišku Kazimieru Tumėnu, nors davė leidimus dekanatų konferencijoms bei išleido porą religinio pobūdžio knygų, tačiau kaip ir anksčiau stengėsi nutildyti Lietuvos katalikų ir visos Lietuvos balsą, kuriuo per labai trumpą laiką patapo *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*.

Taktika po Kauno įvykių

Tad, viena ranka ištiesdama taikos alyvos šakelę, antra ranka Maskva ėmėsi politinių ir policinių priemonių *Kronikai* sunaikinti. Tokios dvigubos taktikos laikėsi ir įgaliotinis Tumėnas. 1973 m. gegužės 8-tą jis prižadėjo pagalbos seniai trukdomo katekizmo išleidimui ir devocionalių gamybai, bet už tai iš vyskupų pareikalavo pasmerkti *Kroniką*. Tuo metu Tumėnas savo rankose turėjo jau penktą žurnalo numerį, už kurį jis grasino, kas nors turėsiąs gerai užmokėti, jei žurnalas nesustosiąs ėjęs. Tačiau nei vyskupai nei dekanai jo reikalavimo neišpildė. Atsisakė tai padaryti ir senelis vyskupas Juozapas Matulaitis-Labukas, Sibiro iškankintas, policijos įbaugintas ir nusivylęs Vakarų valstybių politika sovietų atžvilgiu.

Hierarchams atsisakius, valdžia ėmė organizuoti "pogrindinę opi-

niją" tokiam pasmerkimui išgauti. Vyskupai, net Vakaruose, ėmė gauti anoniminių laiškų, kuriuose nežinomi autoriai (vienas toks laiškas buvo pasirašytas "grupės Vilkaviškio kunigų") įtikinėjo, kad *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika* daranti Bažnyčiai didelę žalą. 1972 lapkričio 22 d. įgaliotinis Tumėnas tokius laiškus pagyrė *Tiesoje*, laikydamas juos "tikruoju" kunigijos balsu. Kad tie laiškai buvo ne kunigų, bet sovietinės valdžios, rodo ne tik juose vartojamas istorinės interpretacijos žodynas, bet taipgi faktas, kad lygiai tokius pat argumentus prieš *Kroniką* pavartojo už jos dauginimą teisiamas Jonas Stašaitis, kuris teismo metu apgailėjo savo pagalbą žurnalui anų laiškų motyvais: *Kronika* skaldanti katalikų vienybę ir valdžia dėl *Kronikos* sunaikinsianti visus slaptus maldaknygėm gaminti centrus, kuriuos dabar toleruojanti. Geriau katalikai, Stašaitis kaip ir laiškai — nurodė, tegu ieško suartėjimo su ateistais, teisingiau, tegu nekovodami priima esamą *status quo*. Ar verta esą dėl *Kronikos* totaliai prarasti galimybę padauginti grynai maldaknyginę religinę literatūrą. Gundymas tai buvo didelis, nes iš tikrųjų pogrindy buvo pagaminami tūkstančiai maldaknygių. *Kronikos* byloje kartu su Stašaičiu teistas felčeris Paulius Petronis sakėsi padauginęs 20,000 egz. ir iki suėmimo spėjęs išplatinti 16,000.

Nepajėgdama taikiai įtikinti hierarchiją ir kunigiją, kad reikia pasmerkti *Kroniką*, valdžia ėmėsi pastangų ją sunaikinti, bandydama užminuoti jos patikimumą. Laikraščiai ėmė rašyti, kad žinios apie Lietuvos katalikų gyvenimą, skelbiamos per Vatikano radiją (kuris paduodavo *Kronikos* pateiktas žinias) esančios neteisingos. Buvo rasti liudininkai *Kronikos* "melagystėms" patvirtinti. Ateistinės propagandos valdovai ėmė atakuoti katalikų pastangas atsiekti konstitucinių reformų, kurios pagerintų Bažnyčios ir tikėjimo padėtį. (To siekė *Kronika*). Tų reformų siekimas buvo pavadintas "reakcinės dvasininkijos propaganda". Jonas Aničas, Lietuvos komunistų partijos centro komiteto aparato mokslo skyriaus vedėjas ir pagrindinis ateizmo propagandistas Lietuvoje, apkaltino tą "reakcinę dvasininkiją" (t. y. *Kroniką*) ateizmo skelbimo proceso falsifikavimu, neteisingai aprašant kunigų, bažnyčių ir tikinčiųjų padėtį ir meluojant apie ateistinio "švietimo" rezultatus. Įgaliotinis Tumėnas taipgi toliau grasino, kad nebus leidžiama spausdinti katekizmo, kol eis *Kronika*. Policija, iš antros pusės, paspaudė kunigus, įtariamus kaip *Kronikos* leidėjus. Taip kun. Juozas Zdebskis, teistas už vaikų katechetinį mokymą, buvo pakaltintas neblaiviu vairavimu ir jam ilgesniam laikui atimtas vairuotojo leidimas. Panašiai atsitiko ir kun. Sigitui Tamkevičiui.

Scenoje pasirodo KGB

Paraleliai su propagandistais ir politinio spaudimo valdininkais veikė ir sovietinis saugumas. Jau 1972 m. pavasarį KGB atidžiai ieškojo Brežnevo - Wadlheimo memorandumui parašų rinkėjus bei pirmojo *Kronikos* numerio leidėjus. Kauno įvykiai tą darbą šiek tiek pertraukė; dėmesys dabar nukrypo į jaunimą, į kraštotyrininkų, filmininkų grupes, ieškant Kauno demonstracijų ir kitų tautinio pasireiškimo veiksmų organizatorių. 1973 m. pavasarį tas ieškojimas buvo dar labiau suintensyvintas. Tų pat metų kovo mėnesį įvyko kraštotyrininkų suėmimai.

1973 m. lapkričio 14 d. — taip rašo *Kronika* — KGB nusprendė likviduoti *Kroniką,* panaudojant grasinimą sunaikinti visas slaptas ar pusiau slaptas religinės literatūros spaustuves. Už savaitės KGB suėmė maldaknygių spausdintoją Boleslovą Kulikauską ir jo draugą Ivanauską. Jie pasirodė tačiau neturį ryšio su *Kronika.* Kartu vyko didelės kratos daugiau kaip 40 asmenų butuose. Vienur buvo rasta spausdinimo priemonių, kitur — Brežnevo - Waldheimo memorandumas ar *Kronika.* Policija, t. y. saugumas, iš kun. Boleslovo Babrausko Smilgiuose išvežė dešimt maišų literatūros, jos tarpe prieškarinę šv. Rašto laidą, prieškarinių religinių žurnalų ir t.t. Ta akcija parodė, kad Lietuvos katalikai žino Solženicino, Medvedevo ir kitų Rusijos disidentų raštus, o taip pat ir emigracinius A. Maceinos, J. Girniaus ir kt. darbus. Buvo konfiskuota daug tūkstančių įrištų ir neįrištų maldaknygių, daug senų ir naujų teologinių knygų ir t.t.

Po tų kratų sekė areštai. Jau lapkričio mėnesį KGB suėmė Petrą Pliuirą - Plumpą, Povilą Petronį ir Joną Stašaitį. Susidomėjimas tomis saugumo kratomis, matyt, krašte buvo taip didelis, kad gruodžio 23 *Tiesa* rado reikalo pranešti apie suimtuosius, apkaltindama nelegalia gamyba ir spausdinimu įvairių leidinių, tarp kurių esą ir "reakcinės" prigimties raštų. Čia jau buvo turima minty *Kronika. Tiesa* taip pat pranešė, kad tardymai tebetęsiami. Ir tikrai, 1974 m. balandžio pradžioje buvo suimtas Virgilijus Jaugelis, o to pat mėnesio gale Juozas Gražys ir Nijolė Sadūnaitė. KGB taip pat sulaikė ir Antaną Patriubavičių. Šie devyni suimtieji buvo teisiami dvejose bylose. Maldaknygių gamintojai, Kulikauskas ir Ivanauskas, buvo nuteisti 1974 m. rugsėjo 18 už "valstybės turto grobimą". Jiems priteista trys su puse ir du metai darbo kolonijoje. Kiti septyni, rišami su *Kronika,* buvo teisiami vėliau. Jiems buvo sudaryta byla No. 395, nors Gražys ir Sadūnaitė buvo išimti iš grupės ir kiekvienas teistas atskirai.

***Kronika* sovietiniame teisme**

Byla No. 395 buvo svarstoma Lietuvos TSR Aukščiausiojo

Teismo Vilniuje. Ji tęsėsi tris savaites, nuo 1974 m. gruodžio 2 iki 24. Kūčių dieną buvo paskelbtas sprendimas.

Du kaltinamieji, Plumpa-Pliuira ir Petronis, buvo pakaltinti pažeidę baudžiamojo kodekso 68-tą ir 70-tą straipsnius; Jaugelis, Stašaitis ir Patriubavičius buvo teisiami už to paties kodekso 199 straipsnio pažeidimą. 68-tas straipsnis draudžia agitaciją ir propagandą, kuria siekiama "pakeisti ar susilpninti Tarybų valdžią arba padaryti atskirus itin pavojingus valstybinius nusikaltimus". Pagal šį straipsnį, bausmėmis nuo šešių mėnesių iki septynerių metų (su "nutrėmimu") taipgi baudžiami asmenys "už skleidimą tarybinę valstybinę ir visuomeninę santvarką žeminančių šmeižikiškų prasimanymų" tikslu "pakirsti ar susilpninti tarybinę valdžią", ir "taip pat už platinimą arba gaminimą ar laikymą tokio pat turinio literatūros tais pačiais tikslais". 70-ju straipsniu baudžiama "organizacinė veikla, kuria siekiama parengti ar padaryti itin pavojingus valstybinius nusikaltimus, sutelkti organizaciją, turinčią tikslą daryti tokius nusikaltimus, taip pat dalyvavimas antitarybinėje organizacijoje". Nusikaltę šiam straipsniui gali būti baudžiami ir mirties bausme (bausmės numatytos strp. 62 - 69). 199(1) straipsnis baudžia "melagingus prasimanymus". Jo pilnas tekstas yra toks: "sistemingas skleidimas žodžiu žinomai melagingų prasimanymų, žeminančių tarybinę valstybinę ir visuomeninę santvarką, taip pat gaminimas ar platinimas tokio pat turinio kūrinių rašytine, spausdinta ar kitokia forma baudžiamas laisvės atėmimu iki trijų metų, arba pataisos darbais iki vienerių metų, arba bauda iki vieno šimto rublių".

Kaip matome, *Kronikos* dauginimas ir skleidimas buvo traktuojami kaip priešvalstybiniai prasižengimai, t.y. nusikaltimai ne religijos teisių nuostatams, bet valstybės saugumo įstatymams, nors *Kronika* neragino priešvalstybinių veiksmų. Maskvos akyse, kad ir taikus siekimas kiek kitaip nuo Komunistų partijos interpretuoti konstituciją buvo laikomas nusikaltimu.

Teisme netikėtumų, galima sakyti, nebuvo. Žiūrovai į teismo salę nebuvo įleidžiami, išskyrus tiesiogines gimines. Iš penkių teistųjų gruodžio mėnesį tik Patriubavičius prisipažino kaltu. Jaugelis, kaltintas 6-jo *Kronikos* numerio padauginimu ir skleidimu bei parašų Brežnevo - Waldheimo memorandumui rinkimu, sakėsi esąs nekaltas, nes žodžio laisvė, jo nuomone, nėra nusikaltimas. Iš tikrųjų, jisai sugestijonavo, kad kaltintojai turėtų sėdėti kaltinamųjų suole. Stašaitis dalinai prisipažino kaltu, bet paneigė norėjęs pakenkti valstybei, kaip kaltino prokuroras. Petronis ir Plumpa taip pat iš dalies pri-

sipažino vykdę veiksmus, kuriais buvo kaltinami, bet Petronis sakė, kad jo motyvacija valdžios organų buvo nesuprasta.

Prokuroras ir teismas pagrindiniu nusikaltėliu laikė Plumpą - Pliuirą. Jis buvo sumontavęs dvi elektrografines mašinas *Kronikos* spausdinimui ir daugino ne tik ketvirtą ir penktą žurnalo numerius, bet ir kitos savilaidos *(samizdato)* literatūros. Jis taip pat buvo apkaltintas savo paso sufalsifikavimu. Ilgus metus kalėjęs Mordovijos lageriuose, Plumpa dėl to negalėjo gauti nei buto nei darbo. Norėdamas pradėti šeimyninį gyvenimą, jisai pataisė savo pasą, kad lengviau galėtų įsidarbinti ir apsigyventi. Vėliau jis apie tai pranešė Mordovijos valdžiai, ir pačiame Vilniuje jam policija buvo prižadėjusi išduoti pasą jo tikrąja pavarde. Tačiau dabar šis reikalas pasidarė apsunkinančia aplinkybe. Plumpa buvo nuteistas septyneriems metams sunkiųjų darbų už 68-to ir 70-to strp. pažeidimą ir trims pridėtiniams metams už dokumentų suklastojimą, baudžiamą pagal 212-tą strp. Teismas jį pasiuntė aštuoneriems metams sunkiųjų darbų. Petronis, atsižvelgiant į jo vyresnį amžių, buvo nuteistas ketveriems griežto režimo lagerio metams. Jaugelis gavo du metus paprasto režimo įstaigoje. Stašaitis teismo vidury ėmė gailėtis savo veiksmų ir buvo nuteistas tik tiek, kiek jau buvo kalėjime atsėdėjęs. Bylai pasibaigus, jis buvo paleistas. Kaltinimas prieš Patriubavičių, bylai einant, buvo pakeistas kaltinimu pažeidus 246-tą baudžiamojo kodekso straipsnį, kuris numato bausmes už vairuotojo įvykdytą eismo saugumo taisyklių pažeidimą. Vairuodamas, Patriubavičius buvęs sužeidęs du jaunus asmenis. Rastas kaltu, po tiesmo jis buvo paleistas, kaip ir Stašaitis. Patriubavičiaus neminėjo nei *Tiesa,* tuoj po teismo susumavusi pastarojo rezultatus.

Gražio teismas įvyko 1975 m. kovo 11 - 17 d.d. Jis buvo kaltinamas pažeidęs 68-tą straipsnį ir buvo nuteistas trims metams į darbo lagerį. Gražys buvo ligonis; tai gal sutrumpino jo bausmę. Pati paskutinioji buvo teisiama Nijolė Sadūnaitė. Dvi dienas trukusiame teisme, birželio 16 - 17 d d.d., jinai buvo nubausta trims metais griežto režimo lagery ir trims pridėtiniais metais tremty už Lietuvos ribų.

Šie sausi faktai nepavaizduoja nei teismo salės dramos nei nuteistųjų asmenybių. Bendrąja prasme, tie teismo procesai visų pirma parodė, kokiu būdu sovietinė valdžia nuo savęs žmones atstumia ir kaip tuos pačius žmones baudžia už reikalavimą būti atgal priimtiems į visuomenę.

Kronikos asmenybės

Nors kiekvienas iš nuteistųjų *Kronikos* žmonių buvo savita asmenybė, bendrinė jų charakteristika buvo jų santykis su sovietine valdžia; jie visi priklausė

valdžios atmestųjų grupei. Jų "nusvetimėjimo" laipsnis išryškėjo jau jų pačių pilietybės nusakyme. Tik Patriubavičius, apie 40 m. amžiaus vyras tik su dviejų klasių išsimokslinimu, save laikė Sovietų Sąjungos piliečiu. Petronis ir Stašaitis save vadino Lietuvos TSR piliečiais, Jaugelis — Lietuvos piliečiu, gi Plumpa sakėsi esąs lietuvis be pilietybės. Jis negalįs, aiškino teismui, būti piliečiu tokios šalies, kuri neleidžia jam niekur dirbti, kad galėtų išlaikyti šeimą. Įdomu, kad tik mažiausiai išsimokslinęs kalbėjo "oficialia" kalba.

Faktas, kad teisiamieji buvo kaltinami priešvalstybine veikla, nereiškė tačiau, kad šie *Kronikos* rezistentai buvo "senos kartos reakcionieriai" ar "kapitalistinės klasės palikuonys". Jų dauguma buvo jauni, sovietų mokyklose mokęsi žmonės. Jauniausiajam, Virgilijui Jaugeliui, tada buvo 28 metai, Plumpai 36, Sadūnaitei 37. Gražio amžiaus pogrindinė spauda nepranešė. Petroniui buvo 63 metai. Visi kaltinamieji, išskyrus Patriubavičių, turėjo vidurinį išsimokslinimą. Šalia to, Petronis buvo felčeris. Socialinė rezistentų kilmė nėra visai gerai žinoma, bet yra tikra, kad dauguma buvo kilę iš darbininkų ar neturtingų žemdirbių. Petronis piemenavo pas svetimus ūkininkus nuo 8 m. amžiaus. Jaugelis vairavo sunkvežimį. Plumpa dirbo kaip paprastas darbininkas. Tik Sadūnaitė buvo kilusi iš intelektualo šeimos. Jos tėvas buvo Žemės Ūkio Akademijos profesorius. Baigusi vidurinę mokyklą, Nijolė nėjo į universitetą, bet liko namuose slaugyti savo sergančių tėvų. Pagal įvairius pranešimus, jinai buvo slapta vienuolė, vėliau slaugiusi kanauninką Raudą; ta pati, kuri organizavo tėvo Antano Šeškevičiaus gynybą teisme, kai šis buvo teisiamas už vaikų mokymą tikybos.

Religinio pašaukimo keliu bandė eiti ir kiti du kaltinamieji: Petronis ir Jaugelis. Pirmasis lankė saleziečių mokyklą Italijoje. Jaugelis bandė įstoti į Kauno Kunigų seminariją, bet buvo valdžios atmestas. Visi buvo giliai religingi, nesiekė asmeniškos naudos; tik Patriubavičius, tikriausiai prokuroro paspaustas, sakėsi dauginęs maldaknyges pasipelnymo tikslais.

Du iš kaltinamųjų jau anksčiau buvo sovietų bausti — tai Gražys ir Plumpa. Pirmasis buvo kalėjęs jau net du kartu ir kalėjime įgijęs nepagydomą vidurių ligą. Antrasis buvo nuteistas už "slaptą" ginklų laikymą, nors tie ginklai buvo aprūdiję Antrojo pasaulinio karo palaikai, kuriuos anom dienom rinko visas gimnazijų jaunimas. Atrodo, kad jisai buvo dalyvavęs Vėlinių dienos demonstracijose Kaune per 1956 metų Vengrijos revoliucijos įvykius, nors KGB jį susekė ir pagavo tik 1958 metais. Plumpa tada buvo nuteistas septyneriems metams lagerio. Lagery tapo

giliai religingu.

Būtų labai natūralu, jei pasirodytų, kad šie *Kronikos* žmonės buvo nacionalistai. Tačiau teisme visi pirmieji penki tai paneigė, greičiausiai dėl to, kad "nacionalistai sovietinamoje Lietuvoje yra identifikuojami su "buržuaziniais nacionalistais", siekiančiais nuversti valdžią sąjungoje su Vakarų valstybių "imperialistais". Tačiau teisme Jaugelis, kiek jis galėjo, deklamavo patriotinę lyriką. Šiaip Jaugelio pasisakymai teisme lietė religijos laisvę ir Universalinę Žmogaus Teisių Deklaraciją. Plumpa, nors paneigdamas sovietinę pilietybę, teigė, kad žmonijos raištis yra humanizmas, ne tautybė. Darbo lageryje, jisai aiškino, jo geriausiais draugais buvę ne lietuviai, bet "žydas, gruzinas, latvis ir du rusai". Petronis, kuris jau 1968 metais buvo palikęs savo nuolatinį darbą, kad galėtų atsidėti maldaknygių ir kitos religinės literatūros slaptai gamybai, felčeriu dirbdamas neskyrė tautybių, tarnavo lygiai rusams, lygiai lietuviams. Tai teisme užakcentavo rusė liudininkė. Mums, žinantiems trapius šių tautybių santykius, tai rodo, kad Petronis neturėjo priešiškų nusistatymų tautybės pagrindu; tai buvo žmogus be tautinio keršto jausmų. Sadūnaitė taip pat teisme kalbėjo religiniais klausimais. Jos religinis nusistatymas, pagrįstas meile Dievui ir žmogui, ją inspiravo padėti *Kronikai; Kronika*, ji sakė, "myli žmones ir tik todėl kovoja už jų laisvę ir garbę, už teisę naudotis sąžinės laisve, kuri visiems piliečiams, nežiūrint jų įsitikinimų, garantuota konstitucija, įstatymais ir Žmogaus teisių deklaracija". Kaip ir *Kronika*, Sadūnaitė politinėje plotmėje pasisakė už konstitucionalizmą, t.y. ribotos valdžios, žmogaus teisių ir įstatyminės pirmenybės filosofiją, kurią ji sujungė su religine laisve. Jos baigminėje kalboje buvo galima girdėti Amerikos demokratijos herojaus Tomo Džeffersono pažiūrų aidus. Šis Amerikos prezidentas savo draugui daktarui Rush buvo rašęs, kad "prie Dievo altoriaus prisiekiau amžiną kovą prieš kiekvieną žmogaus dvasios tironiją". Sadūnaitės žodžiai buvo labai panašūs. "Ši diena", kalbėjo ji, "yra laimingiausia mano gyvenime. Aš esu teisiama už *LKB Kroniką*, kuri kovoja prieš fizinę ir dvasinę tironiją". Sadūnaitės teisme susijungė istorinis lankas, gerus amžius skyręs katalikus ir humanistus. Abu, katalikybės labai nemėgęs demokratijos filosofas ir ištikima Bažnyčios duktė, sutarė, kad yra didžiausia visuomeninė nuodėmė žmogaus dvasios tironijos įvedimas. Ši pažiūra ir sudaro bazę Lietuvos katalikų disidentam surasti bendrą platformą tiek su savais lietuviais liberalais humanistais, tiek su rusais, žydais ir kitais.

Aukų skaičius auga

Tolimesnė režimo auka buvo

ne lietuvis, bet rusas, biologijos mokslų daktaras Sergiejus Kovaliovas. Jis buvo buvęs akademiko Andriejaus Sacharovo pilietinėm teisėm ginti komiteto nariu ir paskum perėmęs rusiškos *Einamųjų įvykių kronikos* redagavimą. Tai Kronikai jisai naudojo žinių iš lietuviškojo katalikiškojo leidinio. Jo ryšiai su lietuviais, atrodo, buvo artimi. Jis buvo gelbėjęs, tarp kitų, ir Simo Kudirkos motinai ir pačiam Kudirkai. Kovaliovas dirbo Maskvoje, kur jis buvo suimtas porai dienų praėjus po pirmosios *Kronikos* bylos No. 395. Į kalėjimą jis buvo išvežtas Vilniun, kur už metų, 1975 m. gruodžio 9 - 12 d.d. įvyko ir jo teismas. Dauguma kaltinimų prieš jį nelietė Lietuvos, bet tik jo veiklą Rusijoj ir ir jo Maskvoje redaguotą *Kroniką*. Jį išvežė į Vilnių, buvo spėjama, išvengti Vakarų žurnalistų, kuriems daug lengviau sekti įvykius Maskvoje negu Vilniuje. Vilniun atvykti reikia specialaus leidimo. Kovaliovo ryšys su Lietuva tačiau buvo tiek artimas arba tokiu atrodė pašaleiviams, kad susimaišęs amerikiečių katalikų žurnalas *Commonwealth* jį net lietuviu ir pakrikštijo. Kovaliovo teismas buvo audringas. Jam neleido pasikviesti savų liudininkų; atvažiavusio akademiko Andriejaus Sacharovo policija neįleido į teismo salę. Prieš visa tai protestuojantis Kovaliovas atsisakė toliau dalyvauti teismo komedijoje ir dėl to buvo visai pašalintas iš salės. Bado streikas, kurį jis tada paskelbė, tačiau jo neišgelbėjo nuo septynių metų bausmės griežto režimo lagery, o po to trijų metų egzilio, ar, kaip Lietuvoje sakome, "nutrėmimo". Taigi, jisai buvo taip pat žiauriai nubaustas kaip ir Plumpa-Pliuira. *Kronika* Kovaliovo teisme įžiūrėjo lietuvių ir rusų suartėjimą. Kovaliovo "teismo procesas ir persekiojimai parodė", rašė *Kronika* 21-mam numeryje, "kad saugumas savo darbais pajėgus suartinti lietuvių ir rusų tautas. Lietuviai katalikai dėkingi S. Kovaliovui už kilnią žmogišką širdį ir meldžia Aukščiausiąjį ištvermės, sveikatos ir visokeriopos palaimos. Rusų disidentų aukos padėjo lietuviams pažvelgti į rusų tautą naujomis akimis. Mes sutiksime rusų mokslininką S. Kovaliovą grįžtantį iš kalėjimo kaip savo brolį ir geriausią prietelį".

Tarp šių visų bylų, lietuviškoji *Kronika*, tarytum apjuokdama saugumą, savo metinių numerių skaičių padidino iki šešių. Tas darbas pareikalavo tačiau naujų aukų.

Naujų *Kronikos* daugintojų betgi KGB nesugavo iki 1976 metų galo. Tų metų spalių 19-20 d.d. saugumas iškratė, o netrukus ir suėmė Vladą Lapienį, Joną Matulionį ir Oną Pranckūnaitę. Pirmieji du gyveno Kaune, pastaroji — Panevėžy. Kratos metu policija konfiskavo kelias rašomąsias mašinėles, 20 kg popieriaus, kelis *Kronikos* egz., lietuvišką

Solženicino *Gulago* vertimą. Matulionis ir Lapienis buvo universitetus baigę profesionalai. Pirmasis buvo diplomuotas lituanistas, vėliau studijavęs Vilniaus konservatorijoje, iš kurios buvo pašalintas už dainavimą bažnytiniame chore. Vėliau jis buvo tapęs Vilniaus Paveikslų galerijos (Vilniaus katedros pastate) direktorium, bet iš darbo buvo pašalintas. Matulionis buvo 45 metų amžiaus, taigi, amžiaus atžvilgiu vidury tarp Pranckūnaitės, kuriai buvo suėję 37-ni, ir Lapienio, gimusio 1909 metais. Pastarasis buvo ekonomistas, jau anksčiau saugumo kratytas ryšium su peticijomis ir *Kronika*. 1977 metų liepos 20-25 d.d. įvykusiam teisme Lapienis buvo nuteistas dviem metam griežto režimo lagerio, Pranckūnaitė — dviem metam paprasto režimo lagerio, o Matulionis, kaip apgailįs savo dalyvavimą, gavo du metus sąlyginai ir buvo paleistas. Pranckūnaitei tai buvo jau antras suėmimas. Pirmą kartą ji buvo suimta 1951 metais, kai buvo tik 15 metų amžiaus. Už trumpą, bet kolchozą išjuokiančią eilutę ji tada buvo nuteista dešimčiai metų darbo stovyklos.

"Psichuškos" ir suėmimai

Po šių teismų daugiau tiesioginiai dėl *Kronikos* suimtų nebebuvo, tačiau saugumas akylai sekė manomai artimus *Kronikai* žmones ir su jų keliais susidorojo savitu būdu. Vienas tokių buvo Antanas Terleckas, kitas — Mindaugas Tamonis, trečiasis — Viktoras Petkus. Terleckas, kaip matyti iš jo rašto KGB vadovui, Politbiuro nariui I. V. Andropovui, iš jaunų dienų saugumo sekiotas, pirmą kartą buvo suimtas ir ketveriem metam nuteistas 1957 metais. Atkalėjęs, bandė Vilniaus universitete baigti istoriją, bet jo diplominis darbas apie Lietuvą Rusijos valdžioje 1975 - 1915 buvo atmestas. Kaip rusui Andriejui Amalrikui Maskvoje, Terleckui rankraštį grąžino KGB, ne darbo vadovas docentas S. Lazutka. 1973 metais, t. y., kraštotyrininkų, kronikininkų, maldaknygių gamintojų gaudymo metu saugumas Terleckui sufabrikavo vagystės bylą. Neva su konditorijos cecho, kuriame dirbo, ekspeditoriais Terleckas išvogęs didelę sumą pinigų nacionalistiniam pogrindžiui finansuoti. Ekspeditorius tačiau paleido, o jį suėmė, po tardymo patalpino psichiatrinėje, o vėliau nuteisė metams kalėti. Iš kalėjimo grįžęs, visą laiką buvo saugumo tardomas, kratų metu pas jį buvo ieškoma *LKB Kronikos*. 1977 m. vasaros gale vėl buvo tardytas, šį sykį ryšium su Viktoro Petkaus suėmimu. Petkus, tiek saviškių tiek svetimųjų laikomas Lietuvos katalikų pasauliečių žvaigždė, buvo vienas iš Helsinkio susitarimų vykdymui prižiūrėti Lietuvos komiteto organizatorių. Jis buvo suimtas 1977 m. rugpiūčio gale, taigi, vėliau nei

vyko čia aprašoma drama (1978. VII.13 Petkus nubaustas 10 m. sunkaus režimo lagerio ir 5 m. ištrėmimo — red.).

Su Terlecku nepasisekė susidoroti "psichuškos", t. y. psichiatrinės ligoninės, pagalba, tačiau taip buvo padaryta su Mindaugu Tamoniu, kuris turėjo techninių mokslų kandidato laipsnį, spausdino eilėraščius ir dirbo vyr. inžinierium respublikiniame paminklų restauravimo institute. Jaunas vyras, gimęs 1940 m., jis 1974 m. atsisakė vykti restauruoti raudonajai armijai "išlaisvintojai" pastatyto paminklo Žemaitijoje, sakydamas, kad jis nepripažįstąs dabartinio Lietuvos politinio statuso; kitaip tariant, komunistinė armija nebuvo išlaisvintoja. Jis pareikalavo panaikinti taip vadinamas stalinizmo pasėkas visose trijose Baltijos valstybėse; duoti joms apsisprendimo teisę ir leisti sukurti bent tokią nepriklausomybę, kokią turi kitos socialistinės šalys. Tamonis esmėje betgi siekė daugiau, nes reikalavo teisės veikti demokratinėms socialistų ir krikščionių demokratų partijoms, o taip pat laisvų rinkimų. Kai įteikė tuos reikalavimus, jis buvo uždarytas į psichiatrinę ligoninę Vilniuje, po kurio laiko buvo išleistas, bet su sugadintu metabolizmu ir sunaikinta nervų sistema. Iš ligoninės - kalėjimo išėjęs parašė dar vieną laišką partijos centriniam komitetui Maskvoje, bet tuoj po to — nėra abejonės, kad ir dėl to — buvo grąžintas į ligoninę. Po mėnesio vėl išleistas, buvo izoliuotas darbe, turėjo ligoninėn eiti injekcijų, ir 1975 m. lapkričio 5 buvo rastas traukinio užmuštas. *Kronika* nieko taip jautriai neapgailėjo, kaip Tamonio, ir dėl jo mirties apkaltino KGB.

Naujausioji kovos taktika

Kaip Patkaus suėmimas 1977 metais ir nuteisimas parodė, saugumas katalikų disidentų iš akių neišleido ir su *Kronikos* ėjimu nesusigyveno per visus tuos penkerius - šešerius metus. Tačiau nei suėmimams, nuteisimams, psichiatrijos panaudojimui nepadedant, 1977 metais valdžia ėmėsi "pseudo-disidentinės" veiklos, t. y. suformuoti *Kronikai* priešingą opiniją kunigijos ir aktyviųjų katalikų tarpe ir suskaldyti Bažnyčią. Kitaip tariant, grįžo prie jau 1972-73 metais pradėtų vartoti priemonių, kurios, nors kiek kitaip panaudotos, padėjo sunaikinti Rusijos Ortodoksų bažnyčią 1920 metų dekadoje. Šiuom sykiu valdžia turėjo šiokios tokios atramos tarp vieno kito į aukštas bažnytines vietas aspiruojančio kunigo. Gal tai tik interesų sutapimas — mes nežinome, tačiau 1977 m. pasirodžiusi mašinėle rašyta neva pogrindinė brošiūra *Bažnyčia ir "LKB Kronika"* ėmėsi tokios opinijos formavimo ir skaldymo darbo. Šis leidinys katalikų skaldymu apkaltino pačią *Kroniką*, nurodydamas į ją

kaip į KGB įrankį(!). Jau pirmamantram to leidinio puslapy jo autoriai susumavo visos brošiūros pagrindines mintis. Girdi, pradžioje *Kroniką* "mielai skaitėme", bet greitai, esą, jos "turinys ir tonas ėmė keistis. Greta talpinamų žinučių (kartais naivių ir nereikšmingų) apie ateistinės veiklos administracines priemones ir netaktus, saugumiečių daromas kratas ar suėmimus, "Kronika" pradėjo (averte, Deus!) užsiiminėti *mūsų krašto Bažnyčios pragaištinga kritika ir skaldymu* (brošiūros pabraukimas). Pradėjo kelti į paviršių šiukšles ir jomis drabstyti tuos, kurie faktiškai neša Bažnyčioje labai komplikuotą "kaitros naštą", kas mums ne paslaptis. Vietoj pradėti ir darniai bendradarbiauti, siekiant bendro tikslo, griebiamasi kritikavimo, pikto mokymo (čia, matyt, turima galvoje kunigų seminarijos Kaune bei kolaboruojančių administratorių kritika), šmeižino. Visa tai patenka į užsienį, perduodama per radiją, dezorientuoja tikinčiuosius, o mus pačius pažemina. Ar, sakykime, ugniagesiai pateisintų save, jeigu gaisro metu panašiai elgtųsi?"

"Neabejotinai peršasi išvada — — *ar nedaroma tai su valdžios žinia?* (brošiūros pabr.)

Sunku juk tikėti, kad per penkerius metus budrus saugumas nebūtų susekęs "Kronikos" leidėjų ir jos leidybos nesulikvidavęs . . ."

Žodžiu, dabar stengiamasi susprogdinti *Kroniką*, mirtinai suskaldant kunigiją ir pačius katalikus. Suskilimas iš tikro slepia daug pavojų. Tačiau to nori atsiekti KGB, ne *Kronika*, kuri kalba aiškiai ir tiesiai, bet dalykiškai ir mandagiai. KGB su dideliu džiaugsmu būtų *Kroniką* jau seniai sustabdžiusi, jeigu ją būtų galėjus susekti. Jokie suėmimai, net Petkaus, nesulaikė žurnalo išėjimo. *Kronika* tapo pačiu seniausiu — nepertraukto leidimo prasme — savilaidos žurnalu Sovietų Sąjungoje. Iki šiol jau skaitėme jos trisdešimt du numerius. Negalėdami prie *Kronikos* prieiti, saugumiečiai nori įrodyti, kad jos leidimas sudaro didelį pavojų kai kieno asmeninėm karjerom ir "nieko-nedarymo, bet kooperavimo su valdžia" filosofijai bei vienybei, kurioje būtų kapų tyla. Abejotina, kad ir ši taktika pasiseks.

LKB KRONIKOS dažnai rašo apie gimnazijos mokiniams okup. Lietuvoje duodamas "charakteristikas", kuriomis valdžia terorizuoja režimui nepaklusnius mokinius. Sekančiame puslapyje spausdinama vienos tokios "charakteristikos" fotografija.

Kauno m. 2-os vid. mokyklos
11-a klasės mokinio Stačiūno Arūno

Charakteristika

Stačiūnas Arūnas, Antano, gim. 1955.XII.24, tarnautojų šeimoje.

Šioje mokykloje mokinys mokėsi nuo devintos klasės. Mokinys gabus, tačiau sistemingai nepasižymintis mokinys, dėstomus dalykus įsisavino tik patenkinamai. Vienoliktą klasę baigė, būdamas patenkinamo lygio. Dalyvavo klasės organizacinėse veiklose. Vengė judrus pilnus, rūkė, mokytojams prieštaraujantys klausimus. Devintoje klasėje aktyviai dalyvavo, pačiame mėnesyje vedė bičiulę, buvo baustas 15 parų. Klasės draugų tarpe autoritetu nesiremia. Komjaunimo organizacijai nepriklausė, neturi žvitos pasaulėžiūros. Daug skaito grožinės literatūros, domisi mūsų šalies ir užsienio politiniais įvykiais, žavisi užsienio jaunimo gyvenimu. Mėgsta sportuoti, ypatingai žaidus „VTD" ženklas. Geras sportininkas, išlaikė normas TRP ir pasiekė norimybes.

Mokytis aukštojoje mokyklose nerekomenduojame.

Kaunas,
1973.V.30.

Klasės vadovė

Direktorius

LIETUVOS ŽYDŲ LIKIMAS IR LAIKINOJI LIETUVOS VYRIAUSYBĖ

JUOZAS BRAZAITIS

Redakcijos pastaba

1974 New Yorko kongresmanė Elizabeth Holtzman, kaip pati spaudoje skelbė, kooperuodama su Sovietų Sąjungos vyriausybe, pradėjo II Pasaulinio karo naciams talkinusių nusikaltėlių aiškinimą ir JAV Atstovų rūmams pateikė vad. "karo nusikaltėlių" sąrašą, į kurį įtraukė ir kelis lietuvius, jų tarpe Lietuvos Laikinosios vyriausybės narius — prof. Juozą Brazaitį ir pulk. Joną Šlepetį.

Laikinosios vyriausybės narių ginti išėjo JAV LB Krašto valdyba. Visuomeninių reikalų tarybos tuometinis pirmininkas Algimantas Gečys tuo reikalu vedė susirašinėjimą su Atstovų rūmų imigracijos pakomisės pirmininku kongresmanu Jashua Eilberg. Pravedusi tyrinėjimus, pakomisė pagrindo Laikinosios vyriausybės nariams apkaltinti nerado, ir kongresm. Eilberg raštu pranešė Gečiui, kad tolimesnis Brazaičio ir Šlepečio bylų tyrinėjimas sustabdomas. Tačiau tas neatsakomingas kaltinimas skaudžiai palietė prof. Juozą Brazaitį ir, reikia manyti, pagreitino jo žemišką kelionę. Širdies smūgio pakirstas, mirė jis 1974. XI.28.

Neteisingai apkaltintas Brazaitis, nors ir sunkios ligos kamuojamas, Lietuvos Laikinosios vyriausybės ir Lietuvos žydų likimo klausimu paruošė studijėlę, kurią čia skelbiame ištisai.

Įvykius, kurie buvo prieš 33-30 metų, suaktualino iš dalies keli pamfletai bei dokumentų ar tariamų dokumentų rinkiniai:

1. **Nazi War Criminals Among Us.** By Charles R. Allen, Jr., A Jewish Currents Reprint. New York, 1963, 16 p.
2. **He kissed the swastika.** "Mintis" Publishing House, Vilnius, 1964, 16 p.
3. **Nacionalistų talka hitlerininkams.** Vilnius, 1970, 190 p.
4. **Documents Accuse.** Gintaras, Vilnius, 1970, 310 p.

Trečią ir ketvirtą leidinius paruošė tie patys autoriai: A. Baranauskas, K. Rukšėnas, redagavo E. Rozauskas.

Šie leidiniai davė medžiagos JAV įstaigom atnaujinti investigacijas, kaip tai paskelbė New York Times.

Dokumentų rinkinį vertinant, žiūrima: (I) ar paskelbtieji dokukumentai patikimi — **tikri**; (II) ar nėra **praleistų** dokumentų ta pačia tema, kurie leistų patikrinti pirmųjų teigimus; (III) ar iš dokumentų daromos išvados sutaria su vaizduojamo laikotarpio bendra padėtimi.

Toliau čia ir bus liečiami tie dokumentai ar tariamiej dokumentai, kurie liečia Lietuvos Laikinosios vyriausybės veiklą — 1941 m. birželio 14 - rugpiūčio 5 laikotarpį.

I.

Ar dokumentai tikri?

Dėmesio verti dokumentai, pažymėti Documents Accuse Nr. 52 ir Nr. 40.

1. Pirmuoju dokumentu, Nr. 52, esą "all the Jews of Lithuania were robbed and driven in ghetto", skelbia autoriai 120 p. Šis dokumentas — **netikras.** Prieš jį kalba šie faktai:

(a) Laikinosios vyriausybės priimtieji nutarimai būdavo pasirašomi min. pirmininko pareigas einančio Ambrazevičiaus ir reikalų vedėjo J. Švelniko. Nutarimas Nr. 52 išsiskiria iš minėtos tvarkos: čia padėtos (mašinėle, ne pasirašytos!) pavardės Ambrazevičiaus ir vidaus reikalų ministerio J. Šlepečio.

(b) Šio "nutarimo" data" — 1941 m. rugpiūčio 1 diena. Tuo tarpu Zivilverwaltung paskelbtas 1941 m. liepos 25 d. Documents Accuse duoda dokumentą Nr. 50 žydų ghetto reikalu, pasirašytą The Gebietskommissar of the City of Kaunas Cramer, SA-Oberführer. Pasirašytas 1941 m. liepos 31 d. Taigi anksčiau už dokumentą, priskiriamą Lietuvos vyriausybei.

(c) Šio laikinosios vyriausybės "nutarimo" šaltiniu nurodomas leidinys "Laikinosios Lietuvos vyriausybės įstatymai, nutarimai ir potvarkiai", Kaunas, 1941, p. 99-100. Pažymėtina, kad tai nėra leidinys Lietuvos laikinosios vyriausybės, o ją likvidavus pirmojo generalinio tarėjo (prie Generalkomisariato) įstaigos.

2. Dokumentas Nr. 40 komentuojamas kaip "PG adopted a decision to organize a concentration camp-ghetto for Jews" (120 p.).

Dėl šio dokumento žymėtini šie faktai:

(a) To paties "dokumento" fotokopija buvo paskelbta ir leidiny "Nazi War Criminals . . ." 36 psl. Tame leidiny po fotokopija parašas, kad tai "meeting of July 30, 1941, when Ambrazevičius signed the decree 'for the establishment of concentration camps for the Jews' (ir žydų koncentracijos stovyklos steigimas) — see arrow". Tačiau pačiame čia skelbiamame "dokumente" **nėra** jokio nutarimo apie "establishment of concentration camps". Pamfleto leidėjas tik juodais dažais užbraukė kažkokią eilutę, kurios, matyt, jis nenorėjo skelbti.

(b) Documents Accuse ta pati fotokopija įdėta Nr. 40. Bet ji jau kitokia: ji papildyta nutarimu (2): "to approve the establishment of a concentration camp for Jews and to authorize Mr. Švipa, Deputy Minister of Municipal Economy, in co-operation with Colonel Bobelis, to take care of the above".

Pažymėtina: šis nutarimas (2) yra toks ilgas, kad jokiu būdu netilptų tarp nutarimo (1) ir parašų (plg. vietą "Nazi War Criminals . . ." 36 p.). Tai leidžia daryti išvadą, kad antroji nuta-

rimo dalis fotomontažo keliu įdėta.

(c) Nutarimo (2) lietuviška redakcija yra ne to paties stiliaus kaip nutarimo (1). Nutarime (2) iškreipta net asmens pavardė: vietoj "Švipui" parašyta "**Švipai**", (Lyg reikalų vedėjas nebūtų žinojęs viceministerio pavardės!).

Nutarime (1) pavardės rašomos be "p." (ono): rašoma tiesiog: išklausius "pulk. Bobelio pranešimo". O nutarime (2) jau rašoma: "**p. Švipai**", "**p. pulk. Bobeliu**". Angliškame "Documents Accuse" šis lietuviškos redakcijos nesutarimas jau išlygintas.

(c) Kad "Nazi War Criminals..." nebuvo to nutarimo (2), rodo ir to pamfleto paraše minima "arrow", kuri rodo ne į vyriausybės nutarimą, bet į ... pulk. Bobelio pranešimą.

(e) Dėmesio verta ir tai, kad lietuviškai išleistoje "Nacionalistų talka..." tie patys autoriai šio "dokumento" neskelbė, kaip neskelbė ir kito "dokumento", kuris buvo ir "Nazi War Criminals..." ir "He kissed the swastika": esą vysk. Brizgys "has forbidden all clergy to aid Jews in any way" ("Nazi..." 37 p., "He kissed..." 15 p.).

Lietuviškai leidžiamo leidinio "Nacionalistų talka...", gal matė, kad lietuviškai skaitančiam iš karto kris į akis šis falsifikatas, bet angliškai skaitantis to nepastebės...

Ar dokumentacija pilna?

Dokumentai gauna teisingos prasmės ir ima teisingiau vaizduoti istoriją, kai jie sugretinami su kitais apie tuos pačius dalykus kalbančiais dokumentais. O "Documents Accuse" autoriai **vengė tų dokumentų, kurie rodytų, kas buvo daroma žydų padėčiai gerinti ar kurie rodytų, kas buvo tikrasis žydų klausimo sprendėjas.**

1. Jie visiškai nutylėjo **gen. St. Raštikio** liudijimą jo knygoje "Kovos dėl Lietuvos" II t. 305-307 p. Ten autorius, buvęs laikinosios vyriausybės krašto apsaugos ministeris, liudija, kaip žydų delegacija (buvęs Lietuvos kariuomenės vyriausias rabinas Sniegas ir Lietuvos kariuomenės atsargos leitenantas advokatas Goldbergas — kaip tik dėl to sėdėjęs sovietų kalėjime — abudu autoriui gerai pažįstami) atsilankė pas jį į namus prašydami palengvinti jų padėtį ghetto.

Gen. Raštikis toliau liudija:

"*Paaiškinau jiems, kad Lietuvos laikinoji vyriausybė žydų, kaip ir daugelio kitų klausimų, reikalu yra visiškai bejėgė ir nieko negali padaryti. Jie ir patys gerai tai žinojo. Pažadėjau delegatams iškelti žydų reikalą palankia jiems prasme vokiečių karinėje vadovybėje, nes su vokiečių Gestapu aš jokio reikalo neturėjau*" *(306 p.).*

Gen. Raštikis toliau pasakoja, kaip jis atsilankė pas feldkomendantą Pohl ir

"*pradėjau jam sakyti, kad Lietuvos vyriausybė ir visuomenė*

labai susirūpinusios vokiečių akcija prieš žydus. Gen. Pohl pareiškė, kad jis nieko negali padaryti šiuo reikalu, bet pasiūlė man kalbėtis su generolu von Rocques. Aš paprašiau, kad ir von Pohl sutiktų kartu su manim nuvykti pas aną generolą. Sutiko, ir tuoj abudu nuvažiavome į buvusio Lietuvos kariuomenės štabo rūmus, kur dabar buvo įsikūręs gen. von Rocques štabas... Von Rocques priėmė mus . . . Pasikalbėjime dalyvavo gen. lt. von Rocques, gen. mjr. von Pohl, generolo Rocques štabo viršininkas generalinio štabo pulkininkas leitenantas Kriegsheim, generolo adjutantas ir aš. Adjutantas visą mūsų pasikalbėjimą stenografavo. Aš pradėjau pasakoti lietuvių visuomenės ir vyriausybės nepasitenkinimą ir susirūpinimą vokiečių pradėtu Lietuvos žydų persekiojimu ir naikinimu.

"Jūs (lietuviai) dar nesate prie to pripratę, bet turėsite priprasti", įsiterpė šeimininkas į mano pranešimą.

"Ne, pone generole, mes prie to nepriprasime", atsakiau.

"Bet juk tai daro ne vokiečių kariuomenė, bet Gestapo".

"Taip, pone generole, bet mūsų vyriausybė ir aš pats manome, kad dabar, karo metu, ir ypač pas mus Lietuvoje, kuri dabar yra artimiausiame karo veiksmų užnugary, karinė valdžia turi ne tik didžiausią, bet ir aukščiausią galią . . . Todėl aš ir atvykau pas Tamstą pareikšti mūsų didžiausio nepasitenkinimo ir susirūpinimo šiuo reikalu ir prašyti sustabdyti dabar Kaune ir provincijoje tebevykstančią akciją prieš žydus".

Mačiau, kad mano pareiškimas nepatiko generolui, bet jis greit susivaldė ir pradėjo teisintis, kad tai esanti Gestapo darbo sritis . . . Generolas von Pohl pritarė mano minčiai, kad ši Gestapo akcija jaudinanti vietinius lietuvius gyventojus. Po ilgesnio pasikalbėjimo šeimininkas pareiškė, kad apie lietuvių nuotaikas ir mano pareiškimą jis painformuosiąs aukštesnes instancijas. Tuo pasikalbėjimas ir buvo baigtas . . . Bet atsisveikindamas gen. von Rocques visai netikėtai užpylė man šalto vandens ant mano galvos. Atsisveikindamas ir paduodamas man ranką, jis pareiškė:

"Pone generole, nesijaudinkite ir nesirūpinkite, visa ši akcija greit baigsis".

Vadinasi, vyriausias karinės vadovybės atstovas Lietuvoje kalbėjo ne apie akcijos sustabdymą, bet apie jos baigimą . . .

Ministeriui pirmininkui negalėjau pranešti nieko džiuginančio, nes iš generolo von Rocques lūpų išsprukęs sakinys, kad Gestapo akcija prieš žydus turėsianti greit baigtis, nieko gero nesakė, kadangi galima buvo suprasti, jog numatytas skaičius žydų greit būsiąs sunaikintas . . .

Po kelių dienų vėl atsilankiusiam pas mane rabinui Sniegui

galėjau tiek pasakyti, kad mėginau vokiečių kariuomenės vadobyvėje tuo reikalu ką laimėti, tačiau iš to, kas man pavyko patirti, jokių optimistiškų išvadų negalima daryti" (307 p.).

2. Tas pats nepasitenkinimas dėl žydų klausimo, apie kurį kalbėjo gen. Raštikis vokiečių karinei vadovybei, buvo įsakmiai pareikštas ir laikinosios vyriausybės pirmininkaujančio kalboje vyriausybės posėdyje 1941 rugpiūčio 5 d. Jo kalbą pakartojo ir "Documents Accuse" (Nr. 24). Joje konstatuota visa eilė trukdymų iš vokiečių pusės laikinosios vyriausybės veiklai. Joje pasakyta ir žydų klausimu: **"Having no means, the Government could not positively influence any outrages, e.g. the executions of Jews in Kaunas and in the Provinces".**

3. Nutylėjo "Documents Accuse" ir kitų leidinių žydų autorių liudijimus. Pvx. **The Case Against Adolf Eichmann,** Edited and with Commentary by Henry A. Zeiger. Published by The New America Library; **Their Brothers' Keepers,** by Dr. Philip Friedman (Columbijos un-to žydų istorijos lektorius), New York, 1957.

(a) **Abudu autoriai liudija vokiečių norą sukurstyti Lietuvoje vietos gyventojus prieš žydus ir vokiečių nusiskundimą, kad tai nesiseka.**

Zeiger cituoja žodžius generolo Stahlecker raporto, rašyto 1941.X.15 Himmleriui:

"Considering that the population of the Baltic countries has suffered very heavily under the government of Bolshevism and Jewry while they were incorporated in the USSR, it was to be expected that after the liberation from that foreign government, they (i.e. the population themselves) would render harmless most of the enemies left behind after the retreat of the Red Army. It was the duty of the security police to set in motion these self-cleansing movements and to direct them into the correct channels in order to accomplish the purpose of the cleansing operation as quickly as possible. It was no less important in view of the future to establish the unshakable and provable fact that the liberated population themselves took the most severe measure against the Bolshevist and Jewish enemy quite on their own so that the direction by German authorities could not be found out" (Zeiger, 66 p.).

Cituoja toliau tą patį raportą:

"To our surprise it was not easy at first to set in motion an extensive pogrom against Jews" (ib.).

Friedman cituoja to paties "SS Brigadeführer Franz Stahlecker, Commander of Eisatzgruppe A, operating in Baltic countries, kitus žodžius:

"On the basis of our instructions, the Sceurity Police has initiated the solution of the Jewish question with all possible

dispatch. However, we deemed it advisable that the Security Police should not put in an immediate appearance, as the extraordinarily harsh measures pursued might have a negative reaction, even in German circles. It is our purpose to show the world that the native population itself undertook to suppress the Jews".

Friedman nuo savęs prideda: *"However, Stahlecker, who proceeded to recruit his mercenaries from fascist partisan units, jobless police, and the underworld, discovered to his surprise and chagrin that Lithuanians, as a rule, shied away from the opportunity offered them by the Thousand-Year Reich. "It was not a simple matter", Stahlecker complained, "to organize an effective action against the Jews" (136 p.).*

("Documents Accuse" taip pat cituoja tą Stahleckerio raportą, (Nr. 73), tačiau nutyli tas vietas, kurias buvo iškėlę žydai rašytojai, būtent, Stahleckerio nusiskundimus, kad lietuviai nesiduoda sukurstomi taip lengvai prieš žydus).

(b) **Abu minėti autoriai pastebėjo, kad žydų pogromai turėjo būti suorganizuoti ir įvykdyti pirmom karo dienom, kol krašte yra suirutė.**

Abu taip pat mini, kad pirmasis, kuris Kaune pasidavė Stahleckerio sukurstomas, buvo žurnalistas Klimaitis su partizanų būriu. Friedman teigia jį turėjus 300 partizanų. Jiem priskiriama pogromų pradžia, birželio 25-26.

(c) **Zeiger liudija, kad ghetto steigimo Kaune idėja ir reikalavimas priklauso vokiečiam:**

"Kaune po pirmos operacijos žydų komitetas buvo iškviestas ir painformuotas, kad vokiečių valdžia nemato jokio pagrindo kištis į kivirčus tarp lietuvių ir žydų. Vienintelė tad normaliai padėčiai sudaryti išeitis — sudaryti žydų ghetto. Į žydų komiteto atsikalbėjimus buvo pareikšta, kad nėra kitos galimybės tolesniam pogromam išvengti. Į tai žydai iš karto pasisakė pasiryžę esą viską padaryti, kad iškeltų savo rasės brolius į Vilijampolę" (1b).

Kauno komendantas pulk. J. Bobelis buvo pranešęs laikinajai vyriausybei apie gautą iš Stahleckerio reikalavimą — iškraustyti žydus iš Kauno per 5-6 valandas. Šis Stahleckerio dvigubas žaidimas paaiškėjo, kai po vizito pas Stahleckerį žydų atstovai atsilankė pas komendantą ir perdavė Stahleckerio pareiškimus (žr. E. Sūduvis, Vienų vieni, 136 p.).

(c) Komendantas Bobelis liudijo, kad jam pasisekė įtikinti vokiečius, jog per tokį trumpą laiką techniškai negalima iškeldinti; kad jis turįs atsiklausti ir savo vyriausybės. Bobeliui pasisekė laimėti laiko žydų klausimui apie mėnesį.

(e) Neteisinga skirti Klimaičio grupę prie LAF, kuris organizavo sukilimą. Klimaitis tik ką buvo

išėjęs iš bolševikų kalėjimo. Jis ir suorganizavo apie save daugelį tokių pat pirmom karo dienom.

Žinomi taip pat faktai, kad partizanų būrius organizavo Lietuvoje pasilikę bolševikų agentai, ir jie plėšė žydus. Pvz. Pakruojuje žydai išžudyti vietinio advokato Požėlos iniciatyva. Tuo "nuopelnu" remdamasis, Požėla tuojau tapo Šiaulių apygardos komisaro Gewecke pirmuoju patarėju. Tik kai lietuviai surinko dokumentus ir jais įrodė, kad jis buvęs slaptas NKVD agentas ir įdavinėjęs žmones sovietų saugumui, vokiečiai savo patarėją likvidavo (žr. V. Rastenis, Dirva, 1964.VI.5).

Tokioj padėty visai suprantamas "Documents Accuse" cituojamas komendanto Bobelio birželio 28 įsakymas (Nr. 19) subordinuotis visom ginkluotom grupėm "Military Forces Staff". O patį Klimaitį buvo pavesta iškviesti į laikinosios vyriausybės būstinę, kur gen. Pundzevičius bei gen. M. Rėklaitis ar jų pavaduotojai įtikintų jį atsisakyti savo akcijos prieš žydus. (Tame pasikalbėjime Klimaitis verkęs ir aiškinęs, kad Stahlecker grasinęs jam likvidavimu, jei jis nevykdys Stahleckerio įsakymų. Jam buvo patarta dingti. Netrukus jis tai ir padarė).

Neatsakingų grupių ar asmenų veikla greitai baigėsi, bet prasidėjo sisteminga pačių vokiečių jau viešai vadovaujama veikla, kurią liudija ir dokumentai.

(F) "Doc. Accuse" Nr. 107 cituoja SS Standartenführerio Jäger slaptą pranešimą, kad **nuo 1941 liepos 2 dienos jis parėmęs žydų reikalus į savo rankas ir ir vykdęs žydų likvidavimą.**

Sovietų magazine "Švyturys" ypatingu būdu išryškintas ir sudramatintas tas Jägerio dokumentas, kuris buvęs pristatytas į Nürnbergo teismą. Su dokumentais buvo pasiųsti į Nürnbergo teismą kaip "ekspertai" J. Jurginis ir prof. Kruncas. Jurginis minėtame "Švytury" apie tą dokumentą rašė:

"Mudu su Kruncu, kaip ekspertai, pateikėm teismui pluoštą dokumentų, iš kurių vienas išgarsėjo Jegerio ataskaitos vardu. Jį beveik ištisai perskaitė teismo pirmininkas, citavo radijas ir spauda. Jegeris, — SS štandartenfiureris, trečiosios baudėjų komandos (Einsatzkommando) vadas, gestapo viršininkas okupuotai Lietuvai. 1941 m. liepos 2 d. iš tariamosios lietuviškų buržuazinių nacionalistų Škirpos - Ambrazevičiaus "vyriausybės" perėmė žmonių šaudymą Lietuvoje . . ." (1963.X.19).

Šis sovietinės spaudos cituojamas dokumentas rodo, kad žydų likimas priklausė ne nuo laikinosios vyriausybės, bet nuo Gestapo viršininko Jägerio jau nuo **liepos 2 dienos.** (O prieš jo atvykimą tos pareigos priklausė Stahleckeriui). Pačios sovietinės spaudos cituojami dokumentai aiškiai rodo, kad **"Doc. Accuse"**

pastangos atsakomybę už žydų persekiojimą, naikinimą suversti Lietuvos laikinajai vyriausybei yra neteisingos.

Dokumentų interpretacija

1. Kiekvieno pareiškimo prasmė aiškėja **bendrame įvykių kontekste.** "Doc. Accuse" tyčia ar netyčia tą kontekstą nurodė, cituodamas Lietuvos laikinosios vyriausybės pirmininkaujančio kalbą vyriausybės paskutiniame posėdy (Nr. 24). Iš tos kalbos matyti, kaip Lietuvoje susidarė dvi nelygios jėgos: lietuviškoji, atstovaujama Lietuvos laikinosios vyriausybės, LAF ir remiama visuomenės; vokiškoji, atstovaujama karinės valdžios ir Gestapo, o paskiau Zivilverwaltungo. Viena ir kita neturėjo jokių santykių. Vokiečiai palaikė santykius tik su žemesniu rangu — Kauno lietuvių komendantu ir Kauno miesto burmistru.

Šitokioje situacijoje santykiai galėjo būti įtempti ar atleisti atskirais pareiškimais viešumoje, lyg ritualinėm formulėm. Kiekvienas amžius turi savo "ritualines formules", kurios yra be turinio, bet antrai pusei gali skambėti maloniai. Pvz. šiuo metu tokia ritualinė formulė yra "taikos generacijos kūrimas" — apie ją kalbama, nors faktiškai ginkluojami arabai, ginkluojami žydai, ginkluojama lotynų Amerika, ginkluojama Indija. Šiuo metu populiari Saugumo Tarybos 1973 m. spalio 22 dienos sutartis — grąžinti tarp Izraelio ir Arabų 1967 metų status. Sutartis abidvi puses laikinai nuramino, bet faktiškai ji nevykdoma.

Ano karo pradžios metu ritualinė formulė buvo "naujosios Europos kūrimas"; tokios pat formulės reikšmės turėjo "Doc. Accuse" (89 p.) minimas arkiv. Skvirecko, buv. prezidento Griniaus, buv. min. pirmininko Tumėno ir kitų telegramos siuntimas Hitleriui; tokia pat formulė buvo vysk. Brizgio radijo kalba, kuria "kvietė stoti į vermachto statybos batalionus" (Doc. Ac. Nr. 60). Vis tai buvo ritualinės formulės, siekiančios apraminti antrąją pusę, kurioje buvo fizinė jėga. Tai buvo tokios pat prasmės formulės, kaip 1940 metais visuomenės atstovų ėjimas pas "liaudies vyriausybės pirmininką" J. Paleckį lojalumo pareikšti. Tokios pat prasmės turėjo ir 1941 metų Kauno lietuvių komendanto bei burmistro priėmimas įsakymo steigti ghetto, bet atsikalbėjimas, kad techniškai taip greit tai neįmanoma padaryti, kad jiem reikia atsiklausti ir savo vyriausybės.

2. Ar ši taktika Lietuvos žydų reikalui pakenkė ar padėjo?

(a) Faktas: Stahleckeris buvo įsakęs komendantui Kauno žydus iškelti į Vilijampolę per 5-6 valandas. Komendantas Bobelis atsikalbėjo, kad techniškai taip greit neįmanoma. Jis informavo Lietuvos laikinąją vyriausybę. Jis pateikė savo projektus. Vyriau-

sybė tuos projektus svarstė ir atidėliojo, ir jie liko nepriimti. Bet laimėta laiko.

(b) Faktas: Burmistras Palčiauskas ir komendantas Bobelis 1941 m. liepos 10 išleido įsakymą žydam keltis į Vilijampolę; terminą davė nuo liepos 15 iki rugpiūčio 15. Vadinas, laimėta laiko ne 5-6 valandos, bet pusantro mėnesio.

(c) Faktas: Kada Gestapo surengė liepos 23-4 perversmą prieš Lietuvos laikinąją vyriausybę ir batalijono vadu vietoj pulk. Bobelio pastatydino Gestapui priimtiną kapitoną Kviecinską, pastarojo jau rytojaus dieną (liepos 25) sušauktas susirinkimas, minimas "Doc. Acc." Nr. 47, jau sugriežtino reikalavimus žydam — nustatė griežtesnius, nei jie buvo paskelbti burmistro Palčiausko ir komendanto Bobelio.

Šie faktai rodo, kad Lietuvos laikinosios vyriausybės linijai ištikimi savivaldybės ir komendantūros žmonės sugebėjo laimėti žydų naudai daugiau laiko, sugebėjo padėtį padaryti lengvesnę tiek, kad kai kurie žydai galėjo ir pabėgti.

(d) Faktas: Kada "the Gebietskommissar Cramer" 1941 liepos 31 išleido žydų reikalu dar griežtesnį įsakymą (Nr. 50), komendantas Bobelis mėgino gauti vyriausybės pritarimą švelnesniam Jewish Statute (Nr. 52), kuris būtų nurodymas lietuviam, dirbantiem prie ghetto. (Tas komendanto Bobelio projektas "Doc. Acc.", kaip minėta, klaidingai paskelbtas kaip tariamai Lietuvos laikinosios vyriausybės priimtas statutas).

(e) Faktas: Vilniaus žydų liudijimas. Vilnius buvo kitoje karinėje apygardoje, ir Vilniaus lietuvių administracijai nebuvo leidžiama palaikyti ryšius su Kaune esančia Lietuvos laikinąja vyriausybe. Ten ir žydų reikalas buvo pradžioje kitaip tvarkomas. Kaip liudija Isaac Kowalski, kurio atsiminimus skelbė New Yorko laikraštis "Jewish Press', žydai buvo gaudomi ir varomi tariamai į darbus. Bet iš tų "darbų" jie negrįždavo. Tada ir Vilniaus žydai panoro patys gyventi drauge, gyventi ghetto. Kowalski rašo:

"In such circumstances, the Jews had no other choise but to wish to be brought to the ghetto. Ten thousand of our brothers and sisters disappeared without a trace during the month of terror. Everybody expected the same fate.

Of course, it stands to reason, that such a ceaseless pogrom caused the Jews to long for the day when they would by driven into the ghetto. They sincerely believed it was the only solution. Perhaps there would be work to do; the people would live togehter and such atrocities would not take place.

The long anticipated moment came at dawn, September 6, 1941. The Jews were awakened early in the morning by long whistles

and yells from those who came to force us into the ghetto.

At first, no one knew exactly what was going on. Soon it became clear that the time had come to go. That day traffic was stopped for non-Jews.

All the military and police forces of the Germans and Lithuanians were mobilized. Germans and Lithuanians were stationed in every courtyard and commanded the Jews to evacuate their homes in 15 minutes.

It was self-evident that 15 minutes were not sufficient for the aged and the children to get ready. It was impossible to get dressed and take along the bare necessities.

This was in great contrast to the city in Kovno. There the Jewish population was given a couple of days to move into the ghetto, with a chance to transfer their household goods in wagons and carts. In Vilna they only allowed us 15 minutes to get dressed and get packed. Each person could take only that which he could carry. Being awakened from a deep sleep and rudely driven into the ghetto did not make for organized (?) thinking. The Jews had to get dressed, and grab haphazardly in the little time allowed them. As a result, homes were left in panic, and when they reached the ghetto they lacked basic necessities" (Isaac Kowalski, A Secret Press In Nazi Europe. The Story of a Jewish United Partisan Organization. Jewish Press, January 23, 1970).

Šie Kowalskio liudijimai rodo:

(1) Kad Kaune, nors Lietuvos laikinoji vyriausybė neturėjo jokios tiesioginės įtakos žydų likimui, nei jų ghetto nei jų naikinimui, bet vyriausybės paskirtieji žmonės (komendantas ir burmistras) laikėsi vyriausybės linijos ir savo taktika laimėjo žydų naudai laiko ir švelnesnę padėtį iki to laiko, kai vokiečių administracija juos nušalino ir pastatė sau patikimus žmones;

(2) kad Vilniaus žydai buvo suvaryti į ghetto lygiai tokiu pat būdu, kaip darė bolševikai 1940 ir 1941 metais, apsupdami gyventojų namus anksti rytą ir per trumpą laiką įsakydami pasiruošti ir išveždami į vagonus, kuriais juos transportavo į Sibirą ar kalėjimus. Su Vilniaus žydais taip buvo padaryta, kai jau Kaune Lietuvos laikinoji vyriausybė buvo likviduota.

Išvados

Dokumentų ir faktų visuma dėl žydų likimo Kaune ir Lietuvos vyriausybės rolės duoda tokias išvadas:

1. Lietuvos žydų likimą iš karto paėmė į savo rankas Gestapas, pirmiausia organizuodamas pogromus (žr. Zeiger 66 p., Friedman 136 p. Doc. Accuse Nr. 73).

2. Kauno žydų delegacijai ghetto pasiūlė Gestapas, ir delegacija

turėjo su tuo sutikti (žr. Zeiger ib.).

3. Pirmieji žydų pogromai Kaune buvo suorganizuoti Stahleckerio iniciatyva, panaudojant Klimaičio grupę, kuri su Lietuvos laikinąja vyriausybe nieko bendro neturėjo.

4. Kauno komendantui Bobeliui ir burmistrui Palčiauskui pasisekė išmanevruoti ir laimėti žydų naudai laiko ir geresnes kėlimosi į ghetto sąlygas (žr. Kowalski liudijimą apie Vilnių).

5. Laikinosios vyriausybės pastangos paveikti vokiečių karinę vyriausybę per gen. von Rocques žydų naudai nedavė teigiamų vaisių (žr. gen. Raštikio liudijimą).

6. Laikinoji vyriausybė nepadarė faktiškai jokių veiksmų, kurie žydų padėtį būtų pasunkinę, tik parėmė komendanto ir burmistro laikyseną humaniškesnėje plotmėje, negu po jų nušalinimo nacių parinkti jiem patinkami žmonės.

7. "Documents Accuse" autoriai betgi "karo kaltininkais" akcentuoja labiausiai Lietuvos laikinąją vyriausybę, nors:

(a) Lietuvos laikinoji vyriausybė buvo paskelbta prieš nacių valią ir nacių niekad nepripažįstama;

(b) Laikinoji vyriausybė nepakluso nacių reikalavimui išsiskirstyti ar pasivadinti patariamąja (vokiečių) taryba;

(c) Prieš Lietuvos laikinąją vyriausybę Gestapas suorganizavo 1941 m. liepos 23-4 perversmą;

(d) Lietuvos laikinosios vyriausybės narių dauguma atsisakė priimti Generalkomisaro siūlomas generalinių tarėjų pareigas, ir Generalkomisaras von Renteln tai įvertino kaip atsisakymą bendradarbiauti;

(e) Lietuvos laikinoji vyriausybė atsiribojo nuo vokiečių politikos žydų atžvilgiu (žr. min. pirmininko pareigas einančio kalbą 1941 m. rugpiūčio 5 d.);

(f) Lietuvos vyriausybė buvo priversta veiklą nutraukti 1941 m. rugpiūčio 5 d. prieš savo ir tautos valią, ir veiklą sustabdžius daugumas vyriausybės narių nuėjo į pogrindžio veiklą. Ir dėl jų bei kitų asmenų organizuotos pogrindžio spaudos sudarytos visuomenės opinijos Lietuva buvo vienintelis nacių okupuotas kraštas, kuriame naciam nepasisekė suorganizuoti lietuvių SS legiono;

(g) dėl nacių represijų už pasipriešinimą nacių politikai Lietuvoje tarp išvežtųjų į kalėjimus bei koncentracijos lagerius buvo ir keturi Lietuvos laikinosios vyriausybės nariai. **Laikyti tad Lietuvos laikinąją vyriausybę "karo nusikaltėliais", kaip tai daro sovietų skelbiami leidiniai, tegalėtų tik nacių propagandistai.**

8. Kodėl sovietų paruošti leidiniai taip labiausiai inkriminuoja Lietuvos laikinąją vyriausybę? Dėl to, kad:

(a) Lietuvos laikinoji vyriausybė reiškė lietuvių tautos valią

NIEKAD NEPULKIM Į NEVILTĮ

LEONARDAS VALIUKAS

Visi tie, kurie daugiau ar mažiau yra prikišę pirštus prie Lietuvos laisvinimo darbo, puikiai žino, kad tai yra milžiniško užsimojimo žygis. Šio ar panašaus pobūdžio darbams reikalingos tinkamos sąlygos, jei norime sulaukti kiek apčiuopiamesnių rezultatų. Turėtumėm visi, kurie dar rūpinamės greitesniu Lietuvos laisvės rytojumi, įsidėmėti, kad Lietuvos laisvinimo darbų ir jų rezultatų negalime pasverti ant vaistinės svarstyklių.

Paskutiniųjų 50 metų laikotarpyje mokslų pažanga yra patrigubėjusi, palyginus su įgytu žinojimu nuo pasaulio pradžios iki maždaug 1927 metų. Pažanga yra milžiniška visose srityse. Spėjama, kad ateinančių 11 metų laikotarpyje žinojimas vėl padvigu-

---

būti nepriklausoma; reiškė pasipriešinimą svetimai okupacijai; ta valia išliko ir lig dabartinių laikų Lietuvoje, pasireikšdama pasipriešinimu sovietinei okupacijai bei jos vartojamam Žmogaus pagrindinių teisių paneigimui.

(b) Kai pasaulio viešoji opinija kaltina Sovietus žydų persekiojimu, Sovietų interesas nukreipti dėmesį nuo savęs į Lietuvos laikinąją vyriausybę ir skelbti ją kaip žydų persekiotoją, nors ir Lietuvos žydai nukentėjo nuo sovietinio režimo: (1) ne vienas žydas nekomunistas buvo Sovietų iš Lietuvos deportuotas; (2) tas pats adv. Goldbergas, kuris buvo atsilankęs pas Lietuvos laikinosios vyriausybės narį gen. Raštikį, kaip Lietuvos atsargos karininkas, Sovietų buvo laikomas kalėjime; (3) kai sovietinės okupacijos atstovai pastatė prie Vilniaus paminklą nacių sunaikintiem žydam, žydai ir čia buvo nuskriausti: paminklo įraše nutylėjo žydų vardą, o teįrašė "sovietinius piliečius".

Tokia dabartinė Sovietų politika vertė leidinių redaktorius dokumentus klastoti, dokumentus nutylėti, iš dokumentų daryti išvadas, kurios yra priešingos to laikotarpio faktam ir kitiem dokumentam.

Tai įprastinė sovietinė sistema, ir jos yra priversti laikytis autoriai, nors jiem ir kiti faktai būtų žinomi ir iš kitų faktų logiškos išvados būtų kitokios.

Bet kaip tik šis momentas sovietinėm išvadom ir sovietinei akcijai pats tinkamiausias, jų manymu, metas: juk dabar veikia "detente".

bės. Ar mes žengiame ta pačia sparta ir Lietuvos laisvinimo darbe? Žinoma, atsakymas į šį klausimą yra neigiamas. Veiksniai, jaunimo grupės ir visi kiti vienetai, kurie plėšia Lietuvos laisvinimo dirvonus, turėtų rimtai susirūpinti ir paieškoti naujų būdų bei priemonių krašto laisvinimo darbą pagyvinti, suaktyvinti ir sumoderninti. Priešingu atveju, visi mūsų darbai teatneš labai šykščius rezultatus.

Mūsų politika

Visas Lietuvos laisvinimo darbas suvestinas į 3 kategorijas:

1. Svetimųjų pilnas informavimas Lietuvos bylos reikalu;
2. Viešosios opinijos laisvajame pasaulyje formavimas Lietuvai palankia prasme; ir
3. Draugų suradimas kitataučių tarpe ir jų įjungimas į Lietuvos laisvinimo darbą.

Tai ir yra mūsų politika, kurios kratosi daugelis iš vidurinės ir senesnės generacijos ir nuo kurios bėgte bėga beveik visas jaunimas. Tą padėtį galėtų atitaisyti ir visą reikalą įstatyti į tinkamas vėžes periodinė spauda, jaunimo žurnalai, šviesesni jaunimo protai ir mūsų veiksnių vadovybės.

Nieko nedaryti? — Pranašystės?

Mintį nieko nedaryti Lietuvos laisvinimo žygyje perša dalis jaunesnių akademikų ir tam tikra dalis vidurinės kartos lietuvių. Šviesesnio galvojimo ir geros valios lietuviai turėtų tą siūlymą visiškai atmesti.

Atsiranda mūsų tarpe tam tikros grupelės, kurios kviečia lietuvius pasikliauti žymesnių asmenybių "pranašystėmis". Iš eilės tokių pranašysčių paminėtinos šios:

1. Prieš keletą mėnesių šiuo metu JAV-se gyvenąs žymusis rusų rašytojas Aleksandras Solženicinas pareiškė, kad jis galėsiąs grįžti Rusijon maždaug po 9 - 10 metų. Reiškia, kad dabartinis režimas ten pasikeisiąs už maždaug dešimties metų. Solženicinas yra aiškiai pasisakęs, kad jis jokiomis aplinkybėmis negrįšiąs į dabartinio režimo Rusiją.

2. Milovan Djilas, jugoslavų komunistas, prieš trejetą metų pranašavo, kad Pabaltijo kraštai po maždaug 50 metų būsią laisvi.

Minėtos pranašystės mus džiugina, bet jos nesuteikia teisės nieko nedaryti, o tik laukti, ką atneš rytojus.

Laisvinimo darbas — Dievo įstatymas

"Lietuvos laisvinimo darbas — tai lyg Dievo įstatymas" — kalbėjo prieš maždaug porą metų Aušra-Marija ir Jonas Jurašai LFB sąjūdžio Los Angeles sambūrio suruoštame politinių studijų savaitgalyje. Tuo metu jie buvo pasiekę JAV tik prieš keletą dienų.

Aušra-Marija ir Jonas Jurašai tada akcentuote akcentavo:

— Nedarykite to, ką gali daryti pavergtieji!

— Jūsų misija visai kita — šaukti pasauliui apie padarytą Lietuvai skriaudą; padėti pavergtam kraštui greičiau išsikovoti laisvę ir nepriklausomybę.

Prieš maždaug pusantrų metų stud. Viktoras Nakas perdavė JAV lietuviams pavergtos Lietuvos jaunimo nuotaikas. Pavergtos Lietuvos jaunimas pabrėžęs, kad Lietuvos laisvinimo darbas esąs svarbesnis, negu kad visa kita veikla.

Šokame, dainuojame, rengiame šimtus beprasmių parengimų. Visa tai taip vadinamoji lietuviškoji veikla išsemia lietuvius iki maksimumo. Pačiai svarbiajai mūsų tremties misijai — Lietuvos laisvinimo darbui — nebelieka nei laiko, nei jėgų ir nei pinigo.

Veiklos išbalansavimas

Visa mūsų vieklos programa yra neplaninga, neišbalansuota ir nesimato ženklų, kad būtų bandoma įstatyti ją į tinkamas vėžes.

Apkarpytinas organizacijų skaičius iki maksimumo — draugijų ir draugijėlių, klubų bei klubelių ir kitų betikslių vienetų. Geros valios lietuviai turėtų paskelbti minėtiems ir panašiems betiksliams vienetams boikotą. Gyvi ir veikiantieji vienetai turi duoti ką nors pozityvaus savo visuomenei. Geru pavyzdžiu laikytinas LFB Los Angeles sambūris. Tas vienetas kasmet suruošia literatūros vakarą, pasikviesdamas bent vieną rašytoją iš rytų; suruošia kasmet politinių studijų savaitgalį, išsikviesdamas porą ar net daugiau žymių lietuvių darbuotojų iš krašto rytinio pakraščio.

Perorganizuotinas iš pagrindų lituanistinis švietimas. Nepakanka jaunimą pramokyti lietuviškai skaityti, rašyti bei kalbėti. Reikia tą jaunimą paruošti visuomeninei veiklai, įkvėpti jam daugiau lietuviškos dvasios ir užsidegimo Lietuvos laisvinimo darbui. Jaunimo dėl to kaltinti negalima. Atsakomybę už visus negalavimus turėtų prisiimti mokytojai — daugelis jų nėra pasiruošę tokio pobūdžio lituanistiniam švietimui. Lituanistinių mokyklų vadovams ir mokytojams reikalingi speicalūs kursai.

Pagrindinės mūsų jaunimo organizacijos yra ateitininkai ir skautai. Ir vienos ir kitos grupės veiklos programos nėra išbalansuotos. Tų grupių veikloje Lietuvos laisvinimo darbui iki šiol vietos nedaug. Tos grupės kasmet turi po kelerius vadų kursus. Tiems kursams, kiek iš spaudos tenka matyti bei patirti, vadovauja asmenys, kurie nedalyvauja beveik jokioje lietuvių visuomeninėje bei politinėje veikloje. Asmuo negali duoti ir perduoti kitiems to, ko pats neturi. Taip ir nesulaukiame tų vadų nei iš ateitininkų, nei iš skautų!

Sąlygos rimtam darbui

Prieš pradėdami veikti, turime

turėti savo veiklai planus. Nei trumpalaikių, nei ilgalaikių veiklos planų neturi nei LB, nei VLIKas, nei ALT-a, nei jaunimo organizacijos ir nei dar gyvos politinės grupės. Jau seniai visos grupės čia turėjo pajudėti. To nepadarė. Yra sakoma: geriau vėliau, negu niekad. Taigi, visos grupės, kurios dar laiko save gyvomis, turėtų pajudėti pilna sparta ir išeiti su pilnais ir dinamiškais planais Lietuvos laisvinimo žygyje.

Mūsų vieksniai nesusitaria ir kurį laiką dar nesusitars. Dėl to neturėtumėm nė kiek sielotis. Darbų duplikacija — mūsų pačių sukurtas mitas. Tos darbų duplikacijos nebūtų, jei mes turėtumėm dvigubai ar trigubai daugiau veiksnių. Lietuvos laisvinimo darbas toks didelis ir toks platus, kad, esant net ir 100 veiksnių, jo pilnai neatliktumėm. Pagrindiniai mūsų veiksniai turėtų sušaukti geriausių savo protų (10 - 15 asmenų) specialias konferencijas, paruošti ir priimt trumpalaikius ir ilgalaikius darbo planus ir vėliau juos sąžiningai realizuoti.

Duodame centus, o norime darbų už tūkstančius. Piniginę naštą iki šiol pakelia tie, kurie dolerius uždirba krauju. Piniginė parama veiksniams ateina iš senesnės ir senosios generacijos lietuvių. Kur jaunesnioji karta? Kur vidurinės kartos lietuviai? Kaip prie jų prieiti? Kiekvienam veiksniui lietuviai turėtų kasmet surinkti bent po $100,000.00. Be abejo, paliktina kiekvienam laisva valia savo auką nukreipti savo pageidaujamam veiksniui. Pamirštinos kelių ar keliolikos dolerių aukos! Kiekvienas geros valios lietuvis turėtų skirti bent vienos dienos uždarbį kasmet Lietuvos laisvinimo darbui finansuoti. Yra tūkstančiai tikrai finansiškai pajėgių lietuvių, kurie nė piršto neprikiša prie Lietuvos laisvinimo darbo. Tie asmenys turėtų pinigais išpirkti savo išsijungimą iš lietuviškos veiklos, skirdami kasmet po keletą tūkstančių dolerių Lietuvos laisvinimo darbui paremti.

Veiklos planus galėtų paruošti patys veiksniai. Tų darbų vykdymą turėtų atiduoti apmokamiems lietuviams specialistams (jei tokių būtų galima surasti!) ar amerikiečiams — ekspertams.

Stoka vizijos žmonių

Iki šiol atlikti ir atliekami darbai — tai senesnės ir senosios generacijos lietuvių darbo vaisiai; visos mintys, planai ir jų realizavimas atėjo iš jų. Paminėtini keli didesni užsimojimai ir žygiai:

1. Stasys Barzdukas išvedė LB į plačiuosius vieškelius;
2. Dr. Adolfas Damušis — Dainavos jaunimo stovyklos sumanytojas, realizavęs visus planus;
3. Dr. Antanas Razma — Lietuvių Fondo sumanytojas

ir vienas iš didžiųjų darbuotojų;

4. Juozas Kapočius — Lietuvių Enciklopedijos leidėjas, šiuo metu bebaigiąs išleisti lietuvių enciklopediją angliškai;
5. Tėvai Jėzuitai — Jaunimo centro Čikagoje kūrėjai;
6. Tėvai Pranciškonai — Kennebunkport stovyklavietės ir Kultūros židinio Brooklyne organizatoriai;
7. Leonardas Valiukas (šio straipsnio autorius įsideda kuklumą laikinai į kišenę!) — garsiosios *H. Con. Res. 416* (89 Congress) sumanytojas ir viso to žygio vykdytojas.

Kur vidurinė karta? Kur jos vizija ir užsimojimai? Kur akademikai? Kur ateitininkai ir skautai? Kur visas kitas jaunimas? Iš jų turėtų ateiti didesnių užsimojimų ir darbų.

Trys kategorijos atliktinų darbų

Svetimiesiems Lietuvos bylos reikalu pasiekti yra eilė būdų bei kelių. Darome kiek pažangos, siekdami svetimuosius per spaudą, tačiau iki šiol mūsų prasiveržimai į kitataučių spaudą yra labai riboti. Svetimųjų informavimas per televiziją ir radiją yra dar kūdikio stadijoje. Trūksta rimtos literatūros svetimomis kalbomis, išleistos rimtų ir žinomų leidyklų. Ar mūsų veiksniai yra bandę surasti rimtesnę ir žinomesnę leidyklą, kuri imtųsi to darbo? Be abejo, turime turėti rimtai ir moksliškai paruoštų leidinių. Pajėgių žmonių turime, tik jiems reikia sudaryti tinkamas darbui sąlygas. Mūsų pačių išleidžiami leidinėliai svetimiesiems beveik neatsiekia tikslo. Mums reikia taip pat pigios literatūros ("folders", "leaflets" ir pan.), dalinamos nemokamai. Visi tie leidinėliai irgi turėtų būti paruošti ekspertų, išviršine išvaizda patraukią amerikiečio, kanadiečio ar kito kitataučio akį.

Tinkama proga informuoti svetimuosius yra Vasario 16-sios minėjimai ir kitos progos. Tie minėjimai turėtų būti ruošiami kitataučiams, o ne saviesiems. Lietuviai išvestini iš parapijų salių į puošniuosius viešbučius; pamaldos ruoštinos didžiose ir puošniose miestų katedrose; pamokslui sakyti kviestini kitataučiai vyskupai ar kardinolai; viešuose minėjimuose ar iškilminguose pietuose kalbėtojais įtakingi amerikiečiai ar kiti kitataučiai. Tai nėra svajonė. Tai galima įvykdyti. Turime, žinoma, tik kiek daugiau pasitempti.

Lietuvos laisvinimo darbe esame "gaisrų gesintojai". Niekad nebandėme ir nebandome įvykiams užbėgti už akių.

Turime porą ar trejetą šimtų lietuvių, profesoriaujančių JAV universitetuose ir kolegijose. Tai didelė jėga. Jų delegaciją tikrai priimtų prezidentas J. Carter ir Valstybės sekretorius C. Vance.

Kodėl tie akademikai nepajuda? Jei jie patys nejuda, juos galėtų išjudinti mūsų veiksniai.

Kodėl mes negalime kasmet finansuoti bent pusvalandžio televizijos programos per visą JAV kraštą? Kasmet galėtumėm finansuoti puslapinius skelbimus, pasirašytus žymiųjų amerikiečių, didžiuosiuose krašto dienraščiuose — *New York Times, Washington Post, Chicago Tribune, Los Angeles Times*. Tuo atveju visai kitaip žiūrėtų į mus Baltieji rūmai, JAV Kongresas ir Valstybės departamentas.

Yra sakoma, kad laisvojo pasaulio politiką nustato apie 1,000 asmenų. Galėtumėm laimėti savo reikalui bent dalį jų.

Įtakingų draugų turėjimas kitataučių tarpe yra mums būtinybė. Yra visa eilė būdų su jais sueiti į kontaktą, juos laimėti mūsų reikalui ir įjungti į Lietuvos laisvinimo darbą. Tiktų LB įsteigti *Lithuanian Freedom Medal* ir jį įteikti žymiems amerikiečiams, kurie jau yra skyrę dėmesio Lietuvos bylos reikalui. Tų amerikiečių atžymėjimas turėtų būti vykdomas iškilmingų pietų ar panašių parengimų proga. Galima atžymėti ir tokį kitatautį, iš kurio galima tikėtis naudos ateityje. Savo laiku mes tai padarėme Los Angeles mieste, atžymėdami iškilmingų pietų metu JAV senatorių Thomas H. Kuchel. Jis tada man kalbėjo: "Leonard, why do you do this? I have not done anything yet for Lithuanians". Mano atsakymas jam buvo: "Wait, Tom, we will come soon to see you with our project". Jei ne senatorius Thomas H. Kuchel, turbūt nebūtų pavykę pravesti *H. Con. Res. 416* (89th Congress) rezoliucijos. Tos rezoliucijos pravedimo įkarštyje jis man kalbėjo: "Nepraleidžiu ir neskiriu tiek laiko prie kito įstatymo projekto, kaip kad prie tos rezoliucijos pravedimo".

Profesinės grupės (gydytojai, inžinieriai ir kit.), jaunimo organizacijos (ateitininkai, skautai, kiti jaunimo vienetai) ir kitos iškilesnės lietuvių grupės turi iškilmingus savo suvažiavimus. Tai puikios progos laimėti draugų Lietuvos bylos reikalui. Kodėl nekviestini tokių suvažiavimų pagrindiniais kalbėtojais (iškilmingų pietų ar vakarienių metu) Nobelio premijų laimėtojai, per visą kraštą žinomi profesijų darbuotojai, mokslininkai ar universitetų prezidentai? Tuo atveju rašytų krašto spauda, būtų užsiminta televizijos ir radijo programose ir kai kuriuos pavyktų laimėti Lietuvos bylos reikalui.

Turime tūkstančius jaunesnės kartos lietuvių, kurie aukštąjį mokslą yra baigę jau šiame krašte. Kodėl jie negali palaikyti artimesnių ryšių su krašto politinio gyvenimo vairuotojais (burmistrais, gubernatoriais, JAV Kongreso nariais, steitų legislatūrų nariais, miestų tarybų nariais ir kitais iškilesniais amerikiečiais)?

Turime tapti apaštalais

Mano ir kitų mintys pasiekia gana ribotą skaičių lietuvių. Ne vienas gali klausti — kas tų mūsų sugestijų bei rekomendacijų klausys, kaip jos pasieks platesnes lietuvių mases? Turime tapti apaštalais ir tas mintis bei rekomendacijas skelbti bei skleist visur ir visomis progomis. Įvairios grupės gali jas pasisavinti ir realizuoti.

Žodžiai nieko nereiškia — reikia konkrečių darbų. Žinome iš šv. Rašto, kaip šv. Povilas prisistatė apaštalams. Jis kalbėjo, kad regėjęs Jėzų Kristų ir norįs kartu su visais apaštalais skleisti krikščionybę. Apaštalai jam atsakė, kad tai jis turįs įrodyti darbais. Panašiai turime atsakyti ir mes saviesiems, kurie vien žodžiais deklaruoja savo patriotizmą.

Niekad nepulkime į neviltį.

JAV Pilietinio karo metu prezidentas Abraham Lincoln kalbėjo amerikiečiams, kad ir po šimtojo pralaimėjimo turį kovą tęsti toliau. Prezidentas Lincoln patyrė daug pralaimėjimų. Jis rankų nenuleido ir kovą laimėjo.

Antrojo didžiojo karo metu Harron (Anglijoje) vidurinės mokyklos direktorius pakvietė mokiniams pakalbėti tuometinį ministerį pirmininką, buvusį tos mokyklos auklėtinį, auksaburnį ir didįjį valstybininką Winston Churchill. Mokyklos vedėjas perspėjo iš anksto mokinius, kad jie atsineštų pakankamai popieriaus ir pasismailintus pieštukus. Ministeris pirmininkas duosiąs mokiniams auksinių minčių.

Winston Churcill atvyko ir, pakviestas kalbėti, pakilo ir pasakė:

"Never give in!

Never give in!

Never! Never! Never! Never!"

Lietuviškai skambėtų maždaug taip (tuo metu Anglija buvo žūtbūtinėje kovoje prieš nacius):

Nenusileiskite ir nepulkite į neviltį!

Nenusileiskite ir nepulkite į neviltį!

Niekada, Niekada! Niekada! Niekada!

Po šių žodžių Winston Churchill atsisėdo. Tokia tebuvo jo kalba.

Pavergtieji lietuviai veda šiuo metu žūtbūtinę kovą su Maskvos pavergėjais. Neviltis pradeda įleisti šaknis tremtyje. Mes turėtumėm išgirsti tuometinius Didžiosios Britanijos ministerio pirmininko Winston Churchill žodžius ir pasekti jo pavyzdžiu.

Nepraraskime vilties, šviesiai žvelkime ateitin, turėkime tinkamą savo siekiui viziją, visomis išgalėmis stenkimės užsibrėžtą tikslą atsiekti; nenusileiskime ir nepulkime į neviltį, ir dar kartą — nenusileiskime ir nepulkime į neviltį! Niekada, niekada, niekada ir niekada!

NAUJASIS SOVIETINIS VAIKAS

ANTANAS MUSTEIKIS

"Sovietinis" žmogus, puoselėjamas komunistų dominuojamuose kraštuose, yra žmogus, priklausantis tarybų valdžiai, būdingas tarybų valstybei, šaliai, santvarkai. Šis žodis buvo lemtingai pavartotas Lenino rusų 1917 m. revoliucijos pradžioje. Rusų kareivių, darbininkų ir valstiečių sovietai kūrėsi spontaniškai ir išreiškė masių žmonių jausmus bei nuotaiką, jei ne viešąją nuomonę, kai caro valdžia griuvo. Nors jie nebuvo bolševikų organizuoti, Leninas pasinaudojo jų pagalba siekti savų tikslų ir deklaravo: "Visa galia sovietams!" O kai tik partija pasijuto įsitvirtinusi naujos valdžios balne, sovietų ir partijos priešingumai iškilo į viešumą. Totalistinė partijos galia, vadovaujant profesiniams revoliucininkams, negalėjo toleruoti jokių varžovų ar dalytis valdžia. Todėl tad bolševikų partija numalšino Kronštadto sukilimą, o likę nepriklausomi sovietai buvo paversti vykdomaisiais partijos pėstininkais. Išvada: vadinamas "sovietinis" žmogus, arba naujasis sovietinis žmogus, vargiai turi tapatybės ryšį su pirmaisiais sovietų nariais. Štai kodėl šioje vietoje vengtina vartoti lietuvišką vertinį "tarybinis", nes pastarojo prasmė visai kitokia.

Sovietinis žmogus yra aptartinas kitais naujaprasmiais žodžiais, būtent: "socialistiniu realizmu", kurs atstovauja komunistinei pasaulėžiūrai ir yra užkartas visiems menams Sovietų Sąjungoje. Pagal tai sovietinis žmogus yra "persunktas" trijų principų: partiškumo, idėjiškumo ir liaudiškumo. Pirmasis reikalauja matuoti tikrovę klasių kovos sąvokom, antrasis reiškia tikėjimą komunizmo teisingumu ir pergale, neatsižvelgiant į priemones; trečiasis kreipia visą dėmesį į liaudies, t. y. eilinių, paprastų žmonių, interesus.

Jeigu trečiasis principas yra ryškus visų laikotarpių žmonėse, tai du pirmieji yra naujovės. Sovietinėj santvarkoj atsidūręs žmogus tad neturėjo kuo sekti, norėdamas būti sovietiniu. Tų principų jis nepergyveno nei vaiko, nei paauglio, nei suaugusio amžiuj. Sovietinis žmogus tad buvo ideologinė abstrakcija, turinti revoliucines savybes, kaip buvo suvokiama Lenino ir kitų komunistinių rašytojų. Tačiau, kai kelios kartos išaugo sovietinėje santvarkoje, dabar jau privalėtų pasirodyti tikrovėje ir naujas vaikas, įsisavinęs idealaus sovietinio vaiko savybes.

Metodinės pastabos

Šios studijos tikslas yra iškristalizuoti pagrindinius sovietinio vaiko bruožus, sukurtus ir puoselėjamus lietuvių rašytojų komunistiniame režime. Deja, ši studija netyrinėja, koks iš tikrųjų yra sovietinis vaikas. Konkretūs vaikų poelgių bei mąstysenos tyrinėjimai ten, kaip žinome, nėra įmanomi. Tai būtų laikoma valstybinės paslapties išdavimu ir grasytų tyrinėtojo gyvybei. Tad teko remtis skirtinga metodologija sovietinio vaiko įvaizdžiui atidengti. Ir tik netiesiogiai mes paliesime klausimą, kiek idealus sovietinio vaiko modelis atitinka realybę ir kiek tas modelis yra paveikus komunistinimo procese.

Literatūros turinio analizė yra pagrindinis šios studijos metodas. Šaltiniai yra papildomi kritiškom apžvalgom šiapus ir anapus geležinės uždangos. Autoriui teko peržiūrėti 175 knygas ar brošiūrėles, taip pat ir daug periodikos, susijusios su ikimokyklinio, jaunesniojo mokyklinio ir vyresniojo mokyklinio amžiaus medžiaga. Šaltiniai pradedami nuo penktojo dešimtmečio ir baigiami pastaraisiais metais. Nors autoriui neteko patikrinti visų vaikams skiriamų spaudinių, šios studijos išvadas galima laikyti atstovaujančias visiems šaltiniams, nes visi jie negalėjo išvengti aukščiau minėtų prievartinių principų. Sunku įsivaizduoti bet kokį literatūrinį gabalėlį, nukrypusį nuo beatodairiškos uniforminės cenzūros.

Sovietinis vaikas literatūroje

Visų pirma pastebime, kad sovietinis vaikas, atvaizduotas literatūroje, atrodo turįs tradicines gero vaiko savybes, vertinamas visame pasauly. Geras vaikas yra paklusnus, stropus, tvarkingai apsirengęs, švarus, mėgstąs gamtą, lankąs pamokas pagal tvarkaraštį, paruošiąs namų darbus, gaunąs gerus pažymius ir turįs draugus iš žmonių ir gyvulių tarpo. Vienintelis skirtumas užtinkamas vaiko paklusnumo laipsny vyresniesiems: tėvams, mokytojams ar valdžios žmonėms. Ten jo daug daugiau reikalaujama.

Jevgenijaus Čiarušino "Mano pirmoji zoologija" yra ryškus pavyzdys, kaip yra skiepijama pagarba autoritetingiems žmonėms. Knygutė yra skirta ikimokykliniam amžiui su atitinkamais žvėrių ir gyvulių aprašais, išskiriant arklį, kurs štai kaip atvaizduotas:

Niekas jo dar nebalnojo, niekas į vežimą nekinkė. Auga jis kolūky, jėgas kaupia; jis valomas, puoselėjamas — naujam šeimininkui ruošiamas. Šeimininkas bus geras — mūsų armijos vadas. Juk negali toks arklys vežimų traukti, ratų tampyti. Tokiam arkliui joti priešą pasitikti, prieky visų vadą ant savo keteros nešti.[3]

Z. Erglė pasakoja apie aviacijos pulkininką Vorobjovą:

Kai pulkininkas pasirodo kieme, visi berniukai bematant išsitempia ramiai ir sveikina jį.[4]

Netgi jo sūnus ant pirštų galų išslenka iš kambario, kad jam netrukdytų.[5]

A. Matutis aprašo grupę vaikų, keliaujančių po kraštą, ir sutikusių buvusį komunistų partizaną. Svetimajam papasakojus apie savo žygius, vaikai išsirikiuoja ir prašo leidimo išvykti į kelionę.[6]

Aplamai, kariškiai yra laikomi pagarboje, lyg ir kvalifikuoti tokiems darbams, kaip kolchozo pirmininkai, mokytojai ir pn. Paklusnumas yra viena pagrindinių autoritetinių valdžių savybių, be kurių valdžia nebūtų įmanoma. Sovietinio švietimo specialistai sutinka, kad paklusnumas ten yra ypatingai pabrėžiamas,[7] tad nenuostabu tai pastebėti ir vaikų literatūroj.

Vaikas "komunizmo statyboje"

Šalia šių tradicinių bruožų, aprašomų visų rašytojų, sovietinis vaikas turi unikinių savybių. Pastarieji yra nukopijuoti iš sovietinio žmogaus ideologinės abstrakcijos, kuri apima tris elementus: (1) vaikas privalo dalyvauti klasių kovoje, t. y. privalo "nukaukuoti" ir kovoti su realiais ar tariamais išnaudotojais; (2) vaikas privalo dalyvauti komunistinėj veikloj, t.y. turi priklausyti komunistinei organizacijai; (3) vaikas privalo rūpintis liaudimi, t.y. privalo šlovinti dirbančiųjų dorybes bei jų aplinką.

Rašytojai ir kritikai, sekdami partijos instrukcijas, savo darbais paremia marksistinę bazės ir antstato dogmą. Tad kritikas rašo: "*Ir kaip literatūrinis faktas, ir kaip pedagoginė priemonė, vaikų literatūra yra socialinių ir ekonominių santykių išdava*".[8] Paprastais žodžiais tariant, rašytojai privalo deklaruoti, kad dabartiniai ekonominiai ir socialiniai santykiai yra tinkami, tad ir sovietiniai vaikai yra tinkami. Tai ryšku daugybėje temų. Pavyzdžiui, vaikai, pagal tokį kurpalių sukalti, nemini materialinių išteklių stokos, niekad nesiskundžia skurdu, bet retoriškai pareiškia savo pasitenkinimą, netgi laimę gyventi tokioje santvarkoje. Jų padėkos už "laimingą gyvenimą" dažnai yra nukreiptos į "didžiausius draugus", kaip Stalinas (kol jis tapo nustalintas) ir Leninas, taipogi į partiją, į armiją, į "sovietinę liaudį", ypač į "rusų liaudį". Kita vertus, vaikams yra nuolat primenama apie jų vyresnės kartos patirtį kovoje prieš "fašistus", "kapitalistus", "buožes", "buržuazijos atgyvenas" ir "banditus" — neigiamus tipus. Ir ta pačia proga prikergiami pasakojimai apie žygdarbius tų jaunųjų, kurie spyrėsi "priešui", ypač jei tie jaunieji priklausė komunistinėm organizacijom — gerieji tipai. Klasių kovos atšvaitos yra užtinkamos ne tik praeity, bet ir dabarty. To paties kritiko žodžiais, vaikų literatūros rašytojai, *savo siužetams medžiagą imdami iš*

tikrovės, vaizduoja pasieniečių ir kitų tarybinių žmonių kovą su imperialistiniais žvalgybininkais, su deklasuotais kriminaliniais nusikaltėliais . . .[9]

Kartais patys vaikai yra vaizduojami kaip klasių kovos liudininkai. R. Norkaus pasakojime vaikas, vardu Stepukas, triukšmo išbudintas nakčia, pro siaurą plyšiuką blankios žibalinės lempos šviesoje pamatė prie krosnies sėdintį laisvės kovotoją, ir autoriaus šiaip leidžiama vaikui samprotauti:

Gyvi banditai! Pirmą kartą žiūrėjo jis į gyvą banditą ir negalėjo atitraukti akių. Atrodė, jei tik šis atsigręžtų, Stepukas pamatytų žvėries galvą, vilko snukį . . .[10]

K. Kauko apsakymėly vaikai yra padaryti žvalgais ir aktyvistais prieš vokiečių kareivius nacimečiu (vokietmečiu) Lietuvoje. Jų tėvai jiems paveda uždavinį bombomis susprogdinti tiltą, kad "fašistai" negalėtų sugrįžti į Vokietiją".[11]

Vaikams yra nuolat primenama tariamai tamsi jų krašto praeitis ir šviesi dabartis ar ateitis su komunizmu. V. Petkevičius aprašo tokį dviejų vaikų pokalbį:

— *Gražiai jūs dabar gyvenat, gali sakyti, poniškai.*

— *Tėtis sako, kad greitai visi taip gyvens.*

— *Gyvens, — sutiko dėdė, — bet paprakaituoti teks gerokai. Labai jau daug vargšų buvo priauginę ponai.*[12]

Kita dažna tema liečia vaikų veiklą, įsitikinimus ir nuotaikas komunistinių organizacijų rėmuose: spaliukuose, pionieriuose ar komjaunime. Kartais net ikimokyklinio amžiaus vaikai yra vaizduojami įsivėlę į "pilietines" pareigas. Jie pagelbsti policijai sugauti "ežero vagį"[13],t. y. žveją be leidimo, arba prekiaujantį juodojoje rinkoje.[14] Žinoma, "atpirkimo ožiai" yra atvaizduoti tinginiais ar buržuazinio mentaliteto atgyvenom. Komunistinių vaikų organizacijų tikslas didžiąja dalimi yra skelbti retoriką apie sovietinius vadeivas, tyrinėtojus, išradėjus, ypač šlovinti nesuskaitomas komunistinių atmintinių dienas, kaip antai: spalio revoliucijos, armijos, laivyno, Berlyno pergalės, darbininkų, tarptautinės moters ir kitokias dienas. Tomis progomis visi vaikai privalo automatiškai kartoti, kad jų kraštas yra laisvas, išvaduotas iš fašistų, išnaudotojų ir pn., kad jis viską daro visuotinei taikai ir visos žmonijos gerovei. O visų pirma yra pabrėžiama visos liaudies baimė ir optimizmas pagelbstint "visuomenei" ir partijai, kaip kad ir pastaroji pagelbsti "visuomenei". Savaime suprantama, kad kolektyvizmas vaikų laikysenoj yra didžiausia vertybė, priešpastatytina individinėms pastangoms ar laimei.

Sovietinė tėvynė

Šalia šių temų, tiksliau — virš visų temų, dvi yra išskirtinai do-

minuojančios sovietinėj vaikų literatūroj. Jos yra uniformiškai ir skrupulingiausiai saugojamos ir puoselėjamos, būtent: ypatingos tėvynės ir visatos sampratos.

Vaikai dažnai mini Lietuvą kaip jų tėviškę, gimimo vietą, ir pareiškia savo meilę jai, tačiau jų tėvynė niekad nėra Lietuva. Tai privalo būti "visas kraštas", "plačioji tėvynė", kuri nuo Palangos tiesiasi per Leningradą, Tiflisą, Alma Alta ligi Vladivostoko. Pavyzdžiui, poetas V. Reimeris deklamuoja:

Ir kiek tik Tarybų Tėvynė plati,—
visur mūsų žingsniai suskambo
greiti.
Maskvoj, Kišiniove,
Vilniuj, Baku —
visur jau mokyklos sulaukė
vaikų.[15]

Tėvynė visada yra atstovaujama Maskvos. Kartais "šalies giluma" gali reikšti Ukrainą, kur apysakaitės herojus pabėga nuo vokiečių armijos.[16] Tačiau Sibiras ar Kazachstanas (kur šimtai tūkstančių lietuvių buvo deportuoti ir daugybė žuvo), toje šventiškoje retorikoje, atrodo, visai neminimi. Nacimečiu Lietuvoj vaikai susilaukdavo neįprastos paguodos iš vyresniųjų, vokiečiam žygiuojant į rytus, — būtent: *"Jie Maskvą matys kaip savo ausis"*[17] tartum lietuviai vaikai būtų labiau rūpinęsi šimtmetinio priešo simboliu — Maskva, nei savo sostine Vilniumi.

Po skystu "nacijų" ar "tautų draugystės" šydu tariamas "vyresniųjų brolių" ar "didžiųjų brolių" pranašumas yra sistemingai peršamas fikciniais rusų karių, jų drąsos, išminties ir kitais įvaizdžiais. Rusų kalba, Puškino, Lenino ir kitų kalba, yra šventų švenčiausias dalykas. Kai komunistų okupaciją pakeitė nacinė, vaikai tuometinėj literatūroj yra atvaizduoti išmokę taip gerai kalbėti rusiškai, jog galėję susišnekėti su rusais partizanais, kovojusiais prieš vokiečius ir lietuvius Lietuvoje, ir tai vos tik po vienų okupacijos ir sąmyšio metų. Tariamas rusų kalbos pamėgimas yra taip pertemptas, jog vienas rašytojas vaizduoja vietinius vaikus, kurie stengiasi išmokti rusiškai, kad galėtų "susikalbėti" su pasimetusiu šuniu, kurs kažkada priklausė kažkokiam rusų komisarui.[18]

Vaikų knygose apie atradėjus, išradėjus, tyrinėtojus nuola straksi rusiški vardai bei pavardės kaip pirmūnų; nesvarbu ar jų nuopelnai yra tikri, ar pramanyti, kai tuo tarpu užsieniečiai kartais paminimi kaip bevardžiai mokslininkai. Išskirtinu atveju tik ypatingai žymus vakarietis susilaukia pripažinimo. Ši tendencija labiausiai prasikiša vertimuose iš rusų kalbos.

Laisvės kovotojai — "banditai"

Ir literatūroje galima pastebėti du sovietinės Rusijos okupaciniai laikotarpiai: Stalino era ir ambivalentiška postalininė era. Pirma-

sis laikotarpis užsitęsė beveik ligi šeštojo dešimtmečio pabaigos, nors Stalinas mirė 1953 m. Jis būdingas oficialia tyla apie laisvės kovotojus, skaitomus dešimtimis tūkstančių, kurie vedė tradicinį ar dažniausia partizaninį karą su rusų okupacinėmis pajėgomis. Tik antrajame laikotarpy viešai sužinome iš komunistinių šaltinių, kad 25,000 lietuvių partizanų žuvo rezistencinėse kovose, bet tie šaltiniai nedrįsta prisipažinti, kad komunistinės pajėgos turėjo didesnius savo pačių žuvusių skaičius.

Lietuviai partizanai, atspindį vaikų literatūroje, yra vadinami "banditais" per abu laikotarpius, bet pirmajame jie yra vaizduojami daugiau kaip žvėrys ar žmogėdros nei žmonės. Antrajame jie gauna šiek tiek psichologinio pamušalo, nors tos pačios tendencijos prieš tai kas ryškiai lietuviška ar nepriklausoma tebekyšo.

Pirmajame laikotarpy lietuviai rašytojai, neišbėgę į Vakarus ar neištremti į Sibirą, turėjo "išversti kailį". Pavyzdžiui, A. Vienuolis visą laiką buvo jaunimo mėgiamas už populiarias Kaukazo legendas, bet jo temos staigiai pakito su komunistine okupacija. Savo "Kruvinojo keršto uoloje" jis pasakoja apie kabardinus, kalnynų kiltį, kuri gyveno ištisus šimtmečius plėšikaudama ir žudydama. Išganymas, deus ex machina triuku, kalniečiams atėjo "naujos gadynės" vardu: *Atnešė ją Didžioji Spalio socialistinė revoliucija, kuri paskelbė ir kalnuose visų žmonių laisvę ir lygybę. Ir nuo to laiko išnyko Kaukazo tautose kruvinojo keršto kovos, liovėsi tarpusavio tautinės neapykantos bei religinio fanatizmo rietenos, ir žmogus nustojo išnaudojęs žmogų.*[19]

Vaikų literatūra turi tas pačias tendencijas ir antrajame laikotarpy, tik neigiami įvaizdžiai mažiau grubūs. Kai kurie rašytojai pajėgia išreikšti daugiau tradicinių vaikų ugdymo vertybių pasakų rėmuose ar dviprasmiškai sunarpliotose situacijose. Bet tai priklauso išimtims. (Kaip žinome, tokios išimtys rizikavo laimėti "atostogas" į Sibirą).

Sovietinis vaikas, sukurtas cenzūros šešėly, paprastai vaidina suaugusio partiečio vaidmenį, ir čia nesvarbu, kaip dirbtinai tai atvaizduota. Patys sovietiniai kritikai drįsta tai pripažinti. J. Linkevičius rašo: *"Būna ir taip, kad poetas kalba lyg ir vaiko balsu, bet jo tonas nevaikiškas"*.[20] Arba: *Tiek A. Matučio, tiek V. Rudoko, tiek kitų poetų pasakoms trūksta konfliktiškumo, patrauklesnių siužetų. Nemaža jose ištęstinumo nenatūralių informacijos, didaktikos ir fantastikos derinių, blankių dialogų frazių.*[21]

Vengia krikščioniškų simbolių

Visatos sąvoka yra rūpestingai "nuvalyta" nuo Kūrėjo ar dievybės sampratos. Jų vietą užima gamta ar gamtos reiškiniai. Kai vaikai paliečia tai, kas nežinoma,

rašytojai leidžia jiems tikėti pagoniškos religijos liekanomis, pvz., suvokiant ugnį kaip amžinybės atšvaitą,[22] kad tik išvengtų krikščioniškų simbolių. Vakaro tamsa vaiko sąmonėj yra susieta su baisuoliu. Ir iš tautosakos ta pačia tendencija yra cituojamas baubas, turint didaktinių užmačių, lopšinės rėmuose: motina baido vaiką baubu, kurs gali pagrobti jį patį, jei jis greitai neužmigs.[24]

Vaikai — geri ateistai — yra atvaizduoti galį suprasti, kad Aristotelis turėjęs klaidingą visatos supratimą.[25] Netgi knygos pavadinimas "Šešėlių karalystėje" rodo antireliginės ideologijos pastangas suniekinti tikinčiuosius.[26] Jos turinys liečia išnaudojimą religijos vardu. Religingi žmonės vaikams yra pristatomi kaip tamsuoliai, nesubrendėliai. Bene charakteringiausia to pobūdžio veikėja, atvaizduota M. Ibrahimbekovo, yra Liafruzė chanum, kuri tariamai vieną dieną meldžiasi, o rytojaus dieną

ji taip plūsdavosi, kad karščiausią liepos dieną tuoj užsidarydavo visi langai ir durys, o iš kiemo buvo sušaukiami visi mažieji gyventojai.[27]

Suklastoti lietuviai klasikai

Religija, kaip istorija, naujose klasikų laidose yra "išvaloma", ir tai pagal rašytojo tautybę. F. M. Dostojevskis gali paminėti Jėzaus vardą ir paliesti krikščionišką nuotaiką bei laikyseną naujose pasakojimų laidose vaikams lietuviškame vertime.[28] Bet mūsų klasikas J. Tumas - Vaižgantas yra sufalsifikuotas. Jo "Aleksiukas ir motutė" yra pasakojimas apie mažą vaiką, kurs išėjo į raistą uogų parinkti savo sergančiai motutei. Tai ištrauka iš "Pragiedrulių". Originale Aleksiukas, įsibauginęs, kad gyvatės jo neįgeltų, savotiškai meldžiasi ir ginasi nuo galimo pavojaus krikščioniškom liaudies apeigom:

Peržegnojus, šiaip taip galima: iš tų urvų, ant kurių kryžius krinta, nė viena nebeišlys. Pamatęs, į kurį urvą gyvatėlė įlenda, tik uždėk kryžiškai žabalėlius, gyvatė urve ir sudžius, o per kryželį nebeišlys, nes gyvatė, prakeikimu atsiradusi, lygiai su prakeiktaisiais kryžiaus bijo.[29]

Tačiau naujajame leidime Aleksiuko asmuo yra sužalotas, nes aukščiau minėta citata ir kitos, susijusios su vaiko religingumu, nors artimu magijai, yra praleistos.[30]

Epizodas apie kitą vaiką, vardu Sauliukas Iešmanta, taip pat falsifikuotas. Originalo alegorijoj Sauliukas, mamos paskatintas, ieško Žodžio užkeiktame piliakalny,[31] o naujojoj laidoj visas pasakojimas praleistas. (Tarp kitko, rusai ten buvo minimi kaip priešai). Visa, kas liečia Rusiją bei rusus — nors ir feodalizmo ar kapitalizmo laikotarpiais — tebėra tabu. Tumo likimo susilaukė klasikai Baranauskas, Maironis ir kiti.

Yra daugybė liudininkų, pogrindžio spaudos, ypač Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika bei paskelbtos studijos apie apgailėtiną vaikų gyvenimą komunistinės imperijos bučiuje. Bet ir iš šios studijos yra aišku, kad sovietinis vaikas nėra realus. Kiekvienu atveju rašytojų atvaizduotas sovietinis vaikas atrodo nežinąs, jog daugiau nei trečdalis milijono lietuvių (bei Lietuvos gyventojų) buvo deportuota į Sibirą, Kazachstaną ir kitus svetimus kraštus; jis net negirdėjęs (sic!), kad religija yra persekiojama, kad moksleiviai, lanką bažnyčią, turi visomis jėgomis spirtis prieš kai kurių mokytojų grasinimus, kad vaikams draudžiama dalyvauti laidotuvėse su religinėmis apeigomis ar tarnauti mišioms, kad rusų ir lietuvių studentai dažnai susimuša gatvėse, kad Romas Kalanta ir keletas kitų patriotų, šaukdami "laisvės" ar "šalin, rusai", susidegino ir t.t. Argi gali vaikai iš tikrųjų nežinoti šių didžių įvykių? Atsakysime: vargiai. (Lietuvoje nerasime šeimos, kuri neturėtų giminių, nukankintų ar kitaip nukentėjusių nuo komunistinio teroro). Net jeigu vaikas Lietuvoje ne viską žino ir supranta, pvz., negirdėjęs, kad yra specialios krautuvės aukštajai raudonajai ponijai, jis žino pakankamai, jog literatūrinis sovietinio vaiko modelis yra falšyvas, neatitinkąs tikrovės. Gali tad toks kreivas vaiko įvaizdis būti paskatinančiu modeliu tikrajam (kas jis bebūtų!) sovietiniam žmogui? Tam neturime galutinio atsakymo. Tai būtų kitos studijos tema. Tik drįstame spėti, kad tokio pobūdžio socializacija (ugdymas bei ugdymasis) nebūtų naši. Nes tu gali su melu visą pasaulį apkeliauti, bet namo sugrįžti negali.

IŠNAŠOS

1. Žr. "tarybinis" — *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius, 1954.
2. Hannah Arendt, *On Revolution*, New York, 1963, 261, 268 p.
3. J. Čiarušinas, *Mano pirmoji zoologija*, Vilnius, 1974, 64 p.
4. Z. Erglė, *Mūsų kiemo vaikai*, Vilnius, 1961, 3 p.
5. Ten pat, 15 p.
6. A. Matutis, *Su kuprinėm*, Vilnius, 1958, 10 p.
7. U. Bronfenbrenner, *Two Worlds of Childhood: U.S. and U.S.S.R.*, New York, 1970, pirmoji dalis.
8. V. Auryla, *Lietuvių vaikų literatūra*, Vilnius, 1967, I, 10 p.
9. Ten pat, 24 p.
10. R. Norkus, *Stepukas* rinkiny *Būk pirmas*, Vilnius, 1973, 101 p.
11. K. Kaukas, *Tilto atgal nėra*, ten pat, 77-91 p.
12. V. Petkevičius, *Ko klykia gervės*, Vilnius, 1973, 15 p.
13. R. Budrys, *Vidurnakčio gegutės* rinkiny *Būk pirmas*, 55-66 p.
14. Z. Erglė, *Mūsų kaimo vaikas*, 90-95 p.
15. V. Reimeris, *Šarkos švarkas*, Vilnius, 1974, 20 p.
16. J. Dovydaitis, *Laiškas po vandeniu*, Vilnius, 1973, 88 p.
17. J. Dovydaitis, *Mirties dėžutės*, *Būk pirmas*, 47 p.
18. V. Petkevičius, *Ko klykia gervės*, 55 p.

Nukelta į 43 psl.

PALIKIMAS JAM

(Ištrauka iš Jurgio Gliaudos naujo romano "Narsa gyventi"

Nakties tamsa ir veiklus nakties metu mąstymas vertė jį galvoti apie išdaigišką Gabijos prielaidą: jis gavęs palikimą, nes daktaras Norkus mylėjęs jo motiną! Lyg sunkiu pro lūžtvę taku besėlindamas, jis dabar svarstė Gabijos prielaidą. Tos mintys ir sprendimų variantai, kas įmesta į jo sąmonę, nustūmė šonan ir jo santykių su Gabija spektrus.

. . . . . .

Jis iššoko iš lovos. Basos kojos pajuto linoleumo vėsą. Kavinukas buvo šaltas, bet kavos ten buvo. Kambario apytamsyje jis sėdo prie stalo, sumanęs pripilti kavos, ir taip sėdėjo sukumpęs, pamiršęs kavą. Tėvystė yra didelis dalykas. Tai nuosavos mirties pergalė. Tai man sprendimų ekvilibristika! Ir jis apčiuopiamai juto savo gyvybę Gabijos įsčiose. Koks gi jis kvailys: iki šiol jis kalbėjo apie tą reiškinį neutraliu neutralaus stebėtojo tonu! Jis turi tučtuojau skubėti pas Gabiją, bėgte bėgti su ja į metrikacijos įstaigą, tuoktis su ja!

Ir pagrečiui su sprendimais apie jo ryšį su Gabija, pradėjo bėgti prielaidiniai vaizdai. Kažkur giliai sąmonėje, lyg filmo scenos, ėmė kaltis ir žėrėti naujos sampratos — daktaras Norkus mylėjo jo motiną. Palikimas jam! Palikimas jam! Argi jam skyrė tėvystės meilę daktaras Norkus? Argi jis yra daktaro Norkaus sūnus?

Virpančiomis rankomis jis pylė kavą į puodą ir ant stalo, pro šalį. Jis pastatė puodą kavos, nugėrė, pastatė, pamiršo. Jis pradėjo kankintis mintimis, nes ta nauja minti s buvo liepsna sąmonėje. Kambaryje buvo prietėmis, o kavos ir minties įkaitinti smegenys švietė sąmonėje. Jeigu jis yra daktaro Norkaus sūnus, palikimo mįslė atmegsta. Turtingas velionis paliko savo turtą sūnui, sūnui!

Štai griūtis pastabų: Albinas nepanašus į Karką, Albinas neturi psichinių Karkos bruožų. Ne, ne! Jis bemaž sustenėjo: Karka yra jo tėvas. Tėvas? Bet jis jau pavadino tą žmogų pavarde, Karka. Tai blasfemiška paklusti beprotiškam ūpui ir tarti: Karka ne mano tėvas!

Albinas susiėmė už galvos, ir sunkus neaiškių haliucinacijų dvelksnys, kaip migla per pelkę, prašliaužė pro smegenis. Tai paprastas, sunkus sapnas. Slogutis, kada kankina atšiaurus depre-

sinis ūpas. Kam gali rūpėti, kad štai jam, Albinui Karkai, atiteko daktaro Norkaus milijonas? O, gal būt, visas pasaulis jau vadina jį daktaro Norkaus sūnumi? Gabijos lūpose tai buvo atsargus visuotinės nuomonės aidas.

Gabijos teorijas reikia atmesti ir tikėti teisininkų įstaigoje sudarytu sprendimu: daktaro Norkaus akcijos paliko įmonės kredite. Ir tiek. Daktaras Norkus? Kiek Albinas pajėgia atsiminti, jis niekad nebuvo patekęs į Norkaus dėmesį. Argi įmanoma, kad velionis nejaustų giliau? Argi įmanoma, kad Norkus kaip nors, kaip nors neatsargiai, neišsiduotų?

Albinas nepajėgė svarstyti, prisiminti, derinti šimtus priverstinai prisimintų faktų. Dvasioje maišėsi drumzlės ir dengė tą gilumą, kurią, kaip dugną tekmėje, jis norėtų matyti. Viršun kilo drumzlės, jis nematė dugno, smėlio, spindinčių akmenų. Drumzlės, drumzlės, drumzlės, apmaudo nuosėdos dvasioje . . .

Jis norėtų jaustis tvirtas ir tuoj pat galvojo apie Gabiją, jis norėtų džiaugtis mintimis apie ją, o sąmonėn lipo slaptos tėvystės atvejis, toks skausmingai besigretinąs prie Gabijos teorijų apie daktarą Norkų.

Pora migdančių tablečių nugramzdino jį užuomiršon . . .

Atkelta iš 41 psl.

19. A. *Vienuolis, Padavimai ir legendos,* Vilnius, 1957, 116 p.
20. J. Linkevičius, *Vaikų poezijos dešimtmečiai,* Vilnius, 1972, 219 p.
21. Ten pat, 202 p.
22. A. Puišytė, *Sidabro varpelis,* Vilnius, 1976, 11 p.
23. E. Balionienė, *Popieriniai drugeliai,* Vilnius, 1973, 18 p.
24. L. Sauka, red. *Pelyte, nešk miegelį,* Vilnius, 1973, 18 p.
25. V. Liovšinas, *Išsiblaškiusių mokslų magistras,* Vilnius, 1973, 48 p.
26. V. Misevičius, *Šešėlių karalystėje,* Vilnius, 1974.
27. M. Ibrahimbekovas, *Paskutinė vaikystės naktis,* Vilnius, 1973, 82 p.
28. *Fiodoras Dostojevskis vaikams,* Vilnius, 1974.
29. Tumas-Vaižgantas, *Pragiedruliai,* Kassel, 1948, III, 31 p.

Atkelta iš 3 psl.

komentarais ir linkėjimais, bet ir realia finansine parama. Žurnalui paremti aukojo: dr. Povilas Dambrava, Bronius ir Nina Deveikiai, Ruben ir Rita Senior, H. Gavorskas ir Z. Pesliakas, po 100 bolivarų, kun. A. Perkumas, E. Gutauskienė ir J. Viltrakis — 50 bol., J. Mankeliūnas — 20 bol., Jūrate de Rosales — 15 bol., ir J. Klovienė — 11 bol. Amerikietiškais doleriais viso susidarė 162 doleriai.

Didelis ačiū mūsų bendradarbei Aleksandrai Vaisiūnienei, kurios dėka visa tai įvyko.

"Į Laisvę" leidėjai

---

30. Vaižgantas, *Aleksiukas ir motutė,* Vilnius, 1976.
31. Tumas - Vaižgantas, *Pragiedruliai, III,* poskyris *"Lietuvos žodis".*

IDĖJOS ir

LIETUVIŲ TAUTA — MŪSŲ PASAULIO CENTRAS

Lietuvos Diplomatijos šefas ministeris STASYS LOZORAITIS, atsakydamas į "Į Laisvę" redakcijos klausimus, kalba apie sovietinės sistemos bankrotą, Raudonosios Kinijos vaidmenį, JAV-bių žmogaus teisių politiką, baltų bendradarbiavimą, Lietuvos Diplomatinės tarnybos rūpesčius, egzilinės vyriausybės sudarymą, Kybartų aktus ir pareiškia linkėjimus pasaulio lietuviams.

Visiems, kurie domisi pasaulio gyvenimo įvykiais, yra natūralu pasaulio politikos horizontuose paieškoti ženklų, nurodančių iš už horizonto atslenkančius didesnės reikšmės įvykius. Kaip Jūs, p. Ministeri, matomus ženklus interpretuojate? Ar, Jūsų nuomone, sakysime, penkerių metų laikotarpyje galima laukti esminių pasikeitimų pasaulio politikos konjunktūroje?

— Vietoj spėlioti dėl ateities aš išreikšiu pageidavimą. Būtent, kad ateinančių 5 metų bėgyje laisvasis pasaulis pasiryžtų atvirai, garsiai kalbėti apie Sovietų Sąjungos pavergtų tautų reikalus. Tai ne tik patarnautų Lietuvos nepriklausomybės atstatymo bylai, bet taip pat sugrąžintų pasitikėjimą tarptautinės bendruomenės skelbiamais teisės bei moralės dėsniais. Šiais laikais didelę reikšmę tautų gyvenime turi ne tiktai galingi ginklai, bet ir žmonijos sąmonė. Jos brendimas žmogaus ir tautų teisių klausimais mums turi didelės reikšmės.

Kurios pusės naudai, Jūsų nuomone, šiuo metu dirba laikas: laisvojo pasaulio ar Sovietų Sąjungos?

— Manau, jog laikas veikia laisvojo pasaulio naudai. Praėjusių nuo komunistinės revoliucijos 60 metų bėgyje laisvasis pasaulis yra padaręs didelę pažangą tiek materialinėj, tiek dvasinėj srity. Tuo pačiu laiko tarpu Sovietų Sąjunga yra sustyrusi komunizmo replėse. Vienas to pavyzdžių yra žemės ūkio padėtis.

DARBAI

Sunaikinę fiziniai milijonus ūkininkų, sovietai iki šiol neįstengia savo pavaldinių išmaitinti. Politikos srity sovietų priespauda neįstengė visai nuslopinti rusuose pilietinių laisvių siekimą. Sovietų užvaldytos svetimos tautos sudaro sovietam rimtą vis didėjantį nepastovumo veiksnį. Galop, pažymėtina, kad komunistinės ideologijos niekas, net patys komunistai, rimtai nebeima.

Kaip reiktų suprasti komunistinės Kinijos vadų nuolat kartojamą įspėjimą, kad karas tarp JAV-bių ir Sov. Sąjungos neišvengiamas? Ar Kinija tokio karo nori, ar iš tikro karą pramato, ar tik savo politinių tikslų naudai tokio karo galimybe gąsdina pasaulį?

— Galimas dalykas, kad Raudonosios Kinijos vadai, kalbėdami apie karo tarp Jungtinių Amerikos Valstybių ir Sovietų Sąjungos grėsmę, nori sulaikyti Vakarus nuo tolesnių nuolaidų sovietams.

Šiaip jau, objektyviai žiūrint į padėtį, galima tvirtinti, jog Sovietų Sąjunga šiuo metu veda trečią didelę politinę-karinę ofenzyvą prieš Vakarus.

Pirmoji ofenzyva įvyko 1918-21 metais (nuo karų prieš kaimynines valstybes ligi Rygos taikos sutarties su Lenkija), antroji 1939-48 metais (nuo bendradarbiavimo su Hitleriu sutarčių ligi Pragos komunistinio perversmo). Dabartinė sovietų ofenzyva vykdoma Afrikoj ir Azijoj. Kiniečiai žino, kad jiems tikrasis pavojus gresia iš sovietų pusės ir todėl jie rūpinasi, kad Maskvos ekspansija būtų stabdoma.

Šioje pusėje atsiradę rusai disidentai, pradedant Solženicinu, ir mūsiškiai T. Venclova ir dr. A. Štromas kalba apie netolimu laiku įvyksiančius esminius pasikeitimus Sovietų Sąjungoje. Kuriuo keliu tie pasikeitimai ateis, jie nekonkretizuoja. Tačiau numanu, kad ne tarptautinio konflikto, bet greitėjančios vidaus evoliucijos pasėkoje. Ar galima prileisti, kad valstybiniu teroru paremtas režimas be išorinių smūgių, o taikia evoliucija gali pereiti į humaniškas valdžios formas?

— Sovietų santvarka, pradėta Lenino teroru, pagilinta Stalino teroru ir išlaikoma dabar kitokios formos teroru, negali savaime pereiti į humaniškas valdžios formas. Ji tegali būti nuversta. Tam nebūtinai reikia išorinių veiksmų, pavyzdžiui, tarptautinio konflikto: tos santvarkos priespaudoje yra pradų, kurie gali privesti prie jos žlugimo; prie tų pradų priklauso žmogaus ir tautų teisių paneigimas.

Nereikia užmiršti, kad totalitarines sistemas stiprina net ir laikini pasisekimai ir jas silpnina nepasisekimai.

Mano supratimu Jungtinių Amerikos Valstybių užimtoji pozicija žmogaus teisių atžvilgiu yra teisinga, ir konsekventiškai vykdoma Helsinkio pareiškimų dvasioje duos gerų vaisių. Maskvos grasinimai šiuo ir kitais klausimais yra juo brutalesni, juo silpnesnė ji jaučiasi.

Kas šiuo metu vyksta okupuotoje Lietuvoje, jau nebėra paslaplapčių. Faktai per pogrindžio spaudą ir tiesioginius kontaktus gan gerai žinomi šioje pusėje. Ar išeivija atlieka savo pareigą, tuos faktus pateikdama laisvajam pasauliui, ar sovietams vis dar sekasi laisvąjį žmogų mulkinti?

— Mano nuomone, užsienio lietuvių visuomenė tinkamai gina mūsų tautos reikalus ir teises.

Aš nemanau, kad sovietams sektųsi klaidinti laisvojo pasaulio viešąją nuomonę ir valstybės vyrus. Sovietų laikysena kiekvienu teisės, moralės, tarptautinių įvykių klausimu yra tiek akivaizdi, kad vargiai kuris laisvojo pasaulio politikas galėtų dar turėti kokių iliuzijų sovietų atžvilgiu. Tačiau sveika pažiūra į sovietus dažnai aptemdoma diplomatinėmis formulėmis. Be to, Vakarų prekybiniai ryšiai su sovietiniu bloku dažnai turi nemažos įtakos į laisvojo pasaulio valstybių laikyseną. Tai, tiesą sakant, stebina, nes prekybinių ryšių daugiau reikia sovietų blokui, negu Vakarams. Prisiminkime tiktai, kad Maskva ir jos užvaldyti kraštai Vakarams skolingi milžiniškas sumas dolerių. Privačios įmonės tų prekybinių santykių nori, nes žino, kad jie yra valstybės garantuojami. Vakarai siekia stiprinti prekybą su Sovietų Sąjunga, nes yra įsitikinę, kad šiuo būdu patarnaujama taikai ir sovietinės sistemos liberalizacijai. Aš gi manau, kad Vakarai labai dažnai savo žemės produktais ir pramonės gaminiais padeda sovietams išbristi iš nemažų sunkumų, kurie būtų galėję visą sistemą susilpninti.

Nepriklausomoje Lietuvoje diplomatinės veiklos metu Jūs buvote žinomas kaip artimo Baltijos valstybių bendradarbiavimo šalininkas ir tos idėjos puoselėtojas. Ar, Jūsų nuomone, kovodami už savo tautų laisvę, baltų veiksniai išeivijoje patenkinamai savo veiklą derina?

— Manau, kad bendradarbiavimas su estais ir latviais užsieny turėtų būti sustiprintas. Mūsų vyriausieji interesai yra tie patys, būtent, Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybių nepriklausomybės atstatymas. Veikiant tryse, galima sukelti daugiau dėmesio. Iš viso sovietų pavergtų tautų solidarumas yra savaime suprantamas ir būtinas.

VLIK-o ir LB-nės sluoksniuose pastaruoju metu rodomas susirū-

pinimas Lietuvos diplomatinės tarnybos užsienyje išlaikymo ir stiprinimo reikalu. Ką visuomeninės organizacijos ir pati visuomenė šiuo reikalu galėtų daryti? Ką daro ir ką daugiau galėtų daryti pati Diplomatinė tarnyba?

— Pirmiausia reikia pasidžiaugti, kad mūsų politiniai veiksniai, visuomenės organizacijos ir net pavieniai asmenys rodo didelį susirūpinimą Lietuvos Diplomatinės Tarnybos ateitimi. Tai yra svarbi moralinė parama, kuri diplomatams yra nepaprastai reikalinga, ne tiktai jų veiklai, bet ir visoms pastangoms, kurios yra ir bus daromos Tarnybai išlaikyti. Naujų asmenų skyrimo pripažinimas priklauso nuo svetimų vyriausybių. Tad šiuo klausimu padėtis yra sekama, kad galimybei atsiradus, ji būtų išnaudota. Tais atvejais, kada skyrimas pasidaro reikalingas, kuriam diplomatui mirus, stengiamasi ton vieton paskirti naują žmogų. Pavyzdys: Lietuvos Garbės Generalinio Konsulo Los Angeles Vytauto Čekanausko paskyrimas.

Visuomenės jautrumas Diplomatinės Tarnybos klausimu, kartoju, yra ypač dabar nepaprastai svarbus jos egzistencijai ir už jį visi diplomatai yra dėkingi.

Dr. Štromas Europoje ir Amerikoje judino egzilinės Lietuvos vyriausybės sudarymo klausimą. Šis klausimas privačiai gan gyvai diskutuojamas. Ar Jum atrodytų, kad dabartinėse aplinkybėse egzilinės vyriausybės klausimo praktiškas pajudinimas būtų aktualus?

— Dr. Štromo nuomonė dėl egzilinės vyriausybės sudarymo yra ypač įdomi, kad ji išdėstyta žmogaus, kuris neseniai išvažiavęs iš okupuotosios Lietuvos.

Pilnai panaudoti Kybartų aktus aš šiuo metu nematau galimybės, būtent, dėl tarptautinės padėties, kuri bręsta mūsų naudai labai lėtai. Aš taip pat prisimenu tuos gana aistringus svarstymus, kurie praeityje ryšiumi su tais aktais drumstė mūsų politinę atmosferą.

Visa tai apsvarsčius, tenka prieiti išvados, kad šiuo tarpu egzilinės vyriausybės sudarymas nebūtų tikslingas.

Ko Jūs, p. Ministeri, norėtumėte palinkėti pavergtai lietuvių tautai ir laisviesiems lietuviams?

— Lietuvių tautai, kuri yra mūsų pasaulio centras, linkiu išsaugoti dvasinę nepriklausomybę, kuri ją įkvepia ligšiol ir kuri yra pirmas būsimos atstatytos valstybinės nepriklausomybė pagrindas.

Mano linkėjimas užsienio lietuviams: išlaikyti lietuvybę ir vienybėje tęsti veiklą Lietuvos nepriklausomybės atstatymo byloje.

NELIETUVIO MOKSLININKO PATIRTIS LIETUVOJE

Šio mano laiško ir jame perduodamų žinių pagrindą tarsi sudaro Alex Haley's veikalas **Roots.** Mes norėjome aplankyti Irenos kilmės kraštą Lietuvą; mes norėjome surasti išlikusius Irenos gimines, o taip pat norėjome, kad mūsų vaikai pamatytų rusų politinės sistemos realybę ir suprastų priežastis, kurios vertė jų motiną ir jos tėvus bėgti iš savo žemės.

Mes visa tai patyrėme, bet iki tokio laipsnio, kokio niekad nesitikėjome.

Daugelį dalykų, kuriuos matėme ir apie kuriuos girdėjome, reikia nutylėti, nenorint pakenkti kitų kad ir ribotai laisvei, kuria jie dar naudojasi. Tačiau aplamai apie tai, ką mes patyrėme, yra lengviau rašyti, negu pasakoti.

Maskvoje mes pajutome iš totalitarizmo kilusią įtampos dangą, kurios kitiems neįmanoma pavaizduoti, seniems žodžiams nesuteikus naujos prasmės. Įtampa taip didelė, kad atrodė ji paralyžuoja kasdieninius žmonių santykius — veiklą ir pokalbius. Ir kuo arčiau Maskvos, tuo labiau atrodė, kad ta įtampa didėjo.

Mes patyrėme, kad kuo geriau man sekėsi kalbėti rusiškai, tuo daugiau mums buvo statoma užtvarų ir tuo dažniau buvome nukreipiami nuo pagrindinio kelio. Mes patyrėme, kad Inturisto gidų vadovaujamose išvykose Sovietų Sąjungos tikrovės pamatyti beveik neįmanoma. Du trečdaliu kelionės atlikome be jų vadovų, ir tada mums atsiskleidė sistema, pilna prieštaraujančių taisyklių, kurioje įvairius valdžios reikalavimus nesuinteresuoti pareigūnai interpretuoja savivališkai. Kiekvienas kontaktas su privačiai sutiktais rusais buvo lydimas baimės. Rusai, su kuriais mums teko kalbėtis, mūsų akivaizdoje jautėsi skausmingai nepatogiai, tačiau tuo pačiu metu įtemptu žvilgsniu siekė išgauti mūsų atsakymus į jų greitomis simestus klausimus. Net kai paklysdavome, rusai, į kuriuos kreipėmės pagelbos, kryptį rodydavo labiau judesiais, o žodžiais ko nors klausdavo arba reikšdavo džiaugsmą galėję su mumis susitikti; tada staiga nutraukdavo pasikalbėjimą ir nuskubėdavo.

Savo kelionėje mes patyrėme, kad pagal dabartinius pasaulio standartus Rusija esmiškai yra neišsivystęs, šiek tiek supramonintas (ir pilnai militarizuotas) kraštas ir kad įkyriai reklamuojamas jos ekonominis progresas, kaip Bolševikų Revoliucijos produktas, yra tik statistikinis mitas. Mes taip pat patyrėme, kad rusai turi pasibaisėtinai menką supratimą apie mūsų kraštą (t. y. Šiaurės Ameriką). Lygiai tokią pat mes turime apie tikrąją situaciją Rusijoje.

Vieną vakarą Maskvos niūriame nuošalios gatvės teatre mes matėme nuostabiai puikiai Bolšoj atliktą Čaikovskio "Miegančią gražuolę". Kitą vakarą už Kremliaus vartų, ištaikinguose Kremliaus palociuose mes buvome tiesiog parblokšti Bolšoj "Gulbių ežero" pastatymu. Tačiau labiausiai prisimintinas įvykis atsitiko Kieve, Ukrainoje, kuri kaip ir Baltijos

valstybės esmėje yra pavergta respublika. Mus, sėdinčius teatre antros eilės viduryje, spektaklio metu greitai pastebėjo programos atlikėjai. Ir visą vakarą dainininkai ir šokėjai scenoje į mus kreipė dėmesį ir akimis sekė mūsų reakcijas. Baigiantis programai, choras atliko Šuberto "Ave Maria". Niekad savo gyvenime nebuvome girdėję atliekant šį kūrinį didesniu iškilmingumu, grožiu ir įsijautimu. Mes jį išgyvenome, tarsi pirmą kartą jį būtume girdėję savo pilnumoje. Giedojimo metu visų choristų akys buvo nukreiptos į mus. Kiekvieno akys, žvelgiančios į mus, tiesiog prašyte prašė, kad mes nuo jų nenukreiptume savųjų. Buvo momentų, kada jų ir mūsų akys prisipildė ašaromis, ir mes tada supratome, kad jie perdavė muzika tai, ko negalėjo perduoti žodžiu.

Lietuvoje

Lietuvoje pradinis susipažinimas su Irenos giminėmis buvo atsargus ir santūrus. Atrodė, kad susirišimo su mumis rizika išgyveno bandymo tarpsnį. O paskui tarsi prakiuro. Dvylika dienų, nuo šeštos ryto iki vidurnakčio, skambėjo telefonas. Žmonės vis pageidavo pasimatyti su mumis. Paskambinus, po valandėlės (atrodo, kad jie skambindavo iš toliau nuo viešbučio) jie pasirodydavo prie mūsų durų. Kartais pasakydavo tik vardą arba mergautinę pavardę. Visada apie save pasakydavo tik tiek, kad galėtume žinoti, kas jis yra. Ir nieko daugiau. Tik labai retai pasikeisdavome adresais. Niekad mes nekalbėdavome apie kitus gimines. Vizito pabaigoje, atrodo, mes geriau už juos susipažinome su Irenos "giminės medžiu". Jiems pavojinga yra susigiminiauti su kitais (ir jų problemomis). Charakteringa, kad daugelis iš jų, kurie buvo buvę Sibire, apie tai nekalbėdavo. Jei ir prisimindavo, tai tik tyliai kaip apie "tolimą kraštą". Kai kurie iš jų su mumis pabūdavo tik kelias minutes, kiti pakartotinai sugrįždavo. Bet ir tuose trumpuose momentuose mes spėdavome įžengti į jų pasaulį, ir jie į mūsų, ir mūsų širdys ir mintys susitikdavo.

Mūsų išvykimas buvo tarsi prievartinis atsiplėšimas nuo žmonių, kurie, nežiūrint laiko ir erdvės distancijų, buvo taip labai vieni su kitais artimi, kad sunku patikėti, jog jie kada nors būtų buvę išsiskyrę.

Iš viso mes keliavome aštuonias savaites. Rusijoje pergyvenome begalinės baimės ir visiško nusiminimo momentų. Bet taip pat patyrėme džiaugsmo, galėdami Lietuvos žmonėms perduoti Vakarų pasaulio humoro. Rytų Vokietijoje mes matėme "vokiško stiliaus" politinę priespaudą. Suomijoje praleidome savaitę idiliškoje Baltijos jūros nuošalioje saloloje. Nors mūsų kelionė nebuvo atostoginė, tačiau mus giliai palietusios patirties prasmė mūsų gyvenime dar augs ir plėsis.

Meldžiame Dievą, kad savo rankos delne laikytų tuos, kurių gyvenimas mus kad ir trumpai palietė, kol vėl juos kada nors sutiksime.

Mielas skaitytojau, pastabas apie šį "Į Laisvę" numerį siųsk redaktoriui iki 1978.X.10.

Naujai išrinkta PLB valdyba. Iš kairės į dešinę sėdi: Vaclovas Kleiza, Daina Kojelytė ir Vytautas Kamantas, pirmininkas; stovi iš kairės į dešinę: Antanas Juodvalkis, Romas Sakadolskis, kun. Antanas Saulaitis, Mečys Šilkaitis, dr. Algis Paulius ir Saulius Kuprys.
Nuotr. Jono Kuprio

PENKTASIS PLB SEIMAS TORONTE
1978.VI.30 — VII.4

Pasaulio Lietuvių Bendruomenės V-me seime dalyvavo atstovai iš Argentinos, Australijos, Brazilijos, Didžiosios Britanijos, Jungtinių Amerikos Valstybių, Kanados, Kolumbijos, Prancūzijos, Šveicarijos, Urugvajaus, Venecuelos, Vakarų Vokietijos ir Naujosios Zelandijos.

Seimas išrinko naują Pasaulio Lietuvių Bendruomenės valdybą ir gausiuose nutarimuose plačiai pasisakė įvairiais pasaulio lietuvių gyvenimo klausimais.

Čia skelbiame kai kuriuos rezistencinio - politinio pobūdžio seimo nutarimus.

Žodis lietuviams tėvynėj ir svetur

Lietuvos pavergimas ir lietuvių tautos žmonių persekiojimas yra genocidinio pobūdžio. Tai vykdoma dviem būdais: fiziniu naikinimu ir pastangomis palaužti žmonių dvasinį atsparumą.

Dviejų galybių, komunistinio ir laisvojo pasaulio, politiniame žaidime ryškėja stambaus masto idėjinė krizė. Komunistinis partneris savo idėjinį skurdą ir pralaimėjimą dangsto besaikiu ginklavimusi ir smurtu prieš kovotojus už žmogaus teises. Bet ir laisvajame pasaulyje vis dar reiškiasi spekuliavimas žmogaus teisėmis, ieškant lengvų sprendimų ir stokojant valios garantuoti visiems žmonėms laisvę ir ginti skriaudžiamųjų teises. Tokiomis aplinkybėmis sugebėjimas vertinti pavojų, pakilti iš kasdieninių darbų ir rūpesčių bei daryti sprendimus, kurie atitiktų laiko reikalavimus ir sudarytų tvirtą pagrindą lietuvių tautos šviesesnės ateities tikrovei, yra mūsų, į šį seimą suvažiavusiųjų, šventoji pareiga.

Lietuvių tauta šios pasaulinės krizės metu pasisako už dvasinių vertybių pirmumą prieš medžiagines, už pilnutinės žmogiškosios asmenybės laisvą reiškimąsi ir smerkia prievartinį žmogaus teisių slopinimą.

Rezistencinės - politinės veiklos gairė

• Seimas siūlo Vlikui vėl šaukti periodines veiksnių konferencijas darbams aptarti, derinti ir remti.

• Seimas pritaria White Plains 1974 m. konferencijos nutarimams ir įpareigoja Lietuvių Bendruomenę vykdyti joje sutartus darbus kartu su tais veiksniais, kurie sutiks bendradarbiauti.

• Seimas siūlo PLB valdybai ir kraštų Bendruomenėms sekti ir atitaisyti svetimųjų informacijos apie Lietuvą klaidas, sudarant tam reikalui specialius organus.

• Seimas siūlo Lietuvių Bendruomenei kartu su kitais veiksniais sudaryti dvi nuolatines bendras komisijas:

a. Lietuvos sienų ir santykių su kaimynais.

b. Parengties.

• Seimas, kreipdamas dėmesį į žydų ir lietuvių dialogą ryšium su antrojo pasaulinio karo įvykiais, skatina visuomenę laikytis jame didžiausio objektyvumo, išjungti iš diskusijų jausmus ir pavienių asmenų nusikaltėlių veiksmus vengti priskirti tiek lietuvių, tiek žydų tautoms. Taip pat seimas siūlo PLB valdybai rūpintis dokumentinės medžiagos kaupimu ir paruošti žydų - lietuvių santykių istoriją.

• Bendradarbiaujant su kitais veiksniais, siekti, kad Vilniaus arkivyskupija Šventojo Sosto būtų prijungta prie Lietuvos bažnytinės provincijos. Taipogi prašyti, kad Karaliaučiaus sritis būtų išimta iš Lenkijos bažnytinės provincijos ir priskirta Lietuvos bažnytinei provincijai.

• Seimas ragina Lietuvių Bendruomenę kelti pasaulio viešumon Vilniaus Šv. Kazimiero bažnyčios ir katedros grąžinimą kulto reikalams. Ateistinis muziejus bažnyčioje ir katedros naudojimas ne kulto reikalams užgauna tikinčiųjų lietuvių jausmus ir niekina visos lietuvių tautos praeitį.

• Seimas prašo visų kraštų Bendruomenes atkreipti savo kraštų vyriausybių ir visuomenės dėmesį į

VEIKSNIAI TARIASI

Pasitarimas Romoje

Vykdydamas VLIKo metinio seimo nutarimą rūpintis sutvirtinti Lietuvos valstybinį tęstinumą, VLIK pirmininkas dr. J. K. Valiūnas 1978 kovo 14-15 d.d. Romoje tarėsi su Lietuvos Diplomatijos šefu min. Stasiu Lozoraičiu, dalyvaujant Lietuvos atstovui prie Šv. Sosto Stasiui Lozoraičiui, jr. Iš paskelbto komunikato galima susidaryti išvadą, kad pasitarimas vyko pozityvioje Lietuvos diplomatijos ir VLIKo vadovų abišalio painformavimo dvasioje, analizuojant dabartinę tarptautinės politikos padėtį ir Lietuvos laisvinimo darbo strategiją. Diplomatinės tarnybos ir VLIKo vadovai dėl dviejų 1977 VLIKo seime priimtų nutarimų priėjo vieningų išvadų:

a. Min. Lozoraitis ne tik pritarė seimo nutarimui iš kvalifikuotų asmenų sudaryti specialią komisiją išsamesnei laisvinimo programai pa-

---

1980 m. Maskvoje būsimuosius olimpinius žaidimus, skatinant juos boikotuoti, jei ir toliau Sovietų Sąjungoje bus vykdomi pagrindinių žmogaus teisių pažeidimai.

• Seimas prašo PLB valdybą kreiptis į Šventąjį Sostą, Lenkijos vyskupų konferenciją, Varšuvos ir Gniezno arkivyskupą kardonolą Wyszinskį, Lenkijos primą, ir Lomžos vyskupą, kad lietuviams būtų užtikrintos tos pačios teisės melstis lietuvių kalba ir naudotis Seinų katedra, kaip ir lenkams, ir kad katalikų Bažnyčia Lenkijoje Seinų - Punsko krašto lietuvius laikytų lygiateisiais Bažnyčios sūnumis ir dukterimis. Raginti išeivijos lietuvių veiksnius, organizacijas ir visuomenę aktyviai prisidėti prie Seinų - Punsko lietuvių kovos už savo teises.

• Seimas skatina PLB valdybą sudaryti Pasaulio Lietuvių Bendruomenės visuomeninių reikalų komisiją politiniams reikalams.

• Seimas skatina siekti, kad Nobelio taikos premija būtų skiriama sovietinio režimo disidentams, jų tarpe ir lietuvių rezistentų grupei Helsinkio nutarimams sekti.

• Seimas ragina laisvinimo veiksnius plėsti politinių kalinių gelbėjimo akciją.

• Seimas didžiai vertina "Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos" bei kitos pogrindžio spaudos leidimą ir prašo visų kraštų Lietuvių Bendruomenes visais galimais būdais šias pastangas remti.

• Kraštų Bendruomenių valdybos yra prašomos per savo padalinius ruošti Vasario 16 minėjimus, jų metu talkti lėšas Lietuvos laisvinimui ir lietuvybės išlaikymui pagal aukotojo valią ir bent trečdalį šių lėšų skirti PLB valdybai.

• Seimas sveikina JAV Lietuvių Bendruomenę, ryžtingai įsijungusią į Lietuvos laisvinimo darbus, ir už sėkmingą lėšų telkimą tiems darbams remti.

• Seimas dėkoja Australijos Lietuvių Bendruomenei už sėkmingas pastangas atšaukti Lietuvos pripažinimą Sovietų Sąjungai.

ruošti, bet ir pažadėjo Diplomatinės tarnybos talką.

b. Min. S. Lozoraitis ir dr. J. K. Valiūnas Lietuvos "valstybingumo tęstinumo pilnaties" atkūrimo klausimu priėjo kitos išvados negu VLIKo 1977 seimas. Jų nuomone, "tęstinumo pilnaties atkūrimas šiuo metu nėra aktualus".

Paprastais žodžiais kalbant, "valstybingumo tęstinumo pilnaties atkūrimas" reiškia egzilinės vyriausybės sudarymą. VLIKo 1977 seimo nutarimą tuo klausimu pagrindinai nulėmė įtaigi dr. Aleksandro Štromo paskaita, giliau ir pagrindiniau seimo dalyviams klausimo neišdiskutavus. Tačiau egzilinės vyriausybės sudarymas šiuo metu iškeltų daugiau klausimų, negu duotų atsakymų. Šią mintį savo padarytose išvadose kaip tik ir išreiškė Diplomatijos šefas ir VLIKo pirmininkas.

Apgailestaujant, kad lietuviškoji spauda šio pasitarimo išvadų beveik nekomentavo, reiktų laukti, kad tokie pasitarimai vyktų periodiškai, įjungus į juos ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenės pirmininką. Diplomatinės Tarnybos, VLIKo ir PLBnės autoritetu pagrįsti pasisakymai natūraliai taptų patriotinės lietuvių visuomenės veiklos orientyru.

Pasikalbėjimas New Yorke

1978 kovo 19 New Yorke tarėsi VLIKo (B. Bieliukas, dr. Br. Nemickas, J. Pažemėnas, A. Sabalis, J. Valaitis ir A. Vedeckas) ir ALTos (dr. K. Bobelis, T. Blinstrubas, dr. L. Kriaučeliūnas, dr. K. Šidlauskas, dr. V. Šimaitis ir J. A. Kasiulaitis) atstovai. Šis pasitarimas spaudoje buvo išreklamuotas gausiomis nuotraukomis, komentarais ir tuščiažodžiavimo viršūnę pasiekusiu komunikatu.

Pasikalbėjimas vyko pagal tokią darbotvarkę: 1. Lietuvos laisvinimo reikalai po Belgrado konferencijos, 2. Tarporganizacinių santykių padėtis, 3. Laisvinimo reikalam aukų rinkimas, 4. VLIKo ir ALTos darbų ryškinimas ir informaciniai ryšiai, 5. Paskutinio VLIKo seimo kai kurių nutarimų aptarimas, 6. Veiksnių konferencijos galimybės, 7. Kiti klausimai ir sumanymai, 8. Pareiškimo visuomenei paruošimas.

Pasitarimuose darbotvarkės buvo laikytasi, bet jokių nuostolių nebūtų buvę, jei ir nebūtų laikytasi, nes nė vieno konkretaus nutarimo ne tik nepasiekta, bet ir nebandyta pasiekti.

1. Pasitarimo komunikatas skelbia, kad svarstant Lietuvos laisvinimo reikalus po Belgrado konferencijos ir planuojant už dvejų metų įvyksiančios konferencijos Madride proga galimą akciją, esą sutartos "ateities veiklos gairės bei konkretūs žygiai tiek JAV-se, tiek Europoje. Susitarta šio darbo padalos klausimu". Iš tikro, diskusijos tuo klausimu **prie jokių konkrečių susitarimų nepriveđė.** Laiko daugiausiai sunaudota klausantis ALTos pirmininko pasigyrimų apie jo atsiektus "didelius laimėjimus" Belgrado konferencijoje. (Apie šį laimėjimą rašoma "Į Laisvę" nr. 72 (109) 66 psl. — Red.).

2. Diskutuota JAV Lietuvių Bendruomenės ir reorgų klausimas. ALTos atstovai reiškėsi kaip reorgų advokatai, su neslepiamu pasitenkinimu teigdami, kad Lietuvių Bendruomenė skilusi maždaug į dvi lygias dalis. Vlikininkams reorgai — tai tik LB atplaiša. "Svarstymas" užbaigtas juokeliais, **net nemėginant padaryti išvadų.**

NUOSTOLINGAS TAUTININKŲ SUSIARDYMAS

1977 pradžioje žymesnieji Amerikos tautininkų veikėjai pradėjo gauti anoniminius laiškus, kuriuose buvo siunčiamos okup. Lietuvoje J. Jakaičio slapyvardžiu išleistos knygelės kai kurių puslapių "xerox" kopijos, kur į dabartinį VLIK-o vicepirmininką dr. Bronių Nemicką nurodoma kaip į buvusį vokiečių okupacijos metais gestapo talkininką. Po vienu tariamu dokumentu padėtas ir Nemicko parašas. Kai kurie tautininkų veikėjai, manydami, kad čia kokio nors tautininkų priešo ar šiaip bolševikų agento darbas, tuos lapelius su vokais ir savo pastabomis persiuntė dr. Nemickui. Pav., Teodoras Blinstrubas, buv. Amerikos Lietuvių Tautinės sąjungos valdybos pirmininkas, Nemickui parašė: "Persiunčiu Jums anoniminį laišką, gautą iš New Yorko. Prašau žinoti, kokių provokatorių ir "draugų" ten yra. Ar nebūtų galima išaiškinti tokių "jakai-

---

3. **Aukų rinkimo klausimu nieko nesutarta.** Komunikate skelbiamas susitarimas "abipusiai finansiškai remti atskirų projektų vykdymą" — tai tik senas, niekad nevykdytas ir neplanuojamas vykdyti pareiškimo trafaretas.

4. ALTos atstovai pageidavo, kad jos darbai labiau būtų reklamuojami Eltos biuleteniuose, nes jie pasiekią ir užsienį.

5. Kalbantis apie VLIKo seimo nutarimus, **jokio konkretaus pasitarimo dalyvius įpareigojančio nutarimo nepadaryta.**

6. Veiksnių konferencijos klausimo svarstymas net į komunikatą neįtrauktas, nes **jokių konkrečių galimybių tokiai konferencijai nerasta.**

7. **Klausimų ir sumanymų kaip ir nebuvo,** nes svečiai iš Čikagos išskubėjo į aerodromą.

8. Pareiškimo visuomenei paruošimas — tai vienintelis iš visos darbotvarkės realizuotas punktas, nors tas pareiškimas ne paguodžia, bet labiau įžeidžia Lietuvos laisvinimo darbui aukojančią visuomenę. Ar pateisinama šešių asmenų kelionė į New Yorką . . . dėl nuotraukų ir visuomenę klaidinančio pareiškimo?

Mįslingas susitikimas Rochesteryje

Mažai reklamuotas JAV LB Krašto valdybos ir ALTos atstovų pasitarimas įvyko Rochesteryje gegužės 18 d. Nebuvo komunikato, ir pasitarimams įvykus. Žinoma tik, kad LB-nei atstovavo Krašto valdybos pirm. Algimantas Gečys ir Alg. Gureckas, o ALTai — vicepirmininkai dr. L. Kriaučeliūnas ir dr. J. Valaitis. Spaudoje pasirodė žinučių, kad ne vienu klausimu, bet "visa eile prieita vieningų sprendimų". Ateitis parodys, kuriais klausimais LB-nė ir ALTa nusistatymus suderino ir ar abi pusės pasiruošusios tuos "vieningus sprendimus" respektuoti.

Joks komunikatas geriau negu klaidinantis. Tik džiaugsmo nekelia faktas, kad ir lietuviškiems veiksniams, derinant tarpusavio santykius, reikalinga slaptosios diplomatijos, kaip amerikiečiams ir rusams SALT derybose.

Fab. Žirgulus

čių" tapatybę".

Dr. B. Nemickas, idėjos draugų paakintas, apsisprendė "Jakaičių" tapatybę" išaiškinti. Tą aiškinimą jis atliko rimtai, profesionaliai, pasisamdęs autoritetingą rankraščių ir rašomųjų mašinėlių tapatybę nustatančią firmą, Mutual Investigate Service, Inc., kurios ekspertizę priima Amerikos teismai. Firma nustatė, kad sovietinę "informaciją" skleidusių laiškų vokai buvo adresuoti ALT sąjungos pačios tuometinės pirmininkės Emilijos Čekienės ranka arba jos rašomąja mašinėle, o ne kokio bolševikėlio ar užkietėjusio tautininko priešo. Taip pat ta pati firma nustatė, kad Nemicko parašas sovietų žvalgybos pateiktame dokumente yra suklastotas. Taigi, iš tikro buvo platinamas ne Nemicką kompromituojantis sovietų surastas dokumentas, bet sovietinės žvalgybos klastotė. Ir tai darė, kaip ekspertizė patvirtino, vyriausias formalus tautininkų autoritetas.

Provokatorių šaltinio suradimo faktas buvo pritrenkiantis.

Nemickui vartai į "Dirvą" užkelti

Nemickas, vienas iš ne per gausių tautininkų intelektualų ir senas jų veikėjas, kiek žinoma, padėtį aptarė su savo kolegomis ir kreipėsi į savo sąjungos oficiozą "Dirvą", prašydamas vietos savo pareiškimui. "Dirva" pažiūrose į VLIK-ą ir ALT-ą, nusistatymuose dėl santykių su okup. Lietuva ir kai kuriais kitais principiniais klausimais praeityje yra gan aštriais lūžiais kaitaliojusi kryptį, tačiau viena prasme išlaikė tiesią liniją: užčiaupti burną tiems, kurie nepritaria oficialiai tautininkų vadovybei, net jei nepritariantieji būtų patys iškiliausi savos srovės žmonės. Savęs apginti vietos "Dirvoje" nėra gavę nė B. Gaidžiūnas, nė J. Bačiūnas. Dabar negavo ir Nemickas. Sunku pasakyti, kas lemia tokį "Dirvos" "principingumą": ar palikimas autoritetinio režimo dvasios, neleidžiančios savo valdžios kritikuoti, ar asmeniškai pats redaktorius V. Gedgaudas, ne tautininkų ideologijoje susiformavęs žmogus, kuris be mažiausio pasipriešinimo priima ir vykdo duondavių įsakymus, net prasilenkdamas su elementariais žurnalistikos dėsniais.

Gaidžiūnas ir Bačiūnas savo laiku nuo neteisingų puolimų nuėjo gintis, rodos, į "Draugą", Nemickas pasiprašė vietos "Darbininke". Čekienė, iš anksto sužinojusi, kad Nemicko pareiškimas būsiąs "Darbininke" spausdinamas, grasindama skundais ir teismais, reikalavo redaktorių vietos laikraštyje Nemickui neduoti. Tačiau tėv. dr. Kornelijus Bučmys atsilaikė visiems spaudimams ir 1977. IV.1, nr. 13 paskelbė Nemicko laišką, kuriuo viešai inkriminavo ALT sąjungos valdybos pirmininkę Emiliją Čekienę.

Prisipažinti ar gintis?

Iškilus nemaloniam incidentui į viešumą, E. Čekienei teko apsispręsti: garbingai prisipažinti prie klaidos ar toliau užsispyrus gintis. Ji nė vienos iš šių alternatyvų nepasirinko, bet kartu su "Dirvos" redaktoriumi perėjo į ofenzyvą. Operuodami kilniais popiežiaus Pauliaus VI, prez. A. Smetonos, Benjamin Franklin pareiškimais ir apeliuodami į spaudos etiką, "Dirvoje" neetiškai atakavo ir dr. B. Nemicką, ir "Darbininką", ir patį VLIK-ą, kuris oficialiai pasisakė prieš nepagirtiną Čekienės elgesį.

Naudodama ALT sąjungos pirmininkės titulą, ji 1977.IV.14 "Dirvoje", nr. 15, paskelbė, kad VLIK-o vicepirmininkas "prof. dr. Br. Nemickas . . . Lietuvių Tautinį Sąjūdį niekur neatstovauja". Visuomenei susidarė įspūdis, kad ji Nemicką atšaukia iš VLIK-o valdybos, tačiau pasirodė, kad ji tokios galios neturėjo. Vykdydama tolimesnę ofenzyvą, ji per savo advokatą V. Duobą "Darbininko" redaktorių apskundė ne teismui, kaip buvo grasinusi, bet vietos amerikiečių vyskupui. Radijo stoties savininkui buvo apskųstas ir Laisvės Žiburio radijo programos vedėjas R. Kezys, leidęs Nemickui apie VLIK-o seimą padaryti pranešimą.

Dedant pastangas toliau diskredituoti Nemicką, Čekienei talkon atėjo Martynas Kavolis, teisių daktaras ir evangelikų kunigas, kuris ilgoje šio konflikto interpretacijoje ne tik parėmė pagrindinę sovietų žvalgybos klastotę, bet pridėjo ir savų insinuacijų. Kavolio argumentaciją prieš Nemicką VLIK-o posėdžiuose pradėjo naudoti karšti Čekienės šalininkai — Algis Sperauskas ir jo antrininkė Regina Žymantaitė. Tuo būdu į šią tautininkų bylą buvo įtrauktas ir VLIK-as. Įdomu, kad Nemicką diskredituoti VLIK-e pradžioje buvo linkę kai kurie krikščionių demokratų ir kairiųjų grupių ašies žmonės. Vėliau, įtikinančių Nemicko argumentų paveikti, nuo sovietinių klastočių platintojų atsiribojo.

Ofenzyva nepavyksta

Tačiau dr. B. Nemicko apsigynimo pozicijos pasirodė neįveikiamos 1977.IV.22 "Darbininke", nr. 16, jis paskelbė ekspertizės išvadas, nurodančias į Čekienės pirštelius, adresavusius sovietinę klastotę platinusius vokus, 1977.VIII.19, nr. 33 — nurodančias į jos rašomąją mašinėlę.

VLIK-o reakcijos dėl sovietinės žvalgybos pastangų suniekinti išeivijos veikėjus ir per neapdairumą jų pinklėsna patekusius talkininkus chronologine eile buvo maždaug tokios:

1. Viešu Eltos biuleteniu VLIK-o Taryba 1977.IV.30 atkreipė dėmesį "į anonimiškai platintas ištraukas iš Lietuvos okupanto leidinio VLIK-ui diskredituoti" ir į "Amerikos Lietuvių tautinės sąjungos pirmininkės Emilijos Čekienės vaidmenį tų ištraukų skleidime".

2. Tokiu pat viešu biuleteniu 1977. V.21 įspėjo "nepasiduoti sovietinės propagandos provokacijoms ir saugotis, kad net visai netyčiomis netaptume sovietų piktų kėslų talkininkais".

3. VLIK-o Taryba 1977.VII.16 raštu kreipėsi į ALT s-gos valdybą prašydama išspręsti Lietuvių Tautinio sąjūdžio atstovo Algio Sperausko klausimą. Mat, V.21 posėdyje jis pareiškęs, kad "jis sutinka su Martyno Kavolio pasisakymais". O "Martyno Kavolio pasisakymai aiškiai remiasi Jakaičio "Išdavystės Keliu" sovietine propaganda".

4. VLIK-o taryba 1977.X.15 posėdyje svarstė "Tarybos nario Algio Sperausko kai kuriuos pareiškimus", užprotokolavo, kad jie netikslūs ir neteisingi ir "nesiderina su Vliko Tarybos nario orumu. Pasikeitus nuomonėms, Taryba nutarė apgailestauti Tarybos nario A. Sperausko išpuolį".

5. VLIK-o seimas St. Petersburge, Floridoje, 1977.XII.4 Tarybos užimtai pozicijai tuo reikalu pritarė tokia rezoliucija:

"Seimas sveikina VLIKo Tarybos

aiškų pasisakymą prieš sovietines provokacijas ir smerkia visus tuos, kurie sąmoningai ar nesąmoningai pasiduoda joms ir tuo pasitarnauja Lietuvos okupantui".

6. A. Sperauskas, ištikimas Čekienės sąjungininkas, pagaliau oficialiai pakeitė savo nuomonę ir VLIK-o Tarybos 1978.I.14 posėdžio protokole įrašytas toks nutarimas:

"Vliko Taryba, — turėdama galvoje, kad A. Sperauskas atsiriboja nuo visų M. Kavolio insinuacijų B. Nemickui ir pagailestauja savo pareiškimus Vliko Taryboje bei dėl jų kilusį nesusipratimą, — laiko klausimą baigtą".

7. VLIK-o valdyba 1978.II.15 priėmė nutarimą nedalyvauti Gen. konsulo ir VLIK-o bendrai ruošiamame Vasario 16 šventės priėmime, jei nebūsiąs atšauktas pakvietimas E. Čekienei. Tik pakeitus procedūrinę kvietimo tvarką, galimas konfliktas išsilygino.

Čekienės kovingumui pavaizduoti, reikia paminėti faktą, kad, nutaikiusi laiką, kada VLIK-o Tarybos pirmininkavimą perėmė jai palankus voldemarininkų atstovas Liudas Tamošaitis, ji parašė laišką, prašydama pranešti, "ar VLIKo Taryba bei VLIK-o seimas yra nutarę apkaltinti mane 1977-1978 metų laikotarpyje ir kuo, jei taip yra". Į tai Tamošaitis, nepaisydamas anksčiau minėtų VLIK-o nutarimų bei pasisakymų, oficialiai VLIK-o Tarybos vardu labai bloga lietuvių kalba atsakė 1978. VI.10:

" . . . pranešu, kad VLIK'o Taryboje nebuvo jokio nutarimo liečiantį Tamstą, laikotarpį 1977 m. vasario 19 d. iki 1978 m. vasario 4 d. imtinai". Kas šiuo metu gali pasakyti, kam jai toks raštas reikalingas, tik labai reikia nustebti, kad VLIK-o autoritetu toks "dokumentas" gali būti išduodamas.

Pačių tautininkų susirikiavimas

Pradžioje E. Čekienei pasisekė aktyvesnįjį tautininkų sektorių palenkti savęsp. Tas faktas tur būt padrąsino ir jos agresyvumą. Tai lėmė kelios priežastys. Pirmiausiai ji buvo antros kadencijos ALT sąjungos valdybos pirmininkė, dominuojanti ne tik kitus valdybos narius, bet ir Vilties d-jos valdybą, "Dirvos" redaktorių, LT sąjūdžio atstovą VLIK-o taryboje, o taip pat į savo rėmėjų eiles surikiavo buv. Sąjungos pirmininkus, kaip Abraitį, Bartkų, Jurkūną. Net T. Blinstrubas, pradžioje raginęs dr. Nemicką išaiškinti "jakaitininkus", paskubėjo pats pereiti "jakaitininkų" pusėn, kai išaiškėjo, kas po ta kauke slepiasi. Antra, "Dirva" visą reikalą savo skaitytojams pristatė vienašališkai, Nemicko apsigynimui per tą laiką neduodama nė eilutės. Tautinės sąjungos seimas Philadelphijoje 1977.V.28-29 Čekienės šalininkams atnešė tarsi pilną laimėjimą: Nemicko klausimas užgniaužtas, Čekienė rezoliucijose pagerbta, naujoji valdyba sudaryta iš jai palankiai nusiteikusių asmenų.

Tačiau Tautinės sąjungos neapsisprendusiam sektoriui, kuris greičiausiai sudaro lemiančią daugumą, palengvėl ėmė atsiverti šio visuomeninio konflikto nemoralusis aspektas. Reakcijos pradėjo kilti iš apačios. 1978.V.28 ALTS Rytų apygardos darbo suvažiavimas apygardos valdybos ir 4 rytinių skyrių vardu priėmė vieningus pageidavimus sąjungos valdybai: leisti sąjungos nariams atviriau pasisakyti "Dirvoje", aukotojams pateikti "Dirvos" atstatymui surinktų

pinigų apyskaitas, Tautinės sąjungos nariams neremti "Reorganizuotos lietuvių bendruomenės", naujais nariais atnaujinti Tautinį sąjūdį, kviesti Tautinės sąjungos Tarybos suvažiavimą dr. Nemicko - Čekienės konfliktui likviduoti.

ALTS East Chicagos skyriaus reakcijos labai aštrios. Skyriaus valdyba 1978.V.4 raštu metinio susirinkimo vardu centrinę valdybą prašo "daryti skubių žygių, kad sąjungos gyvenime liautųsi sovietinių šmeižtų tolimesnis platinimas bei jo dangstymas", kad imtųsi žygių "kovoti su sąjungoje išsikerojusiu bolševikiniu blogiu". Tas raštas kietai priekaištauja pačiai sąjungos valdybai, kuri "užuot pasmerkus talkininkavimą piktiems okupanto tikslams ir nuo šios rūšies veiklos aiškiai atsiribojus, kone visi metai vis dar tyli, tartum ketindama šį blogį paslėpti. Tuo tarpu "Dirva" iš tautininkų laikraščio išvirto į jakaitininkų (bolševikinio blogio talkininkų) šmeižtalapį: atvėrė savo skiltis sovietinės propagandos talkininkams ir įvedė griežčiausią cenzūrą, kad nebūtų galima atšaukti sovietinio melo ir skaitytojams paaiškinti bolševikinio blogio talkininkų veiklos ir jos dangstymo pragaištingumo".

"Sąjungos valdyba, formaliai turėdama sprendžiamą galią į "Vilties" draugiją, tuo pačiu ir į "Dirvą", kone visi metai šios savo įtakos nepanaudoja . . ." "Be to, metinis susirinkimas įgaliojo skyriaus valdybą paskelbti šią jo pažiūrą spaudoje". Kiek žinoma, "Dirva" atsisakė šį raštą spausdinti.

Reakcijos pasirodė ir intelektualiniame tautinės srovės sektoriuje. Korp. Neo-Lituania New Yorko padalinio filisterių ir senjorų sueiga 1978.VI.23, "apsvarsčiusi", kaip nutarime pasakyta, "korporantės Emilijos Čekienės negarbingą sovietinio melo ir šmeižto panaudojimą prieš filisterį Bronių Nemicką", kaip sulaužiusią iškilmingą priesaiką, kaip pažeidusią "visą eilę korporacijos įstatų ir vidaus statuto nuostatų", nutarė laikyti ją atsiribojusią nuo korporacijos New Yorko padalinio ir pasiūlė Vyr. valdybai ją pašalinti iš korporacijos.

Kiek žinoma, beviltiškoje padėtyje atsidūrusiai ALT sąjungai gelbėti arba naujam taitininkų vienetui organizuoti galimybes zonduoja Balys Gaidžiūnas, kurs pats negatyvių jėgų prieš eilę metų buvo iš tautininkų veiklos eliminuotas.

Išvadų vietoje

Tautininkai, kol jų vadovybė laikėsi pajėgių šitos srovės intelektualų rankose, išeivijoje reiškėsi kaip pozityvus ir svarus visuomeninis veiksnys. Olis, Biežis, Bačiūnas, Gaidžiūnas, Nemickas buvo vieni iš tų, kurie savo darbais rašė išeivijos visuomeninio - politinio ar kultūrinio gyvenimo istorijos puslapius. Todėl tautininkų susiardymu nė vienas geros valios lietuvis džiaugtis negali. Bendros kovos dėl Lietuvos laisvės silpnėjimu galės džiaugtis tik Lietuvos nedraugas. Jų ardymasis taip pat paliečia ir kitus reikšmingus lietuviškojo gyvenimo sektorius. Anksčiau pateikti faktai rodo, kiek daug laiko šiems klausimams svarstyti neproduktingai teko paaukoti VLIK-ui. Net gen. konsulas A. Simutis neatsakomingai į šį kivirčą įsimaišė, dėl gerų santykių išlaikymo su Tautine sąjunga (t. y. Čekienės grupe) rizikuodamas konfliktu su VLIK-u, kuris finansuoja jo organi-

zuojamus Vasario 16 priėmimus. Tik VLIK-o pirmininko dr. K. J. Valiūno ir tuometinio Tarybos pirm. J. Pažemėno taktu konflikto buvo išvengta.

Dabartinė tautininkų centrinė valdyba, sąjungos laivui patekus į verpetingus sūkurius, rodo visišką savo nepajėgumą. Tarsi nematydama veik beviltiško sąjungos susiardymo, savo laiškuose New Yorko I-jo sk. (1977. X.22) ir East Chicagos sk. (1978.V. 22) valdyboms vis guodžiasi, kad tai tik "Ponios Čekienės ir dr. B. Nemicko asmeniški nesutarimai". Tai vengimas (o gal baimė) tikrovės ir kišimas galvos į smėlį. Dar įdomiau, kai vyriausias Tautinės sąjungos autoritetas viename iš minėtų laiškų teigia, jog "Vliko taryboje . . . **tuos ginčus pradėjo ir tebetęsia ne LTS atstovai, bet kiti".** (pabraukimas valdybos pirm. Antano Mažeikos).

Nepaisydama visos eilės Tautinės s-gos skyrių ir Rytų apygardos pageidavimo Liet. Tautinį sąjūdį atnaujinti naujais nariais, valdyba į jį vėl delegavo senuosius — Sperauską, Žymantaitę, Abraitį ir Vakselį. Tik A. Mackevičių pakeitė J. Bagdonu. Pirmininku vėl perrinktas bėdų su VLIK-u turėjęs Sperauskas.

Tautininkai, kurie tikisi, kad dabartinė valdyba sąjungos irimą pajėgs sustabdyti, jei dar nėra nusivylę, turės nusivilti.

Stebint Emilijos Čekienės nepagirtinos veiklos rėmėjų profilius, išryškėja vienas bendras jų bruožas: beveik visi jie yra Lietuvių Bendruomenei griauti susiorganizavusių "reorgų" atviri ar slapti rėmėjai ir simpatikai. Juos taip pat vilioja voldemarininkų ir atentato prieš Voldemarą organizatoriaus koalicija, kuriai viešas simpatijas rodo ir kai kurie dabartiniai krikščionių demokratų veikėjai. Todėl ir Nemicko - Čekienės konfliktas nėra tikroji Amerikos tautininkų liga, o ligos simptomas. To konflikto likvidavimas būtų tik plastinė operacija. Ligai pašalinti reikia gilesnio piūvio. Tai turėtų suprasti, kurie tikrai sielojasi tautininkų ir aplamai lietuviškos išeivijos ateitimi.

J. Pašilis

"Į pilnutinę demokratiją"

Kaip praėjusio "Į Laisvę" numerio vedamajame rašoma, dėl tam tikrų priežasčių politinės grupės, nei rezistenciniai sąjūdžiai išlaisvintai Lietuvai politinės santvarkos modelių ruošti nedrįso, o gal ir nepajėgė. Tik Lietuvių Fronto bičiuliai išlaisvintai Lietuvai valstybinės santvarkos pagrindų klausimus svarstė ir svarstymų išvadas paskelbė leidinyje **"Į pilnutinę demokratiją".** *Tai LFB intelektualinio sektoriaus santalkinių svarstybų vaisius, neabejotinai turėsiąs didesnio ar mažesnio poveikio į laisvos Lietuvos politinės santvarkos formų pasirinkimą.*

Ribotas šio leidinio skaičius yra dar likęs, ir jis gaunamas, kreipiantis adresu: "Į Laisvę", 747 - 23rd St., Santa Monica, CA 90402.

BIČIULIAI KŪRYBOJE, VEIKLOJE IR GYVENIME

LFB vadovybės pasikeitimas: dr. Kazys Ambrozaitis, buv. Tarybos pirm., perduoda pareigas naujai išrinktam pirmininkui P. Algiui Raulinaičiui (dešinėje)

NAUJA LFB TARYBA

Visuotinų balsavimų keliu 1978-1980 metų laikotarpiui išrinkta šios sudėties Lietuvių Fronto Bičiulių taryba: Edmundas Arbas, Vytautas Aušrotas, dr. Zigmas Brinkis, kun. Viktoras Dabušis, dr. Kęstutis Girnius, stud. Linas Kojelis, P. Algis Raulinaitis, Antanas Sabalis ir dr. Rožė Šomkaitė. Statutine tvarka į tarybos sudėtį pilnateisiais nariais įeina kraštų pirmininkai: dr. Kęstutis Čeginskas (Europa) ir Juozas Ardys (Šiaurės Amerika) ir "Į Laisvę redaktorius Juozas Kojelis.

Tarybos prezidiumo pirmininku išrinktas P. Algis Raulinaitis, nariais — Edmundas Arbas ir dr. Zigmas Brinkis. Prezidiumo pirmininko adresas: 1501 Riverside Drive, Burbank, CA 91506, U.S.A.

Prof. dr. Antanas Maceina laimėjo Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos 1000 dol. premiją už "Religijos filosofijos" I-jį tomą. 1977 išleido "Filosofijos kilmė ir prasmė". Prof. A. Maceinai 1978.I.27 sukako 70 metų.

Dr. Jonui Griniui 1500 dol. kūribynę Stasio Šalkauskio premiją paskyrė Ateitininkų Federacija. Naujausias dr. J. Griniaus veikalas — "Veidai ir problemos" I tomas. 1977. II.21 dr. J. Griniui sukako 75 metai. Dr. Grinius gautą premiją išdalino lietuviškai spaudai.

Rašytojas Jurgis Gliauda 1977 laimėjo Lietuvių Rašytojų d-jos konkursinę premiją Valančiaus tema už novelę "Vyskupo šešėlyje". Lietuviškos Knygos klubas 1978 Čikagoje išleido jo romaną "Narsa gyventi". 1977 specialiu žymeniu už kūrybinius laimėjimus rašytoją Gliaudą apdovanojo Los Angeles miesto taryba.

Dramaturgas Anatolijus Kairys 1978.I.7 laimėjo "Draugo" romano konkurso 1000 dol. premiją už romaną "Po Damoklo kardu". Premija įteikta Jaunimo centre Čikagoje 1978.IV.23.

Vacys Rociūnas gavo Clevelando Amerikos piliečių klubo 1000 dol. premiją už visuomeninę ir žurnalistinę veiklą.

Dr. Adolfas Damušis Ateitininkų kongrese Clevelande išrinktas Ateitininkų Federacijos tarybos pirmininku. Dr. A. Damušiui 1978. VI.16 sukako 70 metų.

Dr. Kazys Ambrozaitis vadovavo III Mokslo ir kūrybos simpoziumo organizaciniam komitetui. Simpoziumas vyko Čikagoje 1977.XI.24-27, kur apie 100 lietuvių mokslininkų ir kūrėjų lietuvių kalba skaitė 115 paskaitų ir pranešimų.

Dr. Antanas Razma 1978 vėl perrinktas Lietuvių Fondo valdybos pirmininku.

Stasys Barzdukas, Pasaulio Lietuvių Bendruomenės garbės pirmininkas, suredagavo ateitininkų kongresinį leidinį "Ateitininkų keliu".

Dr. Vytautas Vardys parašė ir East European Quarterly/Columbia University Press 1978 išleido "The Catholic Church, Dissent and Nationality in Soviet Lithuania" 331 psl. veikalą. Ši Oklahomos universiteto profesoriaus knyga yra vienas iš pačių reikalingiausių laisvajam pasauliui apie padėtį okupuotoje Lietuvoje informuoti leidinių. Tai realus atsiliepimas į Lietuvos žmonių S.O.S. šauksmą.

Rašytojui ir žurnalistui Aloyzui Baronui 1977.XII.12 sukako 60 metų.

P. Algis Raulinaitis, naujasis LFB Tarybos prezidiumo pirmininkas, su šeima paskyrė 1000 dolerių "Draugo" dienraščio dvidešimtšeštojo romano konkurso premijai. Premiją laimėjo rašytojas Kazys Almenas už romaną "Sauja skatikų".

Kęstutis K. Girnius, LFB tarybos narys, 1977 Chicagos universitete apgynė disertaciją (svarsto logines etikos problemas) ir gavo filosofijos daktaro laipsnį.

Rašytoja Alė Rūta 1977 išleido beletristinių prisiminimų knygą "Laiškas jaunystei".

Dr. K. Čeginskas, V. Natkevičius ir **dr. J. Norkaitis** vadovavo Jubiliejinei Lietuviškųjų studijų savaitės programai Freisinge, Vokietijoje, **J. Ardys** — LFB studijų ir poilsio savaitės programai Dainavoje, JAV-se. Platesni šių programų paminėjimai bus padaryti "Į Laisvę" gruodžio mėn. numeryje.

IŠKELIAVO NEPLANAVĘS

A.a. bič. dr. Zigmą Kungį Amžinybėn palydėjus

A. a. dr. Zigmas Kungys

Tuo metu kai Dainavoje vyko LF bičiulių 1977 m. studijų ir poilsio stovykla, Kalifornijoje rugpiūčio 11 mirė Los Angeles sambūrio narys dr. Zigmas Kungys. Atsisveikinimo kalbas Šv. Kryžiaus kapinėse (Culver City, Calif.) LFB sąjūdžio vardu pasakė bič. archit. Edmundas Arbas ir, kalbėjęs Lietuvių Gydytojų s-gos vardu, bič. dr. Zigmas Brinkis, buv. velionies gimnazijos klasės draugas.

Čia pateikiamos tų kalbų santraukos.

Zigmas Brinkis:

Zigmas Kungys, šaunus Žemaitijos sūnus, buvo gimęs prieš 53 metus Pajūryje, netoli Šilalės, Tauragės apskr. Mūsų asmeniška pažintis ir draugystė tęsėsi per 40 metų. Šeimoje augo 5 broliai ir 5 seserys, bet Zigmas pirmasis iš jų iškeliavo anapus.

Tėvas buvo pasiturįs ūkininkas, staigaus ir griežto būdo žemaitis, lyg patriarchas, labai drausmingai auklėjęs vaikus. Motina, priešingai, švelni, tyli, paprasta, giliai religinga, be jokių pretenzijų moteris, visą savo gyvenimą pašventusi šeimai.

Zigmo būde atsispindėjo abiejų tėvų charakteris. Kartais jis būdavo staigus ir triukšmingas, o kartais tylus ir jausmingas. Visuomet taurus lietuvis, giliai tikintis, gilių principų ir nepaprastos energijos žmogus. Turėjo gerą balsą, mėgo dainuoti ir garsiai kalbėti. Draugų jam netrūko.

Pirmuosius mokslo žingsnius Zigmas pradėjo gimtajame Pajūryje. Vidurinį mokslą tęsėme mudu drauge Šilalės gimnazijoje iki pasitraukimo iš Lietuvos 1944 metais.

Vokietijoje gyveno įvairiose vietose. Eichstaette baigė lietuvių gimnaziją. Nuo pat jaunų dienų buvo ateitininkas ir aktyviai reiškėsi tuo metu ateitininkų rengiamose jaunimo stovyklose.

Atvykęs į Ameriką, velionis didžiavosi savo lietuviška kilme ir vardu. Aktyviai reiškėsi įvairiose lie-

tuviškose organizacijose: ateitininkuose, frontininkuose, Lietuvių Bendruomenėje, Liet. Gydytojų sąjungoje, Lietuvių fonde ir kt. Visom šiom organizacijom jis nešykštėjo ir finansinės paramos.

Kaip daugumai iš mūsų, taip ir Zigmui pati pradžia Amerikoje nebuvo lengva. Teko išbandyti įvairių darbų. Jis greitai pamatė, kad be mokslo čia ateitis bus sunki. Todėl, negaišindamas laiko, griebėsi studijų. Įstoja New Yorke į kolegiją ir 1954 metais baigia ekonomikos mokslus. Su diplomu rankose pradeda darbą jau savo profesijoje. Tačiau visiško pasitenkinimo ir čia neranda. Energijos ir jėgų jam nestinga. Todėl ryžtasi naujom studijom. Apsisprendžia vykti į Vokietiją, į Mainzo universitetą studijuoti medicinos. Jam charakteringu žemaitišku užsispyrimu ir kietu ištvermingu darbu velionis pagaliau savo tikslą pasiekia ir 1969 daktaro laipsniu baigia medicinos fakultetą.

Grįžęs Amerikon, atlieka reikalaujamą praktiką, išsilaiko valstybinius egzaminus ir pradeda sėkmingai verstis privačia medicinos gydytojo praktika.

Atrodė, kad visi užsibrėžtieji velionies gyvenimo planai tapo įvykdyti, išskyrus gal vieną, būtent: šeimos reikalai nebuvo dar sutvarkyti. Bet čia didelių sunkumų nebūta. Prieš 5 metus teko būti Reginos Aukštikalnytės ir Zigmo vestuvių liudininku. Po vestuvių jaunasis, pamenu, priėjo prie manęs ir sako: "Myliu vaikus, norėčiau turėti savo, bet gal biškį pervėlai?" Ir tuoj pats atsako: "Nu nieko, broliuk, pasiskubinsiu". Kaip žinome, tai pačiais metais gimė vienas sūnus, o kitais metais net du sūnūs: vienas metų pradžioje, o kitas — metų pabaigoje. Taigi pasiskubinta pagal planą.

Skubėjimas velioniui buvo labai charakteringas jo gyvenimo bruožas. Kartais jis vyko planingai, o kartais be plano. Į anapus Zigmas išskubėjo neplanavęs. Paliko nelaiku žmoną Reginą ir tris puikius sūnus: Zigmą, Vaidilą ir Joną, tarytum jaunas atžalas, kurie užaugę gal ir nevisai tėvą prisimins, tačiau iš motinos pasakojimų žinos, kad juo visuomet jie gali didžiuotis.

Edmundas Arbas

Nedidelė Kalifornijos LF bičiulių šeima neteko nuoširdaus savo nario. Kai Dainavoje bičiuliai svarstė lietuvių išeivijos problemas ir poilsiavo gražioje gamtoje, Tavo žemiškas kūnas, Zigmai, palūžo ir Mirties Angelas Tau pamojo — į Amžinybę. Ši liūdna žinia tuoj pasiekė Dainavą, ir Tavo asmenybė, Zigmai, visų bičiulių ten buvo gražiai paminėta ir bendrose pamaldose už Tavo sielą nuoširdžiai pasimelsta. Buvo melstasi ir už Tavo brangią žmoną Reginą, kad sunkiose liūdesio valandose jai Dievas duotų stiprybės ir ištvermės.

Brangus Zigmai, Tu visada ištikimai stovėjai mūsų eilėse. Tavo meilė ir ištikimybė Lietuvai, Tavo stiprūs principai ir dosni, labdaringa ranka bei širdis buvo mums visiems sektinu pavyzdžiu. Tave pasišaukus Mirties Angelui, mūsų eilėse liko tuštuma, ir mes turėsime dar labiau susiglaudinti, dar labiau rezistenciniams darbams įsipareigoti, kad mūsų visų bendri idealai būtų atsiekti ir kad būtų pagerbtas Tavo šviesus atminimas.

LIETUVIŲ FRONTO BIČIULIŲ
statutas

I. Lietuvių Fronto Bičiulių tikslai

1. LFB sąjūdis, kilęs ir brendęs Lietuvos laisvės kovų metais, siekia ir svetur išlaikyti rezistencinę šių kovų dvasią ir pagrindiniais savo tikslais laiko Lietuvos laisvę ir gyvąją lietuvybę.

2. Šiems tikslams įgyvendinti LFB:

a. Savo darbu, mokslu ir turtu siekia Lietuvos laisvės ir valstybinės nepriklausomybės;

b. Savo narių ir plačiosios lietuvių visuomenės tarpe palaiko gyvą Lietuvos valstybingumo ir nepriklausomybės idėją;

c. Laikosi krikščioniškos moralės, teisingumo, teisės ir tautinio idealizmo principų, paremtų pilnutinės demokratijos dėsniais.

II. Lietuvių Fronto Bičiuliai

1. LF bičiuliu gali būti kiekvienas lietuvis ir lietuvė, pritarią LFB tikslams ir įsipareigoją jų siekti visomis galimomis priemonėmis.

2. LFB narius priima sambūrio susirinkimas, sambūrio valdybai pristačius.

3. Tapdamas LF bičiuliu, asmuo įsipareigoja:

a) aktyviai dalyvauti išeivijos tautinėje bendruomenėje ir rūpintis jos stiprinimu bei ugdymu,

b) vadovautis krikščioniškosios moralės ir pilnutinės demokratijos principais,

c) per LFB tarpusavio solidarumą ugdyti tautinį solidarumą,

d) vykdyti LFB organizacines prievoles.

III. Lietuvių Fronto Bičiulių sambūriai

1. LFB sambūris steigiamas kiekvienoje vietoje, kur yra bent penki LB bičiuliai.

2. Sambūriui vadovauja 3-5 asmenų rinkta valdyba arba, jei sambūriui priklauso ne daugiau kaip 7 nariai, sambūrio seniūnas.

3. Sambūrio valdybą ar seniūną renka visuotinis sambūrio susirinkimas.

4. Sambūrio valdyba ar seniūnas renkami ne trumpiau kaip vieneriems ir ne ilgiau kaip trejiems metams.

5. Sambūrio valdyba:

a) pareigomis pasiskirsto pati,

b) turi sambūrio narių sąrašus ir veda sambūrio apyskaitą,

c) pati ar per sambūrio narius dalyvauja vietos tarporganizacinėje bendrinėje veikloje,

ū) organizuoja politinės, ūkinės ir kultūrinės demokratijos savitarpio studijas, viešas paskaitas ir vykdo kitus sambūrio sutartus uždavinius,

e) renka ir tvarko nario ir solidarumo mokesčius,

f) vykdo LFB sąjūdžio tikslus ir aukštesniųjų LFB organų nutarimus.

IV. Lietuvių Fronto Bičiulių organizacinė struktūra

A. Kraštų valdybos

1. LFB sambūrių veiklai planuoti ir vykdyti visuotinių suvažiavimų arba korespondenciniu būdu renkamos kraštų (Jungtinių Amerikos Valstybių ir Kanados, Europos ir Australijos) valdybos.

2. Valdybos pareigomis pasiskirsto pačios.

3. Valdybų kadencija — dveji metai.

4. Valdybos turi savo darbo taisykles, kurias tvirtina LFB taryba.

5. Valdybų lėšas sudaro:

a. 50% sambūrių narių mokesčių,

b. aukos ir kitos pajamos.

B. LFB taryba

1. LFB tarybą sudaro: viso pasaulio LF bičiulių rinkti 9 nariai, kraštų valdybų pirmininkai ir "Į Laisvę" žurnalo redaktorius.

2. LFB taryba renkama trejiem metam korespondenciniu būdu. Rinkimus praveda baigiančios savo kadenciją tarybos sudaryta komisija.

3. LFB taryba iš savo narių išsirenka 3-5 asmenų prezidiumą, kuris tvarko tarybos einamuosius reikalus ir rūpinasi nutarimų vykdymu.

4. Taryba nustato LFB veiklos principines gaires.

5. Tarybos nariui mirus ar pasitraukus, jo kadencijos likusiam laikui į tarybą įeina iš eilės daugiausia balsų gavęs kandidatas.

6. LFB tarybos posėdžiai įvyksta ne rečiau kaip kartą per metus. Vietą, laiką ir siūlomus svarstyti klausimus prezidiumo pirmininkas praneša nariams iš anksto.

7. LFB tarybos posėdis laikomas teisėtu, jeigu jame dalyvauja pirmininkas arba vicepirmininkas ir ne mažiau kaip pusė tarybos narių.

8. Reikalui esant, LFB taryba skiria atstovus į bendrines lietuvių organizacijas.

9. LFB tarybos lėšas sudaro pirmininko pravedami lėšų vajai.

C. Lietuvių Fronto Bičiulių suvažiavimai

LFB atskirų kraštų suvažiavimai yra vyriausieji tų kraštų LFB organai, kurie šaukiami pagal reikalą.

D. Lietuvių Fronto Bičiuoių kontrolės komisija

LFB tarybos kadencijai taip pat renkama LFB trijų narių kontrolės komisija. Ji tikrina visų centrinių institucijų finansinę atskaitomybę. Kontrolės komisija gali skirti kontrolierius kraštų valdybų ir atskirų sambūrių finansinei atskaitomybei tikrinti.

Nukelta į 67 psl.

TIKRASIS IR SUŽALOTAS MARKSIZMAS

Vladas Juodeika, DIDŽIOJI ILIUZIJA — marksizmas teorijoje ir praktikoje. Pirmasis tomas. Išleido autorius 1978. Spaudė Lietuvių Enciklopedijos spaustuvė Bostone; 720 psl.

Pirmasis "Didžiosios iliuzijos" tomas, aprėpiąs marksizmo teoriją, susideda iš aštuonių skyrių. Pirmuosiuose šešiuose plačiai ir įdomiai apžvelgiamas Markso gyvenimas ir veikla, nagrinėjamos jo ideologinio formavimosi priežastys, jo nuoslydis nuo idealistinės istorijos sampratos į materialistinę (dialektinį materializmą), jo pagrindinės ūkio teorijos bei pažiūros į valstybę, religiją ir moralę. Paskutinieji du skyriai pašvenčiami socializmo kritikai. Čia paneigiama marksizmo skelbiama medžiagos pirmenybė prieš dvasią ir įrodinėjama, jog bandymai įkūnyti marksistines idėjas — tai tik tuščios pastangos.

Antras tomas, kuris velionies žmonos Gražinos ir jo draugų pastangomis veikiai išvysiąs dienos šviesą, apimsiąs marksizmo (tariamo marksizmo?) tikrovę, t. y. jo praktišką pritaikymą gyvenime.

Kaip ir visos knygos, "Didžiosios iliuzijos" pirmasis tomas neišvengia kai kurių kliaudų, kaip tai: stoka griežtesnės skirties tarp marksizmo ir bolševizmo, kiek miglotos ir nevisai įtikinančios marksizmo atsiradimo priežastys, ne visur reikiamai pagrįstas kapitalizmo teisinimas, tų pačių minčių kartojimasis, indekso nebuvimas. Tačiau visumoje veikale pateikta medžiaga ir problemų interpretacija byloja apie gilų autoriaus marksizmo pažinimą. Tur būt nėra kito lietuvio (net tarp bandančių

Dr. Vladas Juodeika,
buv. "Į Laisvę" bendradarbis,
miręs 1977.IX.11.

marksizmą ar tariamą marksizmą įgyvendinti), kuris būtų jį taip nuodugniai išstudijavęs ir giliai pažinęs, kaip Vladas Juodeika.

Veikalas naudingas gilesnėms marksizmo studijoms, bet prieinamas labiau praprususiam skaitytojui. Knyga turėtų kur kas didesnės reikšmės pavergtiesiems lietuviams negu laisviesiems, kuriems šiais klausimais prieinama gausi literatūra svetimomis kalbomis. Okupuotoje Lietuvoje

"Didžioji iliuzija" atsvertų marksizmo nepagrįstą propagandinį (daugiausia retorišką) išaukštinimą, parodytų susovietinto marksizmo nuoslydį nuo Markso skelbtųjų teorijų, pažadintų į marksizmą reikalingą kritišką žvilgsnį.

Knyga paruošta labai rūpestingai. Vertimui sunkiai pasiduodančios mokslinės svetimų kalbų citatos išverstos tiksliai. Kalba sklandi, lengva, aiški. Rašyba, palyginti, gana taisyklinga. Spaudos darbas švarus, apdaila skoninga.

"Didžiąja iliuzija" Vladas Juodeika pats sau pasistatė amžiną paminklą, liudijantį rūpestingo akademinio darbo baigtį. Veikalas, vertingai papildydamas literatūrą apie marksizmą ir įvairaus plauko socializmą, mokslinį žinyną praturtina lietuvių kalba. Tai reikšmingas indėlis mūsų mokslinėn literatūron. Jis pravers ne tik dabarties, bet ir ateities lietuviams, kurie ryšis pažinti ir tikrąjį ir sužalotą marksizmą.

P. P.

Kongresmanas Robert K. Dornan iš Kalifornijos, vienas iš pačių ištikimųjų Lietuvos laisvės bylos gynėjų JAV-bių Kongrese.

Atkelta iš 65 psl.

V. Bendrieji nuostatai

1. LFB statutas priimamas atskirų kraštų LFB suvažiavimų arba korespondenciniu būdu LFB kraštų valdybų bendrai sutarta tvarka.

2. LFB statutas įsigalioja LFB tarybos patvirtinimu.

3. Statuto pakeitimus siūlo LFB atskirų kraštų suvažiavimai. Pakeitimus tvirtina LFB taryba.

4. LF bičiulių organizacinės drausmės ir tarpusavio nesusipratimams aiškinti bei spręsti LFB taryba gali sudaryti trijų narių garbės teismą, kurio sprendimas yra galutinas.

Šis LFB statutas priimtas ir patvirtintas 1977 metais.

SUNIEKINTA MALDA

Redakcijos pastaba

Praėjusiame "Į Laisvę" numeryje 72 (109) paskelbėme "Reorganizuotos Lietuvių Bendruomenės" centro valdybos pirm. dr. Vytauto P. Dargio gėdingą kalbą, kuria jis atskleidė negausios grupelės nesėkmingą suokalbį prieš Lietuvių Bendruomenę. Čikagiškės "Naujienos" 1978.IX.23 suruošė Dargio pagerbimą, kurį invokacine malda pradėjo kan. Vaclovas Zakarauskas, Marijos Gimimo parapijos vikaras, palaimindamas tos grupės "tiesos kardus". Maldos tekstas paduodamas taip, kaip paskelbtas "Naujienų" 1978.V.2 numeryje.

Kun. V. Zakarauskas

* * *

1978 m. balandžio mėn. 23 d., pagerbiant dr. Vytautą P. Dargį, kan. Vaclovas Zakarauskas perskaitė šią rezoliuciją:

Viešpatie, Tu žinai, kad mūsų širdis slegia liūdėsys ir skausmas, dėl pavergtųjų brolių vargų ir jos kančios. Tu matai mūsų brolių ir sesių ir ašaromis sumirkusią Lietuvos žemę, girdi jų tylias aimanas, Tu matai, kaipmus dažnai, plačiame pasaulyje lydi nuolatiniai pasimetimai, kurie kaip tamsūs šešėliai pridengia ten pavergtųjų viltis.

Viešpatie, Tu žinai ir mūsų dvasines negalias, kaip kartais mums sunku atsispirti, prieš tas mūsų pasišventimų ir aukos veikla, gydyti kraujuojančias, pavertosios tautos žaizdas. Plačiai praverk mūsų akis ir ausis, kad pamatytume mūsų brolių vergijos pančius ir išgirstume jų žvangesį, kurį slopina pavergėjo melo propaganda.

Dr. Z. Danilevičius

Antanas Maceina, FILOSOFIJOS KILMĖ IR PRASMĖ, santrauka vokiečių kalba. Išleido Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija Romoje 1978, Piazza della Pilotta 4, 00187, Roma, Italia, 328 p., kaina 16.00 dol.

Jurgis Gliauda, NARSA GYVENTI, romanas. Viršelis Vilijos Eivaitės; Lietuviškos Knygos klubo leidinys. Spaudė "Draugo" spaustuvė Čikagoje 1978. 310 psl., kaina 6.00 dol. Gaunama "Drauge" ir pas platintojus.

Anatolijus Kairys, TRYS DRAMOS: Rūtelė, Saulės rūmai, Žmogus ir tiltas; išleido "Dialogas" 1978, spaudė M. Morkūno spaustuvė, 3001 W. 59th Street, Chicago, IL 60629; 158 psl., kaina 6.00 dol.

Konstantinas Avižonis, RINKTINIAI RAŠTAI, II tomas. Išleido Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija Romoje 1978. Redagavo A. Avižonienė ir R. Krasauskas, 463 psl.

Jonas Grinius, VEIDAI IR PROBLEMOS LIETUVIŲ LITERATŪROJE,II tomas. Išleido Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija Romoje 1977. Redagavo A. Liuima, S.J. Turinys ir prancūzų kalba. 496 psl., kaina 20.00 dol.

Grigas Valančius, ŽEMAIČIŲ DIDYSIS, istoriobiografiniai pasakojimai, I dalis. Vysk. Motiejaus Valančiaus mirties šimtmečiui paminėti. Išleido autorius ir LŠST J. Daumanto kuopa, spaudė Pranciškonų spaustuvė Brooklyne, N.Y., 662 psl., kaina 12.00 dol.

Suteik teisybę mūsų pavergtai tėvynei, kurios dalia — priespauda ir nelaisvė ir kurių gyvenimas vienas ištisos kryžiaus kelias. Kaip tamsoj tu leidai sušvisti žiburiams, taip leisk neteisybėje sušvisti tavo teisingumui ir viltims. Ir kad mes sujungti atsakomybės ryšių suprastume vieni kitų žodžius ir mintis ir turėtume jėgų ir drąsos ginti Tiesą. Tiesa pasaulyje yra labiausiai nekenčiama. Ji persekiojama. Jos gynėjai yra lydimi panieka ir šmeižtais . . . Jų vardas apdrabstomas melo ir šmeižto purvais, jie apspiaudomi. Juos lydi laukiniai keršto šauksmai: "Ant kryžiaus juos!".

Taip Viešpatie, ir Tu buvai paniekintas, apšmeižtas, apspiaudytas ir pasmerktas, kai skelbei ir gynei Tiesą. Tiesa laimėjo! Tu įkvėpei Apaštalą Paulių rašyti žodžius, kuriais jis drąsintų savo bendradarbį: "Skelbk (evangeliją) Tiesą. Skelbk nesiliaudamas ir kai patogu ir kai ne, bark, įspėk, ragink, bet visuomet kantriai ir mokydamas. Ateis metas, kad žmonės ims sveiko mokslo nepakėsti. . . nusigręš nuo tiesos ir vaikysis pasakas. Tačiau tu būk visur kantrus, pakelk vargus, vykdyk . . . darbus". Tim. 4, 1-8.

Mes meldžiame Tave Viešpatie, sustiprink dr. Vytauto Dargio dvasią, kad jis galėtų kartoti kartu su Apaštalu pasakyti: "Kovojau gerai . . . Teisusis Teisėjas suteiks man teisingo atlyginimo vainiką!". Palaimink ir visus tuos, kurie kovoja iškėlę tiesos kardą . . . Palaimink čia mus visus, kurie valgysime Viešpatie Tavo dovanas . . . Per Kristų mūsų Viešpatį. Amen.

———

Iš tų pačių "Naujienų" 1978.IV.26 numeryje paskelbto to pagerbimo aprašymo išaiškėja ir kai kurie kiti "reorganizuotos bendruomenės" veikėjai ir rėmėjai: **dr. Zenonas Danilevičius — tos bendruomenės "steigėjas ir nuolatinis patarėjas"**, dr. Valentinas Plioplys, Ignas Serapinas, Andrius Juškevičius, Kazys Pocius — "Vilties" b-vės pirm.; raštu sveikino dr. K. Bobelis — Altos pirm., K. Miklovaitis — šaulių c.v. pirm.

DR. KĘSTUČIUI J. VALIŪNUI VLIKO PIRMININKUI

Šį kreipimąsi į Jus paskatino du neseni įvykiai, kurie yra arba turėtų tapti visų lietuvių giliu rūpesčiu, susimąstymu bei paskata daryti neatidėliotinus sprendimus. Vienas iš tų įvykių — tai 1978.VII.13 kovotojo už lietuvių teises okupuotoje Lietuvoje Viktoro Petkaus nuteisimas. Tuo pačiu metu Rusijoje buvo nuteisti ir du žydų kovotojai už žydų teises.

Gerai organizuota ir dar geriau finansuota žydų akcija už savo tautiečius sukėlė tikrą audrą pasaulyje. Negalėdami prilygti žydų finansiniam pajėgumui, turime neribotas galimybes stiprinti pastangas ir tobulinti veiklos organizaciją. Deja, šių galimybių ribose mūsų akcija už Petkų toli gražu nebuvo pakankama.

Reikia pripažinti, kad Petkaus reikalu buvo daroma, ir nemaža buvo padaryta, tačiau visa akcija buvo neorganizuota, nekoordinuota ir, bent periferijose, buvo paremta tik privačia iniciatyva. Lietuviškųjų veiksnių centrai veikė patys, bet į savo padalinius ir visuomenę akcijos reikalu kreipėsi per spaudą, dažnai su savaitės pavėlavimu. Kitų kontinentų lietuviškos bendruomenės iš vis vargu į šią akciją ar buvo įtrauktos. Gi, iš tikro, Petkaus teismui turėjo būti pasiruošta ir numatyti planai išsiuntinėti visiems lietuviškų organizacijų vienetams iš anksto, o direktyvos planams vykdyti, momentui atėjus, turėjo būti duotos telefonais ir telegramomis. Juk Sacharovas Maskvoje, "New York Times" ir kai kurie kiti laikraščiai Amerikoje apie Petkaus bylą paskelbė jau liepos 10. Jei tuoj pat būtų pradėjusi veikti gerai organizuota ir išmintingai vedama akcija, rezultatai būtų buvę keleriopai geresni .

Su informacija apie Petkų nuo pirmos valandos turėjome būti ofenzyvoje. Dabar gi teko kovoti už "prarastą teritoriją", kada pamatėme, kad šalia Ščaranskio ir Ginzburgo pasaulio viešojoje opinijoje Petkus liko užmirštas. Tai įvyko todėl, kad neturime kovojančios Lietuvos klausimui pasaulio opinijoje kelti, ryškinti ir ginti profesionaliai veikiančio centrinio organo nei viso pasaulio lietuvių organizacijas apimančio tinklo.

Jei Petkaus reikalu, p. Pirmininke, šis tas buvo atsiekta, tai balandžio 14 nuteistas Balys Gajauskas liko beveik visai pamirštas žmogus. Į Lietuvos pogrindžio šauksmą, deja, visai neatsiliepta. Abu, Petkus ir Gajauskas, iki teismo metus laiko buvo kalinami. Juk buvo aišku, kad teismas bus, ir per tą laiką tam momentui buvo galima pasiruošti. Iš visų veiksnių apdairumą parodė tik JAV Krašto valdyba, Lietuvos kovotojams ginti paruošusi neblogą medžiagą. Tačiau, nesant profesionaliai veikiančio informacijos centro, ta medžiaga tik dalinai tebuvo panaudota.

Antras faktas, į kurį norime, p. Pirmininke, atkreipti Jūsų dėmesį, tai 1978.III.19 New Yorke įvykę VLIK-o ir ALT-os atstovų pasitarimai. Jūs pats šiuose pasitarimuose nedalyvavote, tačiau, manome, esate informuotas, kad tų pasitarimų metu jokių konkrečių nutarimų ne tik nepasiekta, bet atrodo, kad ir nebuvo siekta. Fotografijos spaudoje ir bendrybes skelbią komunikatai Lietuvos laisvės kovai nieko neduoda, nei sąmoningoje visuomenėje stiprina pasitikėjimą veiksniais, nei pateisina aukotojų idealizmo. Daugiau negu ketvirčio šimtmečio tarpveiksminių pasitarimų istorija byloja, kad tokios konferencijos "tarpusaviams klausimams išsiaiškinti", "nuomonėms suderinti", "veiksniams išrikiuoti", "kompetencijos riboms nustatyti" pozityvių rezultatų nėra atnešę.

Turint dėmesyje aukščiau iškeltus faktus,Lietuvių Fronto Bičiulių sąjūdis Vyriausiajam Lietuvos Išlaisvinimo Komitetui siūlo:

a. Formaliuose tarpveiksniniuose pasitarimuose ateityje Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas dalyvauja tik konkretiems, su laisvinimo veikla surištiems klausimams svarstyti, iš anksto tam paruošus atatinkamą dirvą;

b. Iki 1978.IX.6 Vyriausiasis Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas sukviečia veiksnių konferenciją, kurios darbotvarkėj tebūtų vienas klausimas: **profesionaliais pagrindais suorganizuotos, visų veiksnių finansuojamos informacinės tarnybos įkūrimas.**

Šito organo įkūrimas ir taip nedovanotinai yra nudelstas, ir tolimesnis delsimas, LFB sąjūdžio įsitikinimu, būtų nusikaltimas prieš okupacijoje rezistuojančią lietuvių tautą.

Prašome, didžiai gerbiamas p. Pirmininke, antrajam mūsų siūlymui duoti skubią eigą.

Teikitės priimti, p. Pirmininke, mano aukštos pagarbos pareiškimą.

P. Algis Raulinaitis
Lietuvių Fronto Bičiulių
Tarybos Pirmininkas

1978 rugpiūčio 1 d.

SANTALKAI — NE KOVAI

V-jo PLBnės seimo, vykusio 1978.VI.30 - VII.4 Toronte, vienas iš nutarimų skatina PLB valdybą "sudaryti Pasaulio Lietuvių Bendruomenės visuomeninių reikalų komisiją politiniams reikalams".

Tokį pat nutarimą savo sesijoje Philadelphijoje 1971.I.17 buvo padariusi JAV LB taryba. Šis formalus LBnės įsipareigojimas dalyvauti Lietuvos laisvinimo veikloje užrūstino Amerikos Lietuvių Tarybą, kuri ir taip jau į Bendruomenę šnairavo nuo pat jos įsikūrimo Amerikoje dienos. ALTa ją priėmė ne kaip bendros kovos santalkininkę, o kaip varžovę ar net kaip priešą. Tas aitrus priešiškumas laikas nuo laiko taip užsiliepsnodavo, jog susidarydavo įspūdis, kad ALTos vadovams dažnai labiau rūpėj LBnę išstumti iš laisvinimo veiklos, negu rusus iš Lietuvos. Ne be ALTos vadų tiesioginio įsikišimo atsirado LBnės griovimui fanatiškai užsiangažavę "reorgai", kuriuos, laimei, sveikoji visuomenė greitai atpažino ir izoliavo kaip piktybinį auglį.

Vyriausiasis Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas PLB seimo nutarimą, reikia laukti, sutiks palankiai. Mat, VLIKo rūpesčiai Lietuvos laisvės reikalu atitinka lietuvių tautos lūkesčius ir nėra įtaigojami svetimų, kad ir draugiškų, jėgų. Iš antros pusės, pats VLIKas jaučia savuosius trūkumus, nes eilėje savo seimų darė nutarimus organizuoti spec. komisijas "išsamesnei programai paruošti" ar statutinius pakeitimus parengti.

Aplamai, paskutinio seimo nutarimas šalia veikiančių VLIKo organų, tarybos ir valdybos, dar organizuoti specialią komisiją veiklos programai paruošti yra neįprastas reiškinys organizacinio gyvenimo praktikoje. Juk VLIKo taryba ir yra ta "speciali" komisija. Tačiau tokį nutarimą reikia aiškinti kaip geros valios prisipažinimą, kad dabartinėje sudėtyje VLIKo taryba yra nepajėgi konkrečiai veiklą organizuoti. Mat, VLIKo ipotekos apsunkintos nebeegzistuojančių grupių "nepakeičiamais" atstovais, kuriems pirmoje vietoje svarbu būti VLIKo nariais, o ne vykdyti VLIKo uždavinius.

PLBei sudarius pajėgią visuomeninių reikalų komisiją, VLIKui galėtų atpulti reikalas organizuoti savo spec. organą. Į Lietuvos laisvės rūpesčius atremtas šių dviejų pagrindinių organizacijų lojalus bendradarbiavimas galėtų padvelkti gaiviu visuomeninės - politinės veiklos renesansu visame lietuviškame gyvenime.

ŠIO NUMERIO STRAIPSNIŲ AUTORIAI

Juozas Brazaitis, *buv. Laikinosios Lietuvos vyriausybės švietimo ministeris ir ėjęs min. pirm. pareigas; universiteto profesorius, miręs 1974.XI.28 JAV-se.*

Jurgis Gliauda, *rašytojas - laureatas, už savo kūrybą laimėjęs daugelį literatūros premijų; literatūros kritikas ir žurnalistas; gyvena JAV-se.*

Stasys Lozoraitis, *Lietuvos Diplomatijos šefas, diplomatas, buv. Lietuvos užsienio reikalų ministeris; gyvena Italijoje.*

Antanas Musteikis, *sociologijos daktaras, katedros vedėjas Buffalo D'Youville kolegijoje JAV-se.*

Vytautas Vardys, *politinių mokslų daktaras, daugelio knygų ir studijų anglų kalba autorius, Oklahomos u-to JAV-se politinių mokslų sk. vedėjas.*

Leonardas Valiukas, *politinių mokslų magistas, žurnalistas, visuomenininkas, Rezoliucijoms remti k-to pirm.; gyv. JAV-se.*

Malonus skaitytojau,
apsimokėk prenumeratą, nes prenumeratos mokesčiu palaikai "Į LAISVĘ" gyvybę.